

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного університету
цивільного захисту України

Факультет цивільного захисту
Кафедра психології діяльності в особливих умовах

Міжвузівський
науково-практичний семінар

**ЩАСТЯ ЗАРАЗ: ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ
САМОАКТУАЛІЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

10 – 12 лютого 2020 року

м. Черкаси
2020

УДК 159.922
ББК 88.52
Щ – 27

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Т. в. о. начальника Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук, професор. Заслужений працівник цивільного захисту України Віктор ГВОЗДЬ.

Заступник начальника Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України з навчальної та наукової роботи, кандидат технічних наук, професор. Заслужений працівник освіти України Олександр ТИЩЕНКО.

Начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах, кандидат психологічних наук, доцент Микола ФОМИЧ.

Члени оргкомітету:

професор кафедри психології діяльності в особливих умовах, доктор філософських наук, професор Марія ДМИТРЕНКО;

доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах, кандидат філософських наук, доцент Людмила ВОРОНОВСЬКА;

викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах, кандидат педагогічних наук Ольга ДЯЧКОВА;

старший викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах Тетяна ЧЕРЕДНІЧЕНКО.

Щастя зараз: психологічні виміри самоактуалізованої особистості: Матеріали міжвуз. наук.-практ. семінару (м. Черкаси, 10-12 лютого 2020 р.) : Черкаси: видавець ФОП Гордієнко Є.І.. 2020. — 132 с.

Збірник містить матеріали, представлені учасниками міжвузівського науково-практичного семінару «Щастя зараз: психологічні виміри самоактуалізованої особистості».

У тезах доповідей висвітлено широке коло актуальних проблем дослідження феномену самоактуалізації особистості в сучасній психологічній науці та інших наукових галузях.

Збірник адресований науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, спеціалістам у галузі психології, а також усім тим, хто цікавиться сучасними науковими дослідженнями проблеми особистісного та професійного зростання.

*Друкується за рішенням Вченої ради
факультету цивільного захисту Черкаського інституту
пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
протокол №8 від 5 лютого 2020 року*

ШАНОВНІ УЧАСНИКИ СЕМІНАРУ!

Підготовка психологів ДСНС України характеризується наближенням вітчизняних стандартів освіти до вимог, які існують в державах – членах учасницях Європейського Союзу. Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України не перебуває

осторонь цих процесів, займає активну позицію в реформуванні та вдосконаленні процесу підготовки персоналу для Служби порятунку.

Процес реформування – це процес руху вперед, якісних змін, запровадження нового, вдосконалення вже наявного досвіду. Такий процес завжди складний, оскільки вимагає сучасних та принципово нових рішень. Він відбувається і в нашому інституті. За рік, що минув від проведення попереднього Тижня психології, відбулося багато важливих подій, які пов'язані з підготовкою майбутніх психологів. Так одним із напрямів психологічної діяльності інституту є участь його науково-педагогічного складу та студентів у впровадженні в освітній простір компетентнісного підходу до підготовки фахівців.

Поняття компетентності є досить широким і включає в себе не тільки професійні знання, вміння і навички, але і власну спрямованість, інтереси тощо. Особистісну компетентність, зазвичай, визначають як здатність особистості до володіння засобами та прийомами самовираження, саморозвитку та протистоянню професійним деформаціям. До складових особистісної компетенції відносять: чітку професійну мотивацію, задоволеність процесом діяльності, розуміння власної місії, наявність позитивного емоційного настрою, володіння прийомами особистісного саморозвитку, самовираження, саморегуляції тощо.

Професійна підготовка в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання має характерну специфіку, яка полягає в необхідності підпорядкування навчального процесу вимогам службової діяльності, перед яким ставляться досить складні завдання. Переконали, що вирішення цих завдань вимагає

зосередження психолого-педагогічного впливу навколо процесу формування саме особистісної компетентності, яку пов'язують не тільки з поведінковими характеристиками, але й із самоактуалізацією особистості.

Сучасний фахівець повинен бути мобільною, гнучкою та динамічною людиною. Це означає необхідність підвищення її адаптаційних можливостей та здатності до саморозвитку й саморегуляції.

Особистісна компетентність є однією з важливих для досягнення нової якості освітнього результату і потребує дослідження її змісту, структури та критеріїв. Саме на пошук шляхів вирішення цих проблем професійної освіти і підготовки кадрів для Державної служби України з надзвичайних ситуацій спрямована робота семінару.

Плідної співпраці та успіху Вам!

*Т. в. о. начальника Черкаського
інституту пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
генерал-майор служби цивільного захисту, професор,
Заслужений працівник цивільного захисту України*
Віктор ГВОЗДЬ

ДЕТЕРМІНАНТИ ВИНИКНЕННЯ БАР'ЄРІВ САМОРОЗВИТКУ КУРСАНТІВ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ

*Марія АНТОНЮК,
інженер пожежно-рятувальних робіт
4-ДПРЧ ГУ ДСНС України в м. Києві,
Неля ВОВК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Зорієнтованість на подальшу самоосвіту й саморозвиток, спроможність бути суб'єктом організації власної життєдіяльності - це складні завдання, які випускник закладу вищої освіти зможе вирішувати лише за умови самоосвіти й самовиховання впродовж навчання, оскільки саме на цей час припадає період найбільш інтенсивного розвитку інтелектуальних, моральних та фізичних можливостей молоді людини.

Саме у студентському віці внаслідок психологічних особливостей у молоді найбільш активно виявляється потреба у самовираженні, самоствердженні й самореалізації. Молода людина прагне самовдосконалення, саморозвитку, не завжди свідомо відшукуючи власні засоби реалізації своїх інтенцій.

Процес саморозвитку майбутніх фахівців є інтегральним потенційним прискорювачем їх змін та вдосконалень, генератором ключових компетенцій, життєво необхідних для успішної конкуренції в умовах постійно змінюваного ділового середовища.

Здатність особистості до самоконтролю та самовдосконалення в процесі професійної діяльності створює можливість оперативно реагувати й адаптуватися до постійних змін, що виникають у суспільному житті. Тому процес формування професійних якостей фахівців має бути інтегральним потенційним прискорювачем змін та вдосконалень, генератором ключових компетенцій, життєво необхідних для успішної конкуренції в умовах постійно змінюваного ділового середовища.

З огляду на це важливого значення набуває створення умов для професійного саморозвитку майбутнього фахівця, озброєння

його навичками роботи над собою, спрямування його пошуків і зусиль на позитивну діяльність.

Використовуючи поняття “саморозвиток”, виходимо з того, що в першу чергу головна частина “само” вказує на те, що суб'єктом, ініціатором цієї діяльності є людина, тобто саморозвиток залежать тільки від неї. Саморозвиток визначається як фундаментальна здатність людини ставати і бути справжнім суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення [3, с. 61]. Основною складовою саморозвитку є самопізнання, що визначається як процес пізнання себе і навколишнього середовища, засіб здобуття внутрішньої гармонії та психологічної зрілості, і саме воно є єдиним шляхом для саморозвитку особистості, її самореалізації в житті. [3, с. 17].

Перешкодами саморозвитку є бар'єри, найбільш серйозним є бар'єр відсутності відповідальності за власне життя (збіг випадкових подій і обставин). Крім того, деякі труднощі визначаються нерозвиненою здатністю до самопізнання, впливом на особистість сформованих стереотипів і установок, несформованістю механізмів саморозвитку та перешкодами, які створені впливом зовнішніх факторів [3, с. 93]. Мета дослідження полягає у вивченні бар'єрів саморозвитку курсантів у процесі підготовки у закладах вищої освіти ДСНС України та виділення шляхів їх подолання.

На основі досліджень методики М. Вудкока і Д. Френсіса «Аналіз власних обмежень», нами виділені бар'єри, що можуть ускладнювати процес саморозвитку: 1) Бар'єри сприйнятливості до нового, або бар'єри інновацій, вони відображають професійний догматизм, «вузькість» здобутої освіти, неприйняття нових ідей і способів поведінки. 2) Бар'єри комунікації, які відображають перешкоди на шляху інформаційної доступності і проблеми довіри в діловому спілкуванні. 3) Бар'єри досягнення, що містять аспекти, пов'язані з мотивацією досягнення, прагненням до успіху, труднощами в реалізації прийнятих рішень, у тому числі: проблеми неадекватного прогнозування, недостатньої швидкості прийняття рішень і реагування на ситуацію, невміння вчасно відмовитися від невірної рішення, відсутність варіативності в рішеннях та поведінці. 4) Бар'єри особистісної ініціативи, які містять аспект опору змінам і нездатність до саморозвитку. 5) Бар'єри ризику - виражаються в неприйнятті на себе відповідальності за ризик,

невміння зважувати ситуацію. 6) Бар'єри автономності - виражаються в некритичності і залежності в прийнятті рішень [1, с. 126].

На основі методики Е. Шейна «Якорі кар'єри» [5, с. 286] та опитувальника М. Вудкока і Д. Френсіса «Аналіз власних обмежень» [1, с. 126] нами виділені передумови, що можуть ускладнювати процес саморозвитку та спричинити виникнення ряду бар'єрів на шляху саморозвитку майбутнього фахівця. Використовуючи виділені передумови було проведене опитування курсантів 3-го курсу факультету пожежної безпеки методом самооцінювання, із метою з'ясування міри їх вираженості. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що: 1) професійний догматизм, «вузькість» здобутої освіти, неприйняття нових ідей і способів поведінки спостерігаються у 17% опитаних та зумовлюють виникнення бар'єрів сприйнятливості до нового, або бар'єрів інновацій; 2) перешкоди на шляху інформаційної доступності і проблеми довіри в діловому спілкуванні відмічають 23% опитаних курсантів та зумовлюють виникнення бар'єрів комунікації; 3) проблеми неадекватного прогнозування, недостатньої швидкості прийняття рішень і реагування на ситуацію, не вміння вчасно відмовитися від невірної рішення, відсутність варіативності в рішеннях та поведінці, аспекти, пов'язані з мотивацією досягнення, прагненням до успіху, труднощами в реалізації прийнятих рішень зазначають 27%, зумовлюють виникнення бар'єрів досягнення; 4) опори особистісним змінам і нездатність до саморозвитку в певних обставинах і ситуаціях зазначені у 20%, вони зумовлюють виникнення бар'єрів особистісної ініціативи; 5) неприйняття на себе відповідальності за ризик, не вміння зважувати ситуацію зумовлюють виникнення бар'єрів ризику, які відмічені у 14%; 6) некритичність, залежність у процесі прийняття рішень зазначаються у 38% опитаних та зумовлюють виникнення бар'єрів автономності.

У роботах В. Маралова знаходимо тезу про те, що бар'єри саморозвитку умовно діляться на зовнішні і внутрішні, які обумовлені об'єктивними і суб'єктивними факторами [1, с. 89]. Використовуючи дану класифікацію нами були виділені бар'єри саморозвитку курсантів у процесі підготовки у закладах вищої освіти ДСНС України. До *зовнішніх бар'єрів, обумовлених*

об'єктивними факторами, відносяться: низьке грошове утримання; великі фізичні та розумові напруження (наприклад, збіг таких заходів, як сесія, несення служби і прибирання території); погіршення стану здоров'я. *Зовнішні бар'єри, обумовлені суб'єктивними факторами*, залежать від створених для курсантів у ЗВО ДСНС України умов та можуть бути спричинені: наявністю конфліктів у колективі; відсутністю підтримки і допомоги, перестановками у колективі взводу, зміною ролей та пов'язаними із цим труднощами. До *внутрішніх бар'єрів, обумовлених суб'єктивними факторами*, відносяться: відсутність у курсанта здатності до саморозвитку, його невміння і небажання відходити від шаблонів і стереотипів; відсутність мотивації до саморозвитку, низький рівень самопізнання, небажання ідентифікації з іншим, відсутність навичок рефлексії, нерозвиненість механізмів самоприйняття і самопрогнозування. Внутрішні бар'єри характеризується власною інертністю, лінню, самовпевненістю, неможливістю та небажанням мобілізувати себе на зміни, на особистісне зростання.

Проведене нами дослідження щодо виокремлення та вивчення передумов, що уповільнюють процес саморозвитку курсанта – майбутнього фахівця пожежної безпеки, а також проведення роботи з кожним курсантом щодо ознайомлення, усвідомлення та дослідження особливостей їх впливу допомагає в майбутньому подолати їх надмірний вплив, адже самостійна боротьба з бар'єрами саморозвитку можлива за умов, якщо курсант має розуміння і усвідомлює передумови, об'єктивні і суб'єктивні фактори, що уповільнюють його саморозвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. Для руководителя -практика / Пер. с англ. М. Изд. Дело, 1991. - 320 с.
2. Кодекс цивільного захисту України (із змінами і доповненнями, внесеними законами України) від 14 травня 2013 року № 224-VII, ОВУ, 2013р., № 44, ст. 1568, від 20 червня 2013 року, введений в дію з 1 липня 2013 року.
3. Маралов В. Г. Психологія самопізнання и саморозвитку. – Москва: Видавничий центр Академія”, 2002. – 256 с.
4. Цокур Р. М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі

магістерської підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Роман Миколайович Цокур ; Півд.-укр. ДПУ ім. К. Д. Ушинського. – О., 2004. – 21 с.

5. Шейн Є. Г. Організаційна культура і лідерство. – Санкт-Петербург: Видавництво Петербург. ISBN: 978-5-469-01286-3. 2008. – 336 с.

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ З ПОЗИЦІЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

Лариса БОГУН,

*кандидат історичних наук,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Однією з основних проблем сучасної психологічної науки та освіти є дослідження самоактуалізації. Гуманістична психологія розробляє теорію особистості як структурно-динамічну концепцію, що охоплює весь період життя кожної людини. Основна увага зосереджена на описі, побудові та розвитку внутрішнього досвіду людини в тому вигляді, яким він є у людському мисленні і самосвідомості. Ця проблема сьогодні є особливо актуальною, поперше, в індивідуальному напрямку, адже в сучасних умовах численних криз, стресів звичайна людина залишилась наодинці з цілою купою життєвих проблем і їй майже нема де шукати допомоги, крім як у власних силах, ресурсах і здібностях. Максимально ефективний їх розвиток (сил, здібностей) і застосування людиною у своїй індивідуально-неповторній ситуації і передбачає самоактуалізація.

Дослідників гуманістичної теорії особистості в першу чергу цікавить те, як людина сприймає, розуміє і пояснює реальні події особистого життя. Слід зазначити, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги дослідників. Так, досліджувалися проблеми самоактуалізації як форми розвитку людини А. Адлер, К. Гольдштейн, У. Дембера, К. Левин, Д. Мак-Клелланд, Г. Мюррей, Г. Олпорт, Ж. Пиаже, Г. Салливан,

К. Хорни, Є. Єрикссон, Р. Эрл. Особливу увагу цьому питанню приділили американські психологи Д. Рісман, К. Роджерс, А. Маслоу [1]. Деякі принципові положення, характеризуючи гуманістичний підхід до розуміння особистості, виявляють найбільш вагомі внутрішні і зовнішні відношення особистості, характеризують власне самоактуалізацію. Отже, розгляд зазначеної проблеми здійснювався зокрема американською наукою.

Розгляд сучасними психологами цієї проблеми здійснювався наприкінці ХХ ст. У сучасному суспільстві зростає увага до проблеми самоактуалізації деяких груп населення: молоді, жінок, підлітків тощо. Роль жінки у сучасному світі стає більш помітною, як і в соціально-політичну так і в соціально-економічному розвитку сучасного суспільства. Особливо уваги заслуговує роль та місце жінки в суспільстві як одне з одвічних питань нашого буття. Особливо актуальні ці проблеми в трансформаційний період, коли сучасне суспільство лише формується. Ми не повинні забувати, що майже у всі історичні періоди соціальний статус української жінки завжди був високий. Не посідаючи високих державних посад, українська жінка вміла впливати на державну політику, економіку, розвиток країни, народжувала і виховувала міцних здоров'ям і духом громадян, була берегинею роду, а у разі потреби й захисницею рідної землі [2].

На сьогоднішній день відбуваються суттєві зміни духовно-моральної орієнтації жінки українки. На першому місці це усвідомлення жінкою свого місця в сучасному суспільстві, бажання на рівних з чоловіками стати до керма влади у своїй молодій державі, брати участь у політичному житті – явище не випадкове. Воно диктується вимогами епохи. Те, що на сьогоднішній день жінка стає активнішою, немає сумніву. Про це свідчить, що на сьогодні в Україні діє більше тридцяти всеукраїнських жіночих організацій, п'ять партій. В областях і районах створено більше тисячі жіночих об'єднань. Але слід зазначити, що українській жінці не вистачає політичної освіченості і загартованості [3].

Умовами успішної самоактуалізації сучасної жінки у професійній діяльності виступають:

- усвідомлення нею власного потенціалу, своїх сильних і слабких сторін, здібностей, прагнень та бажань;
- сприятливі зовнішні обставини, які б не придушували тенденцію жінки до самоактуалізації, а стимулювали її;

- гармонійне поєднання орієнтації на професійну кар'єру з орієнтацією на сім'ю;

- відкритість жінки щодо нових ідей, нового соціального досвіду, готовність помилятися, відмовлятися від старих звичок.

Самоактуалізація (від лат. *actualis* – дійсний, справжній), самореалізація – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей [4]. У деяких напрямках сучасної західної психології самоактуалізація висувається на роль головного мотиваційного фактора, на противагу біхевіоризму і фрейдизму, за якими поведінкою особистості рухаються біологічні сили.

Самоактуалізація припускає наявність сприятливих соціально-історичних умов. Це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів, як звершення своєї місії, або покликання, долі тощо, як повніше пізнання і, отже, прийняття своєї власної початкової природи, як невинне прагнення до єдності, інтеграції, чи внутрішньої синергії особистості [5].

Проблематику самоактуалізації активно досліджував А. Маслоу. На його думку самоактуалізація є найвищою потребою людини, відповідно до «піраміди потреб». Відповідно до його теоретичних положень, людина здатна до задоволення більш високих потреб після того, як задоволені нижчі. Отже, щоб людина змогла самоактуалізуватися, їй спочатку необхідно задовольнити всі інші потреби відповідно до піраміди. Маслоу вважав, що більшість людей, якщо не всі, мають потребу у внутрішньому удосконаленні і прагнуть такого удосконалення. А проте тільки деякі, – як правило, талановиті люди, – досягають його. Багато хто з людей просто не бачать свого потенціалу: вони не знають про його існування і не розуміють користі від самовдосконалення.

А. Маслоу запропонував ієрархічну модель мотивації, в якій фундаментальні потреби розміщуються на п'яти рівнях:

- фізіологічні потреби (вода, їжа, сон тощо);
- потреби у безпеці (стабільність, забезпеченість, порядок);
- потреби любові й приналежності (сімя, дружба);
- потреба у повазі (самоповазі, визнанні);
- потреба у самоактуалізації (розвиток здібностей, духовний розвиток).

Дослідження самореалізації можна знайти в роботах таких вчених як Адлер, який пише про прагнення до влади, Карл Юнг –

до індивідуації, Еріх Фромм – про продуктивний характер, Карл Роджерс – увага до клієнта.

Дослідження самореалізації часто проводяться в контексті питання про почуття власної гідності, сенсу життя, усвідомлення, розуміння цілей і цінностей в житті. Ці дослідження інтегрують в собі такі напрямки психології, як психологія особистості, психологія мотивації, соціальна психологія розвитку, андрагогіка [6].

Отже, між ціннісними орієнтаціями особистості та її самоактуалізацією існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність. На думку представників гуманістичної психології, ціннісні орієнтації є одним із показників мотивів самоактивності індивіда. Вони відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки, формуванні світогляду, переконань, виборі життєвого шляху, особливо на етапі професійно становлення. Самоактуалізація особистості виявляється в повному розкритті власних можливостей і здібностей під час особистісного та професійного становлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маслоу А. Самоактуализированные люди: исследование психологического здоровья. Электронный ресурс. Режим доступа / <http://www.vbooks.ru/AUTHORS/MASLOU-ABRAHAM/020933.html>.

2. Рябикина З.И., Л.Н. Ожигова. Женщина-руководитель: проблема самоактуализации в контексте полоролевых характеристик личности [Электронный ресурс]. Режим доступа / <http://www.follow.ru/article/35>.

3. Алешина Ю. Е. Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины / Ю. Е. Алешина, А. С. Волович // Вопросы психологии. — 1991. — № 4. — С. 74—82.

4. Бандура О. Самоактуалізація як механізм формування інтегрованого стилю життя особистості. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науковометодичний збірник [Електронний ресурс] / Ред. кол. Н.Софій (голова), І.Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. - К.: Контекст, 2000. - 336 С. Режим доступу <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/soc/bandura>.

5. Леонтьев Д.А. Самоактуализация как движущая сила личностного развития: историко-критический анализ. Электронный ресурс. Режим доступа / <http://hpsy.ru/tags/>.

6. Немировский К. Гендерные различия в межличностном понимании [Электронный ресурс] Режим доступа <http://www.way-out.ru/nemir-gender.ph>.

СУЧАСНА ДЕВІАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЗМІН СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ

Дмитро ВАСИЛЬЄВ,
студент 22 С групи,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
Науковий керівник – Сергій ГОЛОВЧЕНКО,
кандидат економічних наук,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

Новітня девіантологія виходить на ступінь теоретико-методологічної рефлексії, суть якої полягає, по-перше, в прагненні до вирішення методологічних проблем, що перешкоджають побудові загальної девіантологічної теорії, по-друге, в спробах виведення і систематизації ключових понять, які мають скласти понятійну основу як девіантології, так і суміжних дисциплін, що власне вивчають форми суспільно неприйнятних видів поведінки і діяльності.

Проте, між двома полюсами – «соціально-схвалювані явища» і «соціальні відхилення» – лежить широке коло явищ, нерегульованих соціальними нормами. Це можуть бути як позитивні процеси (наприклад, творчість), так і явища з можливими негативними наслідками (наприклад, масове споживання пива чи тютюнопаління). В той же час, як зазначає О. Змановська, різноманітність відхилень перевищує різноманітність норм. [1, с. 26] Крім того, мінливість самих норм, різноманіття, і навіть спірність соціальних очікувань, призводять до труднощів у визначенні того, що є девіацією, яка саме поведінка вважається девіантною, чи завжди вона деструктивна. Ця невизначеність, за висловленням Я. Гілінського, провокує ситуацію, за якої «у девіантології сильно деформоване одне крило: відносно розвинені

знання про негативні девіації при вельми скромних (зачаткових) уявленнях про девіації позитивні» [2, с. 12].

Домінуючі уяви про девіантну поведінку як порушення норм, що завдає збитку життєдіяльності суспільства, соціальним групам або окремим людям, мають просте пояснення. Вони визначаються природнім прагненням до безпеки, яка неможлива без збереження існуючого соціального порядку як «організованості суспільного життя, упорядкованості соціальної дії або соціальної системи» [3, с. 269–270].

Процесуальний характер соціального порядку безпосередньо пов'язаний зі змінами, появою в ньому нових станів. Провідними змінами вважаються процеси інтеграції та дезінтеграції, інституціоналізації та деінституціоналізації, відтворення існуючого та створення нового. Ця динамічність в європейській культурі ще з часів античної софістики розглядалась як протиставлення «штучних» соціальних встановлень «природному» порядку, що стало, наприклад, предметом пошуку Т. Гоббса та Дж. Локка. Однак, починаючи з О. Конта, проблема соціального порядку все рідше розглядається з точки зору генези і перетікає в площину проблем його стійкості, збереження, опору змінам. Це, багато в чому, вплинуло на розвиток сучасних, «охоронних» уявлень, сформувало одностороннє ставлення до девіації як до небезпечного феномену, що загрожує порядку.

Все-таки, в словосполученні «соціальний порядок» базовим є поняття не «порядок», а «соціальний». Вже Гоббс сформулював соціальне як штучне, або свідомо побудоване, на відміну від природного в людині. Отож соціальний порядок можна визначити як будь-які свідомо встановлюємі відносини між людьми, де експліковані їх домовленості про норми та правила взаємодії на ґрунті взаємоузгоджених моральних принципів. Антитезою соціальному порядку може бути соціальний безлад, тобто порушення норм і правил або неможливість їх встановити, коли *сторони не розуміють, чого очікувати одна від одної*. За умов поширення безладу (крайнім виразом якого є аномія, стан «асоціальної безнормності») знижується рівень управляємості, що з часом призводить до деструкцій соціальної системи.

В концепції рівнів соціального порядку, запропонованій О. Тихоновим, він має чотири історично зумовлених нашарування:

Первинний соціальний порядок – свідомо побудова норм і правил, що підтримують базові відносини родства, етнічної приналежності, дружби, сусідства. До первинного соціального порядку відносяться традиції, ритуальні дії, святкування, форми побутової культури, а також конкретні носії цих дій, які підтримують традиційний порядок.

Громадянський соціальний порядок, або порядок громадянської самоорганізації – сфера вільного прояву приватних інтересів людей, тобто норми і правила, які громадяни встановлюють на власний розсуд. Згідно Тихонову, первинний та громадянський порядок засновані на природному взаємному інтересі, який є передумовою відтворення чи створення нових форм.

Правовий соціальний порядок – штучно встановлюємий державою як політичною системою з метою обмеження приватних інтересів, забезпечення контролю та управляємості суспільного життя в інтересах більшості.

Організовуючий (спрямовуючий) соціальний порядок – результат цілеспрямованого впливу домінуючих соціальних суб'єктів на реальну взаємодію у відповідності із планами, моделями, ідеалами, тобто заданими схемами. В цьому сенсі, організовуючий порядок – це організація суспільства, яка встановлює зв'язки між соціальними інститутами. Власне, тільки до цього виду порядку відноситься поняття «дезорганізація», дезорганізованим може бути тільки те, що було організованим (державний апарат, банківська система, армія, міліція, установа). Організований соціальний порядок – це результат інтеграції уповноважених суспільством суб'єктів (представників соціальних груп, шарів, інститутів) на ґрунті базових цінностей [4, с. 272–274].

Тому соціальний порядок має два природних (первинне та громадянське) і два штучних (правове та організаційне) нашарування, які взаємодіють коеволюційно та створюють «соціальну тканину», характеристиками якої є динамізм та різноманіття суспільного життя. Але, передумовою динамізму є саме *здатність до девіації*, яка являє собою чинник як позитивних (які встановлюють порядок), так і негативних (які призводять до безладу) змін. Позитивні девіації – це порушення норм, яке сприяє позитивним змінам в житті суспільства (творчість, ініціатива, інновативна праця) і зрештою приводить до змін самої нормативної

системи. Тобто завдяки відхиленню, виникають умови змін на всіх «шарах» соціального порядку – від первинного до організаційного.

Саме дихотомія «девіація позитивна – девіація негативна» робить девіантологію наукою, по суті своїй, вельми практичною – вона виявляє закономірності, можливості соціального контролю над девіантністю, як в цілях мінімізації негативних відхилень, так і для максимального розвитку девіацій творчих, позитивних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Змановская Е. В. Девиантология : (Психология отклоняющегося поведения) : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Змановская Е. В. – М. : Издательский центр «Академия», 2004.

2. Гишинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений» / Гишинский Я. – СПб., 2005.

3. Ковалев А. Д. Порядок социальный / Ковалев А. Д. // Современная западная социология. Словарь. – М. : Политиздат, 2000.

4. Тихонов А. В. Социология управления / А. Тихонов. – Изд. 2-е – М. : Канон+ ; РООИ «Реабилитация», 2008.

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТЕХНІКУМУ

*Марія ВІДЬМЕНКО,
кандидат філософських наук, старший викладач,
Черкаський комерційний технікум*

Людина, як унікальне творіння природи, завжди прагне до осягнення суті світоустрою, а головне – своєю сутті існування і свого призначення. У пошуках відповіді на ці питання вона намагається вибудувати власне життя так, щоб кожен прожитий день приносив задоволення собі і світу. Цим пояснюється прагнення до внутрішньої і зовнішньої гармонії і узгодженості, і в цьому прагненні відкриває нові грані себе, своїх можливостей, тобто свою індивідуальність. Це прагнення людини до розкриття

себе, власних сутнісних сил знайшло відображення у феномені самоактуалізації.

Теоретико-методологічною основою дослідження феномену самоактуалізації є основні положення філософської та психологічної антропології (В. І. Слободчиков, М. К. Мамардашвілі); суб'єктно-діяльнісний і сістемогенетическій підходи (К.А. Абульханова – Славська, А. В. Карпов, О. М. Леонтьєв); комплексний і акмеологіческий підходи (Б. Г. Ананьєв, А. А. Деркач та ін.); гуманістичний і екзистенціальний підходи до самоактуалізації (Л. Бінсвангер, Д. Бьюдженталь, О. М. Леонтьєв, А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франкл, Е.Ф. Яценко); теорія професійного становлення і розвитку особистості в вузі (Е. Зеер, Е.А. Климов, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, Ю.П. Поваренко, Н. С. Пряжников) та ін.

На підставі аналізу наукової літератури ми зробили висновок про те, що погляди на природу самоактуалізації і особливості її прояву в житті і діяльності людини багато в чому збігаються у представників різних філософських і психологічних напрямків. Однак не існує єдиного визначення поняття «самоактуалізація». Це пов'язано зі складністю природи даного феномена, і відмінність підходів до його визначення. Цей феномен часто замінюється різними термінами, такими як «самореалізація», «самодетермінація», «самоактивізація», «самовизначення» і т.п. Аналіз подібних категорій «само» дозволив узагальнити інформацію та запропонувати таке визначення: самоактуалізація – це внутрішня активність суб'єкта, метою якої є виявлення потенційних можливостей, цінностей і смислів [1, с. 145].

Це особлива пізнавальна активність, обумовлена пошуком особистістю відповідей на питання: «У чому моя унікальність?», «Що мені треба і що для мене цінне в житті?», «Як мені цього досягти, втілити в життя?». Результатом такої діяльності є самопізнання і самовизначення, тобто осягнення власної унікальності, цінності та життєвого призначення, а також становлення людини суб'єктом власної життєдіяльності за рахунок продумування програми самоздійснення.

Згідно К. Роджерса, повноцінно функціонуюча особистість – це особистість, що знаходиться в процесі зміни; людина, яка прагне до здійснення самоактуалізації. Модель психологічно здорової людини, на думку К. Роджерса, містить наступні основні

характеристики особистості: відкритість досвіду, довіру до свого організму як інструменту чуттєвого життя; відсутність захистів, що перешкоджають повноті переживань, ускладнюють їх усвідомлення і вираження; екзистенціальний спосіб буття, при якому життєвий досвід не підганяється під задану особистісну структуру, але, навпаки, особистість як би відтворюється кожен раз з неповторного досвіду; творчість тощо.

Самоактуалізація, по К. Роджерсу, будучи фундаментальним аспектом людської природи, властива всьому живому. Вона змушує людину рухатися до більшої конгруентності, забезпечує найбільш повне його функціонування. Тенденція до зростання або спонукання до самоактуалізації - це головна рушійна сила життя, прагнення, від якого залежить вся психотерапія, яке підсилює організм або «Я», існує в кожній людині і чекає відповідних умов, щоб звільнитися і проявити себе [3, с. 202].

Самоактуалізація передбачає наявність вікових сенситивних періодів, що сприяють розвитку і становленню певного природнього потенціалу, які здатні втілитися в навчальних і професійних досягненнях особистості. Особистість має певний набір якостей, які забезпечують її продуктивне зростання і розвиток, а саме: вона активна, діяльна, відповідальна, позитивна по відношенню до себе і до світу, креативна і здатна успішно долати перешкоди, що виникають, керуючись вірою в себе і життєвим змістом.

Сучасне студентство – найбільш яскравий зразок тієї частини підростаючого покоління, яка здатна після проходження етапу професійного навчання, застосувати отримані знання, вміння і навички на практиці, у подальшій професійній, сімейній та індивідуальній життєдіяльності. Прагнення зробити своє життя насиченим, значущим, осмисленим, цілеспрямованим, результативним, бути задоволеним собою, іншими, та результатами своєї діяльності, усвідомити і реалізувати свій багатющий потенціал (маючи бажання і знаходячи умови) – є важливим для подальшого розвитку, як особистості молодого фахівця, так і суспільства в цілому.

Самоактуалізація особистості в навчально-професійної діяльності розглядається нами як безперервний динамічний процес актуалізації та розвитку потенційних можливостей, що виражається в особистісно-професійному самовизначенні, що супроводжується

формуванням професійної ідентичності та готовності до майбутньої професійної діяльності.

Критеріями самоактуалізації особистості в навчально-професійної діяльності є осмисленість життя, визнання головними в ній цінностей зростання і розвитку; позитивне сприйняття себе, інших, обраної професії, розгляд її як можливості реалізувати власні інтереси, задатки і цінності; креативність; відкритість до життя і готовність постійно вчитися. Розширюючи свої знання і вміння, переходячи на новий рівень світовідчуття, що відображає актуальність цього моменту, студент ще більшою мірою розкриває свої задатки, які можуть бути успішно втілені, реалізовані в навчально-професійної діяльності, особистому житті і майбутній професійній діяльності [2].

На основі проведеного дослідження психологічного змісту самоактуалізації особистості студентів технікуму в процесі навчання у вузі показало, що форма навчання впливає на прояв характеристик самоактуалізації. Студенти денної форми поведінки контактні, гнучкіше в поведінці і схильні до переживання емоцій, що, ймовірно, викликано самою атмосферою професійного навчання та постійного контакту з педагогами і студентами.

Студенти заочної форми навчання більше мають потребу в гарному життєзабезпеченні, що підвищує їх потребу в загальній активності. Отримання освіти для них є способом задоволення даних потреб. Безпосередньо курсом навчання обумовлений у студентів-заочників зростання пізнавальної потреби, творчої активності і соціальної корисності, здатності жити «справжнім» при внутрішній підтримці в постановці життєвих цілей і керівництві по їх досягненню. У студентів денної форми навчання – зростання свідомості життя, інтернальності, креативності, самоцінності і самоповаги.

Рівень професійної спрямованості значно впливає на смисложиттєві орієнтації, рівень суб'єктивного контролю і мотиваційну структуру особистості студента. Чим вище рівень професійної спрямованості студента, тим більш усвідомлене, продуктивніше життя і вище відповідальність за всілякі досягнення, втілення і реалізацію цілей, цінностей в житті.

Структура самоактуалізації студентів з високим рівнем професійної спрямованості більш інтегрована в порівнянні зі структурою самоактуалізації студентів із середнім і низьким рівнем

професійної спрямованості. Студенти з високим рівнем професійної спрямованості активніше прагнуть до пізнання і розвитку себе, своїх можливостей і здібностей. Отримання освіти – це спосіб проявити себе, свій потенціал.

У студентів з низьким рівнем професійної спрямованості простежується взаємозв'язок незадоволеності досягнутими результатами в житті з відсутністю бачення його подальших перспектив, з невпевненістю в самостійній побудові життя, (самозвинувачення, зниження самоцінності, внутрішній розлад, амбівалентність почуттів).

Висновки. Таким чином, в ході професійного навчання уявлення про професію і про себе як майбутнього фахівця у студентів поповнюються і розширюються. Результатом цього є встановлення особистісного сенсу професійного навчання. Бажання успішно працювати та стати хорошим фахівцем (для студентів денного відділення), ефективно застосувати отримані психологічні знання в наявній професійній діяльності, або бажання змінити її (для студентів заочної форми навчання) підвищує прагнення до зростання та самовдосконалення. Криза ідентичності при цьому мобілізує і активізує внутрішній потенціал особистості студента.

Прагнення особистості до зростання, розвитку, досягнень, самовдосконалення, тобто самоактуалізації, необхідно цілеспрямовано прищеплювати і розвивати на етапі професійного навчання, що передуює активній професійній діяльності. Реалізуючи свої здібності, свій особистісний потенціал, студент здійснює, безперервний рух в напрямку самоактуалізації - єдності професійного та особистісного зростання. Тому головним завданням вищої освіти має стати створення умов, що сприяють розкриттю істинного «Я» студента, його природного потенціалу, актуалізації прагнення до зростання та розвитку на протязі всього навчання в вузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахромов Е. Е. Самоактуализация и жизненный путь человека. Москва: ПИРАО, 2002. С. 147-164.
2. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. 512 с.
3. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию. Москва: ЭКСМОПРЕСС, 2001. 416 с.

АКАУНТ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК НОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСОБИСТОСТІ: СТАТУСИ ТА ПРОФІЛІ КОРИСТУВАЧІВ

*Дарина ВЛАДИШЕВСЬКА,
студентка 22 С групи,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
Науковий керівник – Микола ФОМИЧ,
кандидат психологічних наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Перший прототип соціальних мереж з'явився у середині 90-х років ХХ століття. Такі веб-інструменти, використовувалися для встановлювання зв'язків між користувачами в рамках одного сайту. Спочатку користувачі об'єднувалися в мережі для вибудовування і підтримки ділових контактів. Пізніше з'явилися форуми за інтересами. Деякі мережі були буквально закритими клубами, інші радо відчиняли свої «двері» всім бажаючим. Зі зростанням інтернет-мереж і розробкою більш зручних для непідготовленого користувача інструментів, число людей, які активно користуються інтернетом, наразі значно зросло. Для багатьох інтернет став засобом самовираження. Людська потреба заявити про себе світу до середини двотисячних, мабуть, перевищила якусь критичну масу, тому що з появою у 2004 році соціальної мережі «Facebook», яка, за словами її творців, була для самовираження користувачів в один момент завоювала колосальну популярність. Сьогодні «Facebook» володіє аудиторією у понад 1,59 мільярда постійних користувачів [4].

Соціальна мережа – інтернет-співтовариство користувачів, об'єднаних за будь-якою ознакою на базі одного сайту, який і називається в цьому випадку соціальною мережею [1]. Іншими словами, соціальна мережа у всесвітній павутині будується на тих же принципах, що і в реальному світі, але відрізняється від реальних людських спільнот тим, що у функціонуванні мережі не грає ролі географічна віддаленість її учасників один від одного. Головним чинником об'єднання користувачів у соціальну мережу є

яка-небудь їх спільність: фінансове становище, стать, приналежність до тієї чи іншої раси, національності, віросповідання, професії і т.п. Хоча протягом останнього десятиліття найбільш масштабні соціальні мережі, об'єднують людей, які просто користуються інтернетом.

У всесвітній павутині існує безліч різних соціальних мереж, які можна класифікувати за різними ознаками.

Найбільш детальна класифікація за видами соціальних мереж виглядає наступним чином [5]:

- Соціальні мережі для спілкування, до них відносяться: «Вконтакте», «Facebook», «Однокласники». Цей вид один із перших запропонував персональний міні-сайт, який пізніше став відомий як профіль користувача.

- Соціальні мережі для обміну медіа контентом. Цей вид дає широкі можливості для обміну відео і фото. До них відносяться «Instagram», «YouTube», «SoundCloud», «TikTok», «Tumblr».

- Соціальні мережі для колективних переговорів. В основі цього виду лежить потреба в обміні знань («Quora», «Reddit»).

- Соціальні мережі для авторського запису. До даного виду відносяться сервіси для блогінга, де користувачі створюють та публікують текстово-медійний контент. Це «Blogger», «Twitter».

- Сервіси соціальних закладок – це сервіси, де користувач збирає в контент свою особисту бібліотеку, на яку можуть підписуватись інші учасники спілки: «Pinterest», «Flipboard».

- Соціальні мережі по інтерсам. Даний вид дає можливість шукати однодумців та людей з схожими інтересами: «Goodreads», «Friendster».

В цілому можна зробити висновок що класифікація видів соціальних мереж достатньо умовна, до того ж ділення на види, типи і категорії триває і до цього дня.

Науковці [1, 4, 5] зазначають, що соціальні мережі є величезною базою даних про користувачів і чудовим інструментом для проведення досліджень соціологами, психологами, політологами, маркетологами та іншими зацікавленими фахівцями. У нашому дослідженні ми послуговувалися статусами користувачів соціальних мережах. Ми спробували дослідити, що вони про нас «говорять»: про бажання привернути увагу до себе? Викликати заздрість у оточуючих, або може бути самомилюванням?

Поняття «статус» походить від лат. status і означає стан, становище [6]. Статус може бути виражений не тільки за допомогою слів, віршів, або жартів, але і за допомогою графіки, смайликів, чи інших графічних об'єктів. Статуси можуть відрізнятися за змістом, емоційним посилом, кількістю тексту, по закінченості / незавершеності думки. Статуси можуть містити свої власні думки, або вислови відомих людей.

Аналіз науковій літературі свідчить, що будь-який статус в соціальних мережах – це спроба привернути увагу до свого профілю, до своєї особистості.

Так, наприклад якщо статус в соціальних мережах оповіщає всіх про деталі особистого життя людини, містить докладні звіти про те, як проходить її день, то швидше за все, людина відчуває дефіцит спілкування через брак друзів в реальному житті. Якщо не має з ким поділитися про поточні події, то соціальні мережі в цьому випадку легко можуть допомогти. А додавши, при цьому, якісні фотографії, можна отримати як мінімум увагу від інтернет-спільноти, а як максимум – зацікавленість у ваших діях, пригодах тощо.

Існує низка статусів, які спрямовані на виникнення почуття заздрості у читачів, особливо якщо людина прямо чи опосередковано сповіщає через них про своє «красиве», щасливе, насичене подіями життя. Таким людям приємне усвідомлення того, що їм заздять, що вони в очах інших досягли певних успіхів, вибудовували відносин з потрібними людьми.

Окрема тема – демонстрація своїх відносин (любовних, сімейних) через статуси. Це можуть бути варіанти поводження або навіть якогось особистого звернення / діалогу зі своїми улюбленими / подружжям, які винесені на загальний огляд. Єдиним, що може пояснити таку поведінку, це одна зі спроб зміцнити ваші взаємини через подібне демонстративне вираження своїх почуттів. З іншого боку, це може означати, що ніякого іншого оригінального способу зміцнення почуттів і відносин, крім як «розтрубити» про них всьому інтернет-співтовариству, ви не в змозі знайти і реалізувати.

За дослідженнями професора Гвендоліна Сейдмана з Коледжу Олбрайт в Пенсільванії, статуси у соціальних мережах можуть розповісти три важливі речі про стосунки.

Перше, *ваша самооцінка залежить від партнера*. Це звичайна пастка стосунків: коли ви закохуетесь, то починаєте думати про свого партнера як про свою половинку, але не як про окрему і самостійну людину. Проведені дослідження знайшли взаємозв'язок між любовними одкровеннями в Facebook і самооцінкою користувачів, визначивши, що чим частіше людина публікує фотографії з партнером і чим частіше говорить про нього публічно, тим менше вона упевнена у собі. Люди, які високо цінують онлайн-прояви любові, майже завжди вважають, що саме успішні стосунки є мірилом їх власної цінності. Ці люди, як правило, демонструють свої стосунки в соціальних мережах, щоб отримати схвалення від інших і підвищити самооцінку.

Друге, *ви намагаєтеся викликати ревності*. Коли ви розміщуєте в соціальній мережі фото романтичного вечора, ви сподіваєтеся, що одна потрібна для вас людина побачить це. На думку науковців багато людей публікують фотографії зі своїм нинішнім партнером, щоб викликати реакцію екс-партнера в тому чи іншому вигляді. При цьому дослідження в області кіберпсихології і поведінки в соціальних мережах показали, що така звичка може перешкодити рухатися далі, влаштовувати власне життя.

Третє, *ви по-справжньому щасливі*. Крім іншого, пости, пов'язані з стосунками, можуть сигналізувати про те, що автор дійсно щасливий. Дослідження, проведене в 2012 році серед Facebook спільноти, показало, що люди, які ставили на аватарку знімок, де вони разом з коханою людиною, були більш задоволені стосунками, ніж ті, хто використовував сольну фотографію [4].

Для перевірки вищезазначено ми провели власне емпіричне дослідження. Для цього ми звернулися до інтернет-профілів у соціальній мережі «Facebook» студентів-психологів 2 та 4 курсів Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля. Загальна вибірка становила 30 осіб (57% жіночої статі та 43% чоловічої).

Нами зверталася увага на такі дані користувачів, як: зазначення дати народження, інформації про стосунки, фото акаунту та інші світлини користувача, а також пости.

Методологічно, для аналізу профілів студентів ми обрали піраміду Маслоу». Як відомо, людські потреби у ній розташовані згідно з обов'язковістю їх задоволення: потреби нижнього рівня,

починаючи від фізіологічних, повинні бути задоволені хоча б на мінімальному рівні, тільки тоді особистість переходить до потреб більш високого рівня. А. Маслоу вважав, що «у середнього громадянина задоволені 85 % фізіологічних потреб, 70 % потреб у безпеці, 50 % потреб у любові, 40 % потреб у повазі і 10 % потреб у самоактуалізації» [2].

Першу, базисну групу потреб, за А. Маслоу, становлять *фізіологічні потреби* в їжі, кисні, сні, фізичній активності, що може відповідати, на нашу думку, розміщення постів про те, де зараз перебуває людина – місця й країни, чим займається і в якому стані перебуває – читає, дивиться кіно, роздратована. Сюди належать і фотографії краєвидів, фотографії їжі й напоїв з ресторанів відвідування. Крім горизонтальної мобільності (пересування з одного регіону країни в інший або з однієї країни в іншу), сюди ж ми віднесли пости з кулінарними рецептами, приготуванням їжі власноруч. Залежно від контексту, приготування їжі власними силами, якщо це не є властивим цій особі, зараховує власника акаунту до іншої ієрархії потреб – потреб поваги, оскільки людина в такий спосіб вихваляється власними досягненнями, шукаючи схвалення від оточуючих. Такими самими досягненнями є й пости щодо селфі зі спортклубів, повідомлення про ранкову пробіжку, що свідчать водночас про фізіологічну потребу й потребу у визнанні, повазі.

Серед наших респондентів, лише 3,3% студентів можна віднести до осіб з незадоволеними потребами першої базисної групи, у решти 96,7 % фізіологічні потреби більшою мірою є задоволеними.

Друга група потреб, це потреби у *безпеці*, реалізується у Facebook через пости, пов'язані з алармуванням, куди можна віднести новини і реакції на надзвичайні ситуації, стихійні лиха, суспільні заворушення, терористичні акти, кримінальні місцеві й світові новини в місті, заклики до благодійності, допомогу нужденним, страхування життя, патріотизм і вісті з війни. Сюди ж належать релігійні уподобання особистості як забезпечення надійної духовної, а через це й фізичної підтримки, пости про працевлаштування як гарантію заробітку. І хоча наступною в ієрархії потреб А. Маслоу стоїть потреба в любові, ми б віднесли саме до потреби у безпеці пости, що свідчать про нестабільність у родинних стосунках, оскільки сім'я традиційно сприймається

особистістю як опора й можливість взаємовиручки. 26,7% наших респондентів мають незадоволену потребу у **безпеці**.

53, 3 % студентів мають *потребу в любові й приналежності, що складають* третій рівень потреб. Соціальні мережі самим існуванням підживлюють потребу людини в аффіліації – одній з найголовніших її соціальних потреб, що виявляється в «бажанні й активному прагненні постійно бути серед людей, встановлювати, зберігати й покращувати взаємовідносини з ними» [4]. А тому цей рівень потреб виявляється у Facebook через презентацію романтичних стосунків, починаючи від статусу – «у стосунках» чи «заручена» до «заміжня» або «без партнера». Сюди належать фото з партнером, родиною та ін. У Facebook таким людям важливо повідомити про приналежність до певних угруповань, організацій, викладати фото з подругами/приятелями. Одним з невід’ємних атрибутів кожної соціальної мережі є пости котиків і, меншою мірою, інших пухнастих. За опитуванням психолога Дж. Майрік, перегляд подібних фото й відео в інтернеті покращує настрій і нейтралізує негативні думки в людей, що побудило її придумати термін на позначення цього – «онлайн котикомедіавживання». У зв’язку з тим, що котики належать до категорії «братів наших менших», пости з ними, на нашу думку, можна віднести до цієї сфери потреб.

Четверту групу становлять *потреби в повазі*, куди А. Маслоу включав самоповагу й повагу оточуючих. Фактично це така собі стіна пошани у Facebook, коли після задоволення потреби в любові приходить прагнення у визнанні. І тоді це сигналізується постами про власні досягнення, найчастіше у професійній сфері – отримання певних грамот, нагород, медалей, призових місць. Експонування цих відомостей відбувається заради отримання схвалення іншими. Повага від оточуючих проявляється і в тегах користувача в якийсь пост на професійну й суспільну тематику, де сам факт тегування свідчить про авторитет цієї особистості. Власник акаунту з такою мотивацією заради демонстрування своєї значеннєвості, корисності буде постити інформацію про свою діяльність, можливо, участь у благодійних справах – все, що вплине позитивно на його репутацію й престиж. Це дуже важливий рівень потреб, перепони до задоволення яких формують комплекс неповноцінності, відчуття безпомічності. Результати нашого

дослідження вказують, що 16,7% респондентів мають незадоволені потреби четвертої групи.

До цього блоку потреб належить й інформація про дату народження як бажання отримати порцію уваги, так би мовити «хвилину слави» у день свого народження, мовляв мене пам'ятають і поважають. Хоча якщо таку інформацію прибрати, кількість тих, хто реально пам'ятає вашу дату народження, скоріше за все скоротися у десятки разів. На нашу думку бажання отримати більшу кількість привітань може свідчити про низьку самооцінку та непевність у собі. Із 30-ти аккаунтів осіб, які були залучені до дослідження лише в одного респондента не зазначена інформація про дату народження, що складає 3,4 % від загальної вибірки.

Верхівкою піраміди й її ідеальним завершенням є *п'ятий рівень, що визначено як потреби в самоактуалізації*, які А. Маслоу вбачав у «бажанні людей реалізуватися, а саме в схильності проявити в собі те, що в них закладено потенційно». Науковець пояснював: «В одного індивіда ці потреби можуть втілитися у бажання бути незрівнянним батьком, в іншого – виявити себе в спорті, у когось ще вони знайдуть вираження у створенні картин або винахідливості» [2]. Самоактуалізовані особистості володіють «здатністю сприйняття фактів», сприймають світ і людину такими, якими вони є, без прикрас, і у Facebook викладають власні думки й судження щодо різних питань, причому часто в розріз з існуючими традиційними поглядами на ту чи іншу проблему. Нажаль про задоволеність потреб самоактуалізації серед наших респондентів говорити не доводиться.

Окремої уваги заслуговує фото профілю користувачів у соцмережах. Звертаючись аватарок можна підсумувати наступне: найбільша кількість профілів студентів, а саме 30% використовують фото на фоні природи, що характеризує їх як соціалізованих, комунікабельних, веселих і легко адаптованих людей. Фото на фоні стіни є у 20 % респондентів, воно фактично символізує необхідність психологічного захисту, потребу в партнерові. Користувачі, які сфотографовані на фоні домашнього інтер'єру, складають 10 %, і це, на нашу думку, може свідчити про те, що власник такої аватарки прагне до певного рівня життєвого й психічного комфорту, є гарною домогосподинею чи господарем. Світлини зроблені на фоні вікна чи з закритим обличчям є лише у

двох респондентів, що складає 6,8 % та може свідчити про рефлексію та невпевненість у собі.

Світлина у весь зріст присутні також у двох респондентів, що на нашу думку, може свідчить така людина здатна на сильні вчинки, є амбітною.

Студентів, які зображені «крупно в анфас» нараховується 6 осіб, тобто 20 %, це у свою чергу свідчить про гармонійність і впевненість у собі.

Таким чином, підсумовуючи зазначене, слід відмітити, що соціальні мережі це не просто місце розваг і проведення вільного часу, це велика база даних про користувача, інструмент дослідження і маніпуляцій.

Результати проведеного дослідження показали що практично всі досліджені студенти нашого інституту (96,7%) мають задоволені фізіологічні потреби, у переважної більшості студентів, а саме 73,3% задоволені потреби у безпеці, у 46,7% задоволеними є потреби у любові й приналежності, 83,3 % – потреби у повазі та не має жодного респондента, який би задовольнив потребу в самоактуалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бугера О.І. Соціальні інтернет-мережі та запо бігання злочинності: сучасні тенденції / О. І. Бугера // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2018. – № 2. – С. 110-113.

2. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 352 с.

3. Немов Р.С. Психология: словарь-справочник: в 2 ч. Ч.1. – Р.С. Немов. – Москва: Владос-Пресс, 2003. – 304 с.

4. Попова Т.В. Соціальні мережі, кібератаки та гібридні війни / Т.В. Попова [Електрний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28598299.html>.

5. Солис Б. Роль сучасних соціальних мереж в соціумі та політичних технологіях / Б. Солис. – Директ-Медиа, 2012. – 8 с.

6. Тихомирова Л.В. Юридическая энциклопедия / Л.В. Тихомирова. – М.: Юринформцентр, 1997. – 526 с.

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ «САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ»

Неля ВОВК,

*кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Специфіка професійної діяльності фахівців служби цивільного захисту ставить підвищені вимоги до його особистості, які виступають як ідеал. В сучасних умовах підготовка майбутнього фахівця повинна стати платформою для самоактуалізації його особистості, забезпечити апробацію його професійного самовизначення. Актуальність дослідження самоактуалізації майбутніх фахівців цивільного захисту зумовлена стратегічними завданнями їх підготовки. Майбутні фахівці повинні бути не лише конкурентоспроможними на ринку праці, але й мати стійку громадську позицію, бути готові до особистісно-професійної самореалізації і відповідальної побудови власного життя в потоці суспільних трансформацій.

Визначаючи поняття самоактуалізації як форми саморозвитку майбутнього фахівця цивільного захисту, в першу чергу проведемо дефінітивний аналіз даного поняття. Термін «самоактуалізація» (the self-actualization) – є похідним від першого кореня «self» і другого кореня «act». Звертаючись до Великого Оксфордського тлумачного словника англійської мови, знаходимо за цим кореням наступні визначення: 1) the self – person's nature, special qualities; one's own personality: my former self, myself as I used to be – сутнісні особисті властивості та якості; 2) act – to do something; actionprocess of doing things – учинок, подвиг, діяльність, що має матеріальний результат; походить від латинського кореня «actus», що означає вчинок, діяльність. Похідними є: actuate – приводити у дію, мотивувати; actualization – здійснювати на практиці задумане [2].

Поняття «самоактуалізація» визначалось такими дослідниками психології, як: К. Юнг, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, К. Хорні, Д. Леонтьєв. Так, на думку А. Маслоу, самоактуалізація є прагненням стати всім тим, що можливо; бажання до самоудосконалення, саморозвитку, втілення у життя свого потенціалу [3 с. 283].

За моделлю А. Маслоу, потреби у визнанні і у самоактуалізації знаходяться на вищій сходинці в ієрархії базових потреб. Потреба у визнанні включає як зростання особистісної самоповаги, значущості, так і пошану від інших, завоювання визнання, престижу. В рамках навчальної діяльності задоволення цієї потреби досягається, в основному, за рахунок успішного навчання. Причому, не лише завдяки своїм природним здібностям, але і завдяки силі мотивації.

За К. Роджерсом, самоактуалізація є великою рухомою силою, що спонукає людину постійно само розвиватися, від самого народження і до смерті, та приводить у дію творчі спонуки. Особистість, яка само актуалізується, є «такою, що повністю функціонує»; її риси подібні до рис дитини: вона так само самостійно вивчає та оцінює світ, беручи приклад з дорослих [5, с. 84].

Д. Леонт'єв як ще один представник гуманістичного напрямку у психології, стверджував: «Самоактуалізація – процес розгортання та дозрівання первинно закладених у організмі та особистості задатків, потенцій, можливостей.» Вчений стверджував: « Різні автори називають її по-різному: самоактуалізація, самореалізація, інтеграція, психічне здоров'я, індивідуалізація, автономія, креативність, продуктивність, - все це синоніми реалізації потенцій індивіда, становлення людини у повному сенсі цього слова, становлення тим, ким вона може стати» [5, с. 78].

У понятті «самоактуалізація» вченими виділено два основних значення. Перше: його використовують у рамках мотивації, тобто як мотив для найбільшої реалізації особистісних можливостей. Друге: це фінальний період становлення особистості (згідно теорії особистості А. Маслоу). Після закриття всіх основних потреб (фізіологічних, потреби у безпеці, соціальних) людина може підійти до найвищого рівня усвідомлення, де вона розуміє проблеми і завдання навколишнього світу. Згідно із даним підходом, індивіди, що досягли рівня самоактуалізації, мають повне прийняття себе зі своїми недоліками та труднощами та тягнуться до творчості протягом всього життя.

У роботах С. Кузікової поняття «самоактуалізація» означає практичний аспект діяльності: вчинки і дії, спрямовані на виконання життєвого плану. Вченою виділено особливості самоактуалізації: 1) кожен її акт (кінцева кількість дій) має завершитися певним конкретним, описуваним результатом (самозмінюю, набуттям тієї

чи іншої компетентності); 2) об'єкт, на який спрямована діяльність, і суб'єкт цієї діяльності збігаються (дія спрямована на себе, на самоперетворення); 3) формула «I did it myself» поміщає в центр уваги те, що суб'єкт, як джерело активності, може зробити сам, без опори і допомоги з боку інших; до отриманого результату (the thing) інші суб'єкти непричетні [11, с. 18]. Таким чином, самоактуалізація і самореалізація виявляються двома нерозривними сторонами одного процесу – процесу саморозвитку й особистісного зростання, результатом якого є людина, що максимально розкрила і використовує свій людський потенціал.

Як у класичних (З.Фрейд, К.Юнг, А. Адлер, К. Хорні, К.Роджерс і А. Маслоу, Р.Бернс та ін.), так і у сучасних зарубіжних психологічних і педагогічних теоріях особистості (Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонтьєв, К.О.Абульханова-Славська та ін.) саме через прагнення і здійснення людиною самоактуалізації та самореалізації протягом життя і продуктивної діяльності розглядається поняття саморозвиток особистості. Згідно з тлумаченням психологічних словників саморозвиток в загальному розуміють як ріст Я, рух до емоційної та когнітивної зрілості, а також в моделі американського психолога А. Маслоу – як поступальний рух до самоактуалізації [3, с.207].

Поряд з цим П. Кондратьєв розглядає саморозвиток як один із самофеноменів поряд із самоактуалізацією, самовизначенням, самовдосконаленням, самореалізацією [9]. У роботах вченого знаходимо, що «саморозвиток визначається як діяльність, яку людина спрямовує на себе і метою якої є тривалі самозміни особистості в напрямку свого „ідеального Я”. У цій діяльності самовизначення особистості виступає як базовий процес, який визначає зміст саморозвитку» [9, с. 11].

У роботах В. Маралова самоактуалізацію визначено як форму саморозвитку, поряд з іншими формами, такими, як самоствердження, самовдосконалення [12]. На думку вченого, самоствердження дає можливість або підтвердити, або підсилити власну особистість, риси характеру, способи поведінки і діяльності. Самовдосконалення пов'язане зі свідомим управлінням процесом власного розвитку. Самоактуалізація припускає реалізацію людиною себе у світі шляхом пізнання сенсу життя, досягнення повноти само існування.

Таким чином, згідно із суб'єктно-діяльнісним підходом, саморозвиток людини виявляється через вибір діялісно-перетворювального способу існування, він пов'язаний з її становленням як суб'єкта власної життєдіяльності. Виокремлюють механізми (рефлексія, самоприйняття, самопрогнозування) [10], форми саморозвитку (самоствердження, самоактуалізація) [12].

Проблема суб'єктності активно розробляється у рамках особистісного підходу в навчанні. Розглядаючи особистісно орієнтований підхід до навчання, І. Зимня [6] узгоджує його з «центрованим підходом на тому, хто навчається», який формується на основі гуманістичної психології А. Маслоу і К. Роджерса. Суть цього підходу, на її думку, полягає в такому: організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії; створення умов для особистісної самоактуалізації і особистісного зростання майбутнього фахівця; формування його активності, готовності до навчання, до розв'язання проблемних завдань за рахунок рівнопартнерських, довірливих суб'єкт-суб'єктних стосунків із педагогом; забезпечення умов для самооцінювання, саморегуляції і самоактуалізації його особистості. Більшість положень цієї парадигми І. Зимня пов'язує із суб'єктною активністю того, хто навчається, яка забезпечує йому ефективний саморозвиток [6].

Розуміння розвитку людини як численних переходів від простішого рівня функціонування до складнішого підготувало основу для розгляду саморозвитку як потенційних можливостей людини, що породжують внутрішні психологічні новоутворення, за допомогою яких людина набуває якісно нових характеристик. Спираючись на цю ідею, ми укрупнили вказані блоки, позначивши їх як елементи процесу саморозвитку майбутнього фахівця, що містяться в кожному з його рівнів, і визначивши їх функції. Такими елементами стали:

1. *Самопізнання* – головне джерело зміни, воно розпочинається з погляду «всередину себе». Сенс самопізнання полягає в дослідженні себе, своїх інтересів, здібностей і можливостей і є необхідною умовою саморозвитку. Саме знання про себе і характер ставлення до себе визначають зміст і спрямованість активності особистості у роботі над собою. Як зазначає В. Знаков, «самопізнання здійснюється не стільки у пасивному самоспогляданні, скільки в процесі активної, творчої діяльності [7, с. 32]». На основі самопізнання особистість

майбутнього фахівця визначає, що саме доцільно розвивати в собі, які деструктивні властивості потрібно коректувати. Самопізнання охоплює самостереження, самоаналіз, самокритику і самоприйняття, самооцінку і самоповагу, розуміння самодостатності, визначення зони свого найближчого саморозвитку. Самоприйняття як механізм саморозвитку, на думку В. Маралова, проявляється через визнання людиною в самій собі усіх сторін і якостей особистості, що викликають як позитивні, так і негативні емоції [12, с. 178].

2. *Самоствердження* є специфічною діяльністю особистості майбутнього фахівця у рамках саморозвитку, що полягає у виявленні, підтвердженні своїх якостей рис характеру, способів поведінки і діяльності.

3. *Самоудосконалення* означає, що майбутнього фахівця сам (самостійно) прагне бути кращим, прагне до деякого ідеалу, набуває тих рис і якостей особистості, яких у нього поки що немає, опановує ті види діяльності, якими він не володів. Іншими словами – це процес свідомого управління розвитком особистості майбутнього фахівця, своїх якостей, здібностей.

4. *Самоактуалізація* є вищою формою саморозвитку майбутнього фахівця і охоплює певною мірою дві попередні форми, маючи багато в чому з ними спільні цілі і мотиви. Самоактуалізуватися для майбутнього фахівця означає виявити в собі певний потенціал і використати його у житті. Основна відмінність самоактуалізації полягає в тому, що тут набувають важливості вищі смислові мотиви поведінки і життя людини.

Ці елементи саморозвитку майбутнього фахівця демонструють саморозвиток у своїй сукупності досить повно. Розглядаючи їх в певній послідовності, як етапи процесу саморозвитку, його можна представити таким чином: *саморозвиток є самопізнання, самоствердження, самоудосконалення і самоактуалізація*. Вказані етапи тісно пов'язані один з одним. Первинним є самопізнання, оскільки, тільки пізнавши себе, особистість може розпочати змінювати себе. Щоб удосконалюватися і актуалізуватися повною мірою, необхідно спочатку утвердитися у своїх очах і очах інших. З іншого боку, особистість, яка самоудосконалюється і самоактуалізується, об'єктивно є і такою, що самостверджується, незалежно від того, наскільки сама людина на цих етапах відчуває потребу в самоствердженні. Водночас, акти первинного утвердження себе і є акти самоактуалізації. Зі сказаного виходить,

що саморозвиток здійснюється у рамках життєдіяльності людини у процесі прояву активності, яка визначається здатністю здійснювати особистісні вибори на основі пізнання себе. Саморозвиток виражає в активній формі особливості внутрішнього світу особистості і є безперервним процесом, в якому під впливом певних мотивів ставляться і досягаються конкретні цілі через зміну власної діяльності, поведінки, отже, відбувається зміна себе. Таким чином, саморозвиток особистості майбутнього фахівця є самозростальною стадіальною системою, кожен ступінь якої є удосконаленим етапом попереднього на шляху формування особистості, що саморозвивається. Причому, кожна стадія несе в собі певні бар'єри, подолання яких дозволяє закріпити майбутнього фахівця досягнуте, а потім дозволяє перейти до нової стадії – новоутворень в саморозвитку.

Серед системи педагогічних умов професійного саморозвитку у процесі підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту виділяємо орієнтацію процесу навчання на формування його спрямованості на самоактуалізацію та самодетермінацію в майбутній професійній діяльності, а також збагачення змісту навчання системою понять і концепцій, що орієнтують майбутніх фахівців на рефлексію, самопроекування, самоактуалізацію, самонавчання, самоорганізацію, саморозвиток у сфері професійно значимих якостей особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анцыферова Л. И. Некоторые теоретические проблемы личности / Л. И. Анцыферова // Психология личности : сб. ст. / сост. А. Б. Орлов. – М., 2001. – Вып. 192. – С. 41–51.
2. Большой Оксфордский толковый словарь английского языка / Oxford School Dictionary. – М. : Изд-ва : АСТ, Астрель, 2005. – 808 с.
3. Большой толковый психологический словарь: Т.2. / Пер. с англ. Робер Артур – ООО «Издательство АСТ», 2001.– 560с.
4. Вовк Н.П. Критерії та показники сформованості професійного саморозвитку у майбутніх інспекторів ОДПН МНС України / Н.П. Вовк // Вісник Львівського Державного Університету безпеки життєдіяльності МНС України, Вип. 5 / Гол. ред. Козяр М.М., Рак Т.Є., та ін. – Львів: Вид. від ЛДУ БЖД МНС України, 2011 – 268 с. С. 57-63.

5. Головин С. Ю. Словарь практического психолога. – М.: АСТ, Харвест, 1998. — С. 165.
6. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2000. – 360 с.
7. Знаков В. В. Психология субъекта: самопознание субъекта / В. В. Знаков, Е. А. Павлюченко // Психолог. журн. – 2002. – № 1. – С. 31–41.
8. Ковальчук В.А. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: Монографія / За ред. В.А.Ковальчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. –204 с.
9. Кондратьев П. В. Особенности и факторы саморазвития личности учителя на этапах зрелого возраста: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / П. В. Кондратьев. – Москва, 2007. – 26 с.
10. Костюк Г. С. Роль професійного самовизначення в формуванні особистості / Г. С. Костюк // Проф. орієнтація учнів / Упор. З. С. Нечипорук. – К., 1971. – С. 17–26.
11. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці [Текст] : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / Кузікова Світлана Борисівна ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2012. – 44 с.
12. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития / В. Г. Маралов. – М. : ИЦ «Академия», 2004. – 256 с.

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ
ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА/СТУДЕНТА
У ПОДОЛАННІ КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ**

*Людмила ВОРОНОВСЬКА,
кандидат філософських наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Актуальність нашого дослідження викликана розумінням того, що молодь наразі схильна до проблем, що проявляються в емоційно-вольовій та мотиваційній сферах, внутрішній картині

здоров'я та самооцінки. Отже, їм необхідно навчитися справлятися зі своїми проблемами, уміти управляти власним настроєм та психоемоційним станом взагалі, володіти прийомами психологічного захисту та корекції з метою підвищення рівня психічної стійкості. Через розуміння себе, своїх думок та поведінки можна керувати психоемоційним станом, покращити розуміння себе та інших, можливості для протистояння критичним ситуаціям та стресу. Таке розуміння себе є не простим актом мислення, а складним рефлексивним процесом, до якого молода людина не завжди є готовою й спроможною, особливо сьогодні, коли до звичайних проблем додалися ще й проблеми соціально-політичного та економічного характеру. Саме тому важливо проводити роботу з курсантами/студентами задля підвищення рівня психічної стійкості особистості. Це можна зробити за допомогою соціально-психологічного тренінгу.

Узагалі під соціально-психологічним тренінгом розуміється практика психологічного впливу, що заснована на активних методах групової роботи. При цьому використовуються певні форми передачі знання, навчання навичкам та вмінням у всіх сферах життєдіяльності, а також особистісному розвитку та корекції.

Цілі тренінгової роботи можуть бути різноманітними, тому що відображають різноманітні підходи до розуміння тренінгу. Можна виділити основні (спільні) цілі, що пов'язують між собою різні за спрямованістю та змістом тренінгові групи:

1. Дослідження психологічних проблем та допомога в їх вирішенні.
2. Поліпшення суб'єктивного самопочуття та психологічного здоров'я.
3. Вивчення психологічних закономірностей, механізмів та ефективних способів міжособистісної взаємодії.
4. Розвиток самосвідомості та самодослідження для корекції чи попередження емоційних порушень.
5. Сприяння особистісному розвитку, реалізації творчого потенціалу.

Якщо ми звернемося до історії розвитку тренінгової роботи й подивимося на її основу, а саме на групові методи роботи, то побачимо широту їх використання зарубіжними та вітчизняними представниками різних психологічних напрямків:

- використання гіпнозу в груповій роботі (В.М. Бехтерев, О. Веттерстранд, І. Бернгейм);
- психоаналіз та інші західні школи (А. Адлер, Л. Уендер, П. Шильдер, Т. Бароу, С. Славсон, Т. Майн, представники школи К. Левіна, Д. Морено та інші);
- представники вітчизняної психології (І.Д. Єрмаков, С.С. Либіх, Б.Д. Карвасарський, Е.Г. Ейдемилер та інші).

Отже, тренінгова програма допомагає розвивати мотиваційні, рефлексивні, креативні, регуляторні, вольові утворення особистості, які дозволяють молоді відкрити нові для себе внутрішні ресурси, що стають основою формування стійкості в складних та критичних ситуаціях повсякденного життя. Ці ресурси сприяють профілактиці деструктивних психічних станів, пов'язаних із психічною нестійкістю людини, досягненню кращого стану здоров'я та психологічного благополуччя, а також служать базою для подальшого гармонійного, повноцінного розвитку особистості на шляху самоактуалізації. Тренінг, спрямований на профілактику та корекцію психічної нестійкості молоді, включає в себе діагностичний та профілактичний напрямки.

Основною метою тренінгової програми, яка стосується порушеної нами проблеми, є підвищення рівня психічної стійкості особистості, активація внутрішніх ресурсів, що дає змогу вирішувати різноманітні проблеми, оволодіти навичками керування своїм психоемоційним станом.

Загальна схема тренінгової програми, що має відношення до вищевикладеного, має таку структуру:

1. Поглиблення знань курсантів/студентів про себе, свої психологічні особливості, осмислення своїх думок і поведінки.
2. Посилення психічної стійкості особистості.
3. Навчання курсантів/студентів тому, як правильно вести себе в розмаїтті критичних ситуацій, з якими вони зустрічаються в повсякденному житті.
4. Розвиток уміння управляти своїми емоціями в критичних ситуаціях, що можуть зустрічатися в різних сферах життя.

Тренінгова програма складається з 10 занять, кожне з яких триває 1 – 1,5 години. Заняття рекомендується проводити раз на тиждень, але це можна змінювати залежно від можливостей та побажань учасників. Цільова група: курсанти та студенти закладів вищої освіти різного ступеня акредитації. Усі учасники програми

беруть у ній участь добровільно, усвідомлюють наявність проблем з рівнем психічної стійкості, що приводить до підвищення ефекту після проходження програми. Критеріями підвищення рівня психічної стійкості можуть слугувати позитивні зміни особистості в її поведінці, мисленні та почуттях. Крім того, об'єктивними критеріями цього процесу є також психодіагностичні тести. Реалізація змісту тренінгової програми забезпечується через процеси пізнання та розкриття себе.

Таким чином соціально-психологічний тренінг – ефективний засіб підвищення рівня психічної стійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агавелян В.С. Психолого-педагогическая диагностика и регуляция психических состояний учителя в образовательном процессе. – Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2002. – 243 с.

2. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика: учеб. пособие для студ. ст. курсов психол. фак. и отд. ун-тов / А. Ф. Бондаренко. – М.: Изд-во «Института психотерапии», 2000. – 368 с.

3. Залевский Г. В. Личность и фиксированные формы поведения. М.: ИП РАН, 2007. – 336 с.

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ

Сергій ГОЛОВЧЕНКО,

кандидат економічних наук,

*Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Питання поведінки, що відхиляється, викликає гарячий інтерес дослідників в різних областях наукового знання. Як помічає Я. І. Гілінський: «Вже написані тисячі томів, присвячених проблемам девіантної поведінки, але й досі не зовсім ясно, що ж це таке» [1, с. 6]. Сучасні знання про девіантну поведінку дозволяють стверджувати, що ми маємо справу з надзвичайно складною

формою соціальної поведінки особи, визначеною системою взаємозв'язаних чинників.

Соціальна девіація повинна розглядатись головним чином як соціально обумовлене явище, в тому сенсі, що уявлення про нормальність і девіації пов'язані з соціальним контекстом. [2, с. 32] Саме це актуалізує увагу до такого прояву соціального, як професійна діяльність. Виникаючі в ній девіації є, з одного боку, необхідною умовою професійного розвитку, а з іншого, фактором професійних деформацій.

Професіональна діяльність відіграє значну роль у житті людини і, безперечно, відчуває інформаційний вплив. Це означає, що людина під впливом інформаційних потоків не тільки удосконалює свої знання, уміння і навички, розвиває професійні здібності, але й відчуває і негативну їх дію, яка призводить до появи проблем професіоналізації. Однією з таких проблем є професійна деформація особи фахівця.

На наш погляд, професійна деформація – це деструктивні зміни якостей і властивостей особи (ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування і поведінки), які настають під впливом негативної інформації в процесі виконання професійної діяльності. Виділяють різні види професійної деформації. Доцільно виділити наступні критерії, які лягли в основу класифікації її видів.

Залежно від джерела розвитку:

а) природна (захисна) професійна деформація – під впливом постійних емоційних навантажень на психіку, людина позасвідомо прагне відсторонитися і уникнути їх, захист від різного роду потрясінь, негативної інформації, певною мірою, деформує особу фахівця;

б) придбана професійна деформація – фахівець в процесі діяльності, спрямованої на подолання окремих проявів поведінки, що відхиляється, «набирається» негативного досвіду у свого підопічного (клієнта, колеги т. ін.);

с) вироблена професійна деформація – придбана деформація під впливом діяльності, що продовжується і специфічних особливостей особи фахівця трансформується в іншу форму, відмінну від придбаної.

Залежно від ступеня прояву:

а) первинна професійна деформація – виявляється в перші роки, коли відбувається професійна адаптація особи;

б) часткова професійна деформація – виявляється періодично практично у всіх представників професій і залежить від емоційного стану особи;

с) повна професійна деформація – виявляється стабільно з щоденним посиленням негативних наслідків.

Залежно від рівня деформації особи:

а) адаптивна професійна деформація – пасивне пристосування особи до конкретних умов діяльності, внаслідок чого формується високий рівень конформізму;

б) професійна деградація – крайній ступінь професійної деформації, коли постає питання про професійну непридатність фахівця.

У різних інформаційно-комунікативних ситуаціях професійної діяльності фахівець стикається з помилковою, негативною інформацією, що отримується від партнерів, керівництва, може стати об'єктом психологічного тиску (маніпуляція) та ін. Це призводить до станів напруженості, стресу, коли у фахівця виникає гострий внутрішній конфлікт між жорсткими вимогами, які накладає на нього відповідальність і об'єктивною неможливістю виконати їх. В умовах жорсткого ліміту часу виникає інформаційний стрес, який супроводжується невизначеністю ситуації (або недостовірною інформацією про ситуацію) і швидкою зміною інформаційних параметрів.

В результаті проявами професійної деформації особи можуть стати: інформаційна пасивність – небажання вдосконалення навичок роботи та підвищення рівня інформаційної культури, припинення професійної самоосвіти і самовиховання після накопичення певної кількості інформації; інформаційна некомпетентність – небажання використання можливостей для розвитку і посилення інтелектуальних і творчих здібностей на основі застосування інформаційних технологій; спотворення етичних критеріїв, ціннісних орієнтацій тощо.

Трудність боротьби з професійною деформацією полягає в тому, що вона, як правило, не усвідомлюється працівником, а її прояви виявляються іншими людьми. Тому професіоналам важливо надавати інформацію про можливі шляхи профілактики, підвищувати рівень культури спілкування, впроваджувати програми професійної реабілітації.

Таким чином, людина як особа і активний соціальний суб'єкт, схильна до безпосереднього впливу інформаційного середовища, результатом якого в рамках професійної діяльності є розвиток професійної деформації особи фахівця. Знання вказаної проблеми та її урахування на практиці особливо важливі в умовах нової, технічно і інформаційно насиченої реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гишинский Я. И. Социология девиантного поведения / Я. И. Гишинский, Афанасьев В. С. – СПб., 2010.
2. Д. Дэвид, Джери Дж. Большой толковый социологический словарь. – 2011.

ПРО ХРИСТИЯНСЬКИЙ ДОСВІД У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ (З РАДІОБЕСІД МИТРОПОЛИТА АНТОНІЯ СУРОЗЬКОГО)

*Леся ГОРЕНКО,
кандидат історичних наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Митрополит Антоній (у миру Андрій Борисович Блум 1914-2003) був єпископом Російської православної церкви, Патріаршим екзархом Західної Європи, автором багато чисельних книг та статей про духовне життя і православну духовність. Його проповіді та виступи викликали значний інтерес як у православних читачів так і в іновірному середовищі. Усе життя пройшло в еміграції, закінчив в Сорбонні біологічний та медичний факультети у 1938 р. У 1939 р. він таємно прийняв чернецтво і відправився на фронт військовим хірургом. Під час окупації Франції брав участь у французькому русі опору, був лікарем у антифашистському підпіллі. У 1948 р. був рукопокладений у священники, а в 1957 р. хіротонісаний у єпископи з місцем перебування у Лондоні. У 1983 р. митрополиту Антонію було присуджено ступень доктора богослів'я за сукупність його науково-богословських та проповідницьких праць, що були опубліковані з 1948 р.

Дитяча психологія та виховання дітей, наскільки формування характеру та схильностей дітей залежить від батьків – ці проблеми та питання турбували митрополита Антонія. Найголовніше, на що звернув увагу владика у питанні виховання дітей, це те, що «вони – не наше майбутнє, діти – наше сьогодні» [2]. Його духовна практика базується на розумінні, що духовне зростання дитини починається у лоні матері, оскільки дитя бере участь разом з нею у всій повноті материнського духовного життя (молитви, церковні таїнства, і, навпаки, сварки, стреси, гнів тощо). Тому вона повинна всіляко заглиблювати своє духовне життя, щоб жодне гріховне хвилювання не передалося дитині, що зародилося [1; 4]. Антоній Сурозький рекомендував вагітним жінкам читати Святе Письмо, молитви [1; 4-5]. Владика Антоній пояснював, що мова йде не про молитвослів'я, а про молитву в сутності своїй про перед стояння перед Богом і про зустріч з Ним [3; 14]. Це глибинні духовні християнські аспекти і їх суть криється у церковних таїнствах. Антоній Сурозький критикував формально-обов'язкове відношення майбутніх матерів до них [1; 5].

Такої ж самої думки дотримувався й інший подвижник православ'я, його сучасник монах Паїсій старець афонський (у 2016 р. канонізований грецькою православною церквою) [4; 90].

Актуальним є те, що Антоній Сурозький звернув увагу на важливе питання про роль хрещення дитини і про стереотипи з приводу цього таїнства у батьків. На думку багатьох людей хрещення – це обряд, який включає дитину в людський рід. А християнська точка зору пояснює таїнство хрещення тим, що кожна людська душа може зустрітися з Хрестом і з'єднатися з Ним, і через цю зустріч очиститися, оновитися, але це не магія [1; 9]. Далі він пояснює, що коли в дитині відкриваються і розвиваються нові людські якості розуму, волі, серця тощо, вони повинні бути свідомі й розумні; і тоді батькам треба доступно пояснити [1; 9]. Автор акцентує увагу, що важливим є те, коли у дитини народжується будь-які почуття до Бога, по відношення до деяких людей. Ці почуття треба оформити, надати їм більш глибокий зміст, ніж проста емоція [1; 9].

Не можна забувати, що дитина має волю. Вона здатна виражатися у свавілля, капризування [3; 10].

Завжди батьки мають пам'ятати, що дитина бачить і дитину хвилює те, що навколо неї відбувається. Якщо батьківські слова і

дії не співпадають, то дитина живе «по-своєму». А це є руйнація, оскільки ті основи, що закладаються у ранньому дитинстві, потім стають пріоритетами усього життя.

Духовний досвід владики Антонія довів, що діти досить часто розуміють те, що не розуміють батьки. Останні можуть навчитися у дітей чистоті серця [1; 13]. Дух сім'ї – це те, що в першу чергу формує душу підлітка. Душі батьків і дітей пов'язані найтіснішим чином.

У християнському вихованні нерідко домінує не та творча атмосфера, і не та атмосфера любові, а нав'язування переживання страху перед Богом. Владика Антоній спирається на визначення отцями Церкви трьох видів страху. «Рабський страх – якщо я не зроблю так, як мені вказано, я буду жорстоко покараний; найманий страх – я буду робити все можливе для того, щоб вислужитися й мене похвалили та нагородили і синовій люблячий страх – якби не образити і не поранити любляче істоту» [1; 17-18]. Ми повинні мати цей останній страх. Коли ми говоримо про страх Божий, ми виключаємо поняття «Бог покарає». Якщо ми будемо створювати таку психологію в дитині, то вона усе життя буде намагатися робити все як для Бога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Митрополит Сурожский Антоний. Школа молитвы [текст] / Митрополит Сурожский Антоний. – Клин, Фонд «Христианская жизнь», 2001. – 494 с.
2. Заметки о высшем искусстве: духовное воспитание детей [текст]. – К.: типография Киево-Печерской лавры, 2007. – 308 с.
3. Митрополит Антоний Сурожский. Чтобы запела душа. О религиозном воспитании в школе и дома. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pravoslavie.su/109605.html>
4. Пестов Н.Е. Современная практика православного благочестия: опыт построения христианского мирозерцания [текст] / Н.Е. Пестов // Книга 4. – СПб: «Сатисъ», 1996. – 255 с.
5. Паисий А. Семейная жизнь [текст] / Паисий Афонский // Том 4. – Афон, 2003. – 303 с.

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ПСИХОЛОГА

Геннадій ГРИБЕНЮК,

*доктор психологічних наук, професор,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,*

Тетяна ІЛЬНИЦЬКА,

*відділ соціально-гуманітарної роботи та психологічного
забезпечення центру забезпечення діяльності
УДСНС України у Житомирській області*

Якщо розглядати професійну діяльність психолога на рівні реального носія – конкретної людини, суб'єкта, то в процесі його підготовки, не знайти ніяких інших механізмів і засобів, крім механізмів психологічних. Є закономірності та моделі загальні та спеціально професійні, є засоби, способи, прийоми – у ВЗО, на робочому місці, але всі вони значною мірою, а інколи і вирішальним чином, опосередковані психологічними механізмами та феноменами.

Професійна діяльність психолога багатопредметна і включає в себе низку самостійних, більш конкретних складових діяльності: перцептивну, комунікативну, організаторську тощо.

Важливе місце у дослідженнях останніх років відводиться особистісній стійкості психолога в життєвих ситуаціях. Актуальність цієї проблем підтверджується також кількістю жертв війни, самогубств, особистісних втрат і трагедій по країні. Ще надто багато виникає життєвих ситуацій, внаслідок яких гинуть люди і з якими має справу психолог. Чужого горе не буває і психолог має бути достатньо відповідальним за безпеку здоров'я, життя іншого та власне.

Категорія «життєстійкість» розглядається у двох форматах: в узагальненому і вузькому [3]. В узагальненому вигляді «життєстійкість» людини розуміється як умови безпеки і такий ступінь захищеності особи, що забезпечує її сталий розвиток та базується на діяльності суспільства, держави й інших суб'єктів для виявлення, попередження, припинення та ліквідації наслідків загроз інтересам людини.

У вузькому розумінні «життєстійкість» людини вважається стабільним станом надійної захищеності життєво важливих (життя і здоров'я), законних і приватних інтересів людини, прав, її ідеалів, цінностей, від викликів, зазіхань, загроз, шкідливих впливів будь-

якого роду (фізичного, духовного, майнового, інформаційного, соціального, економічного, політичного, екологічного, військового тощо) за умов збереження і розвитку людського потенціалу та підтримання ефективного стимулювання діяльності особи.

«Життестійкість» – це комплексне, узагальнююче, інтегральне поняття, в якому сфокусовано такі умови, за яких забезпечуються (гарантуються, охороняються і захищаються) права людини.

У вивченні проблеми травмувальних чинників розкривали, переважно, запобіжні аспекти щодо таких ситуацій в життєдіяльності людини, питання успіху та безпеки в них, їх психогенний характер [2].

За умовами виникнення й перебігу будь-якої травмувальної ситуації (побутової, виробничої, військової) лежить протидія особистості труднощам, додання нею певних перешкод, деструктивних впливів небезпек. Тому висвітлення питань підготовки психолога до ситуацій небезпеки, екологічності його професійних дій є вельми актуальними.

У вітчизняній психології життестійкість розглядається як вміння ефективно існувати всупереч життєвим перешкодам та труднощам. Т.М.Титаренко вважає, що життестійкість - це здатність людини зберігати баланс між пристосуванням до нових вимог та прагненням жити гармонійно, повноцінно. Життестійкість розвивається протягом життя людини. Особистість розвиває перш за все такі ознаки життестійкості, як гнучкість, еластичність, відкритість новому, готовність до змін. Активізуються адаптивні здібності, потенціал подолання, готовність до будь-яких, приємних чи неприємних, несподіванок. Протягом життя розвиваються такі необхідні для життестійкості риси, як переконливість, сміливість, витримка, терплячість [5].

Аналізуються ресурси життестійкості, а саме те, завдяки чому людина має можливість позитивно оцінювати життєві зміни та труднощі. Одним з ресурсів є спроможність оптимально оцінювати життєві негаразди. Структуру життестійкості утворюють такі компоненти: «вольовий потенціал», «адаптаційний потенціал» та «соціально-перцептивні здібності» [1].

Життестійкість виявляється як риса особистості чи її властивість, має проєкції ціннісної установки, або її потенціалу, включає у себе не лише особистісні якості, а й соціальні аспекти. Їх поєднання зумовлює рівень вияву життестійкості особистості.

Життєстійкість поєднує в собі смисложиттєві орієнтації, психофізіологічні характеристики та соціальні складові.

Тому нами досліджена роль особистісних чинників підготовки психолога до дій у життєво складних умовах. Аналізуються теоретико-прикладні проблеми суб'єктивних, особистісних чинників підготовки до дій у життєво складних ситуаціях:

Поведінка людини у складних ситуаціях може бути успішною за наявності у неї: стійкості у складних ситуаціях; успішної поведінки, адекватної меті діяльності та специфіці ситуацій; особистої безпеки.

Значення має все [5]. У загальному випадку весь комплекс особистих переваг, зокрема, властивостей, якостей, знань, навичок тощо, можна представити двома взаємозалежними групами: здатністю та підготовленістю. Під здатністю розуміють стійкі індивідуальні особливості людини, такі як якості, загальні вміння, які виступають важливою суб'єктивною (особистою, індивідуальною) передумовою оволодіння нею конкретною діяльністю, успішного її здійснення і росту професійних досягнень.

На відміну від загальних спроможностей, здатність до дій у складних умовах, характеризується наявністю знань про складні ситуації, про те, як у них діяти, як долати труднощі; сформованістю навичок і вмінь до дій у життєво складних ситуаціях тощо [3].

Підготовленість – продукт спеціальної підготовки людини до дій у складних ситуаціях і теж буває загальною і спеціальною. Елементи загальної підготовленості формуються, наприклад при вивченні навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності». Підготовка ж до конкретної професійної або особливо складної діяльності і діям у специфічних для неї складних ситуаціях покликана формувати повноцінну спеціальну екстремальну підготовленість [4]. Провести таку підготовку відносно легше і швидше, ніж розвинути екстремальні здібності

Можна зробити кілька загальних практичних висновків:

- важливо знати та оцінювати індивідуальні можливості кожної людини протидіяти труднощам професійної діяльності, з якими вона може зустрітись;

- вивчення та оцінка робляться на основі знань про здатності до дій у складних умовах і підготовленості психолога;

- готуючи людину до подолання можливих у професійній діяльності труднощів, треба обов'язково проводити з нею психологічну підготовку і намагатися розвивати життєстійкі здібності;

ЛІТЕРАТУРА

1. Ларіна Т. О. Життестійкість як життєве завдання особистості / Т. О. Ларіна // Актуальні проблеми психології: психологічна герменевтика / за ред. Н. В. Чепелевої. – Київ, 2007. – Том 2, вип. 5. – С. 131–138.
2. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, форми, процедури: Навч. посібник для вищої школи. – К: Наукова думка, 2009. – 216с.
3. Панченко В. О. Життестійкість як фактор професійної адаптації менеджерів комерційних організацій : дис. ... кандидата психологічних наук: 19.00.05 – «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / В.О. Панченко. – Чернігів, 2016. – 230 с.
4. Пов'якель Н.І. Професіогенез саморегуляції мислення: Моноографія. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 295 с.
5. Титаренко Т.М. Життестійкість особистості: Соціальна необхідність та безпека / Т.М.Титаренко, Т.О.Ларіна.– К.: Марич, 2009.– 76 с.

ГОТОВНІСТЬ КУРСАНТІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ У СКЛАДНИХ НЕПЕРЕДБАЧУВАНИХ СИТУАЦІЯХ

*Владислав ДАНИЛЬЧУК,
курсант 65 М взводу,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
Науковий керівник – Геннадій ГРИБЕНЮК,
доктор психологічних наук, професор,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

На сучасному етапі розвитку суспільства психологічна готовність майбутніх рятувальників до дій у складних непередбачуваних ситуаціях набуває статус незамінної соціально важливої функції. Від такої готовності значною мірою залежить ефективність дій майбутніх рятувальників, а значить життя і здоров'я врятованих людей та збереженої суспільству праці та матеріальних цінностей [3, 7].

У вітчизняній психології готовність до професійної діяльності більшістю авторів розглядається як стан, що передує певній діяльності, у якому концентруються можливості людини. Стан психологічної готовності має складну динамічну структуру, що передбачає поєднання емоційних, вольових, мотиваційних, пізнавальних, операційних процесів та властивостей у їх співвіднесенні із умовами ззовні та поставленими завданнями [2].

Психологічну готовність розглядають не лише, як стан, а як фон для перебігу психічних процесів. Такий фон характеризує більшою мірою показники діяльності, ніж є особистісні змінні [5].

До об'єктивних і суб'єктивних факторів, які зумовлюють психологічну підготовленість працівника відносять: зміст поставлених перед ним завдань, труднощі їх виконання, новизну і необхідність вияву творчого потенціалу особистості; характер та умови діяльності, приклад поведінки інших; особливості стимулювання за дії, їх результат; вмотивованість; оцінку ймовірності досягнення результату; нервово-психічний стан, здоров'я та самопочуття; саморегулятивні чинники, зокрема, самооцінку власної готовності та уміння контролювати і регулювати її рівень, досвід мобілізації сил на виконання завдань підвищеної складності, уміння налаштуватись, створити оптимальні внутрішні умови для майбутньої діяльності.

Також, під готовністю розуміють особистісне утворення, яке має взаємозалежні компоненти: мотиваційну, пізнавальну, емоційно-вольову. Мотиваційна компонента готовності визначає систему ставлень майбутнього фахівця до професійної діяльності. У пізнавальній передбачено необхідні для цієї роботи інтегровані у компетенції знання, уміння та навички. Емоційно-вольова компонента, – якості, зокрема: цілеспрямованість, наполегливість, працездатність, самоорганізацію та самоконтроль [6].

Є, також, інший поділ. Мотиваційна розглядається як позитивне ставлення, інтерес до професії. Орієнтаційна як уявлення щодо особливостей та умов професійної діяльності, її вимог до якостей особистості. Операційна є мірою володіння способами та прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, вміннями та навичками. Вольова, це, – самоконтроль, уміння керувати собою під час виконання професійних обов'язків. Оціночна є самооцінкою власної підготовленості та її проєкції на оптимальні зразки професійних дій) [4].

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що необхідними компонентами психологічної готовності курсанта до діяльності у складних ситуаціях є показники: професійної придатності, особистісної спрямованості, підготовленості, адаптованості, самовизначення, професійного розвитку та досвіду.

Важливою є мотиваційна готовність. Вмотивованість до діяльності є складним за формуванням та розвитком утворенням, яке розкривають у таких проявах і формах:

- покликання – як потяг, бажання оволодіти професією, усвідомлення власних можливостей;

- наміри – усвідомлене ставлення до певних дій, прагнення отримати необхідні знання;

- потреба – наявність стійкого прагнення до професійних дій;

- стимули – наявність зовнішніх детермінант активності, які спричинюють виникнення внутрішніх спонукань;

- мета діяльності – усвідомлена потреба;

- сенс у діяльності – закріплені критерії оцінки значущості професійної діяльності для себе;

- соціальні установки особистості – фіксовані поєднання мотивів, цілей, прагнень досягти вершин професіоналізму;

- ставлення до діяльності – усвідомлення людиною предмета діяльності, її завдань, дій, умов, результатів, можливостей [1].

Психологічну готовність розуміють як активнодіючий психічний стан, передумову цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності, що допомагає успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, особистісні якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати активність з появою непередбачених перешкод

Зміст поняття «психологічна готовність до професійної діяльності» включаючи складові: наявність психологічних знань, умінь і навичок, емоційний стан, фізичні можливості особистості тощо.

Отже, психологічна готовність курсанта до діяльності у складних непередбачуваних ситуаціях є інтегрованим утворенням, яке розкривають як стан та властивість особистості необхідні та достатні для професійних дій. Вмотивованість є частиною такої готовності, яка виконує функціональне спонукання до діяльності.

Важливим у контексті нашого вивчення є поняття «прийняття рішення». Найчастіше воно визначається як: «вибір мети і способу дії для її реалізації. Цей процес включає в себе співвіднесення

цілей, оцінок реалізації, мотивів» [6], «стартовий елемент складної вольової дії» [5], «акт формування послідовності дій, що ведуть до досягнення мети на основі перетворення вихідної інформації в ситуації невизначеності. Процес прийняття рішення є центральним на всіх рівнях переробки інформації та психічної регуляції в системі цілеспрямованої діяльності. Основні етапи процесу прийняття рішення включають інформаційну підготовку рішення і власне процедуру прийняття рішення – формування і зіставлення альтернатив, вибір, побудову та корекцію еталонної гіпотези або програми дій. Структуру прийняття рішення утворюють мета, результат, способи досягнення результату, критерії оцінки та правила вибору» [4].

Таким чином, процес прийняття рішення пов'язаний з низкою факторів, зовнішніх і внутрішніх. Прийняття рішення у складних непередбачуванних ситуаціях характеризується невизначеністю, дефіцитом або надлишком інформації, термінами виконання, надходженням або оновленням інформації, об'єктивним чи суб'єктивним дефіцитом часу на розпізнавання, аналіз та оцінку інформації.

Між прийняттям рішення у нестандартних і звичайних, стандартизованих умовах є відмінності, зокрема, такі:

- невизначеність параметрів ситуації;
- не можливо досягнути «ідеального» результату, страх помилки;
- страх відповідальності;
- брак часу на обдумування та вибір можливих варіантів дій;
- не зрозуміла не ясна мета того, як треба діяти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грибенюк Г. С. Психологічні основи становлення саморегуляції у навчально-професійній діяльності майбутніх рятувальників : дис. докт. псих. наук : 19.00.07 – педа / Г.С. Грибенюк. – Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН Украї, 2007. – 380 с.

2. Корольчук М.С. Теорія і практика професійного психологічного відбору : навч. посіб. / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 532 с.

3. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, форми, процедури: Навч. посібник для вищої школи. – К: Наукова думка, 2009. – 216с.

4. Малхазов О.Р. Впровадження спеціальних психофізіологічних технологій у систему профвідбору фахівців для

авіаційної галузі України / О.Р. Малхазов, В.П. Бабак, В.П. Харченко // Наука та інновації. – 2007. – Т. 3, № 5. – С. 36–52.

5. Миронець С. М. Негативні психічні стани та реакції у працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України в умовах надзвичайної ситуації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / С. М. Миронець. – Харків, 2007. – 21 с.

6. Приходько Ю. О. Психологічні чинники успішності професійної діяльності пожежних-рятувальників МНС України : дис. ... кандидата психологічних наук: 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах» / Ю.О. Приходько. – К., 2008. – 230 с.

7. Снісаренко А. Г. Професіографічний аналіз діяльності начальників караулів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України : дис. ... кандидата психологічних наук: 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах» / Снісаренко Андрій Григорович. – Х., 2011. – 243 с.

ОСОБИСТІСНІ ПРІОРИТЕТИ В СУЧАСНИХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Марія ДМИТРЕНКО,

*доктор філософських наук, професор,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Активною і діючою силою всіх видів соціальної взаємодії, виступає особистість. Це, перш за все, стосується відносин, що розвиваються в межах тих чи інших стійких і формально організованих установ або інститутів, заснованих з різними цілями і на підставі різних видів власності. Позиціонування особистості в системі такого роду відносин набуває особливої актуальності у зв'язку з розвитком ринкових відносин. Зміни в характері індивіда в більшій чи меншій мірі починають відповідати потребам суспільства. Так, здатність до самопрезентації необхідна особистості в зв'язку з тим, що їй постійно потрібно не просто виявляти свої здібності публічно, але і заявляти про те, що вона претендує на володіння ними в принципі.

Проблеми особистості традиційні в соціогуманітарному знанні. Привертають до себе увагу праці, де досліджується духовний потенціал особистості (А. П. Алексеєнко, Л. Д. Косичев, Г. В. Платонов, В. А. Резинов, І. В. Степаненко), а також вплив особистості на формування цінностей культури сучасного соціуму (С. Б. Кримський, В. І. Ксенофонов, С. В. Пролеєв). Сучасна особистість має широкі можливості для самореалізації в самих різних сферах соціальної діяльності. «Особистість, - згідно з роздумів Е. Мунье, - єдина реальність, яку ми пізнаємо і одночасно створюємо зсередини. Будучи всюди, вона ніде не дана заздалегідь ... Багатий досвід особистості, розлитий в світі, невпинно виражається в творчості ситуацій, правил, установок. Внутрішні ресурси особистості не зумовлені заздалегідь: те, що вона висловлює, не вичерпує її, те, що обумовлює, що не поневолює» [3, с. 108]. Сукупність інтересів, життєва стратегія і креативні можливості втілюються особистістю в успіх. У смисложиттєвий програмі людини особливе місце займає прагнення являти собою той тип особистості, який заангажований сучасною системою інституційних відносин: адаптивність, високий професіоналізм, толерантність. На думку Е. Фромма, в умовах ринку особливу роль набуває динамічний склад особистості, її здатність швидко відгукуватися на запити постійно мінливий соціально-політичних і економічних умов життя. У такій ситуації зростає роль зовнішнього вигляду людини, а відповідно, і його вміння «подавати себе», піклується про те, «наскільки приваблива його упаковка» [4, с. 73].

У стратегії інституційних відносин надзвичайно важливий феномен самоідентифікації, який першочергово обумовлений духовними пріоритетами особистості. В духовні пріоритети включається, перш за все, система ціннісних орієнтирів і комплекс внутрішніх здібностей і якостей інтелектуально - емоційного характеру. Дотримуючись роздумів У. Джеймса, під духовною особистістю необхідно розуміти «повне об'єднання окремих станів, конкретно взятих духовних здібностей і властивостей» [2, с. 85]. Саме вони безпосередньо впливають на конструювання комунікативного простору, створення відповідних поведінкових стереотипів.

У сфері офіційних установ позначення ідентичності відбувається не «зсередини» особистості, а «ззовні», де її створює і підтримує система позначень соціуму, яка придбала символічні показники: титули, звання, місце в посадовій ієрархії. У цьому

«інструментарії» особистість знаходить себе поза самої себе, позначає саму себе і робить саму себе. Знаково-символічні характеристики в позначенні її місця в інституційних відносинах сприяють формуванню або посиленню тих якостей, які відповідають статусно-рольовій реальності. Знаково-символічне різноманіття, яке використовується в оформленні зовнішніх параметрів особистості, сприяє створенню іміджу. «Речі, - пише Ж. Бодрійяр, - не просто роблять більш прийнятним наше матеріальне життя, примножуючись як споживчі блага, вони роблять дедалі прийнятнішим і наш взаємний статус один стосовно одного, утворюючи систему розпізнавальних знаків» [1, с. 388].

Імідж - вигаданий штучний образ особистості; його будують і створюють спеціально, щоб інтенсифікувати роль особистості в інституційних відносинах. Важливим фактором в їх організації є предметно-речове різноманіття, що грає роль медіатора в міжособистісних контактах. Займаючи особливе місце в комунікативному просторі інститутів і установ, предметноречове оточення вимагає від особистості особливого уміння і навички позначати себе через систему показників, серед яких мова рухи тіла займає особливе місце. В історії поведінкової культури ця проблема постає через увагу до манер як особливої соціальної активності людей. Офіційний стиль поведінки пропонує особистості програму дій, вибудовану на можливі обмеження. Основу останніх складають зразки, моделі, дотримання яких є обов'язковою умовою життя колективу. В результаті входження особистості в організоване певним чином предметно-просторове середовище відбувається «подвоєння» світу завдяки знаково-символічному різноманіттю. З'являється образ світу, що втілюється в таких фактах поведінки, які надають спілкуванню як одиниці соціальної взаємодії стійкість, ефективність і результативність. Характеризуючи особистість в предметно-речовому полі інституційних відносин, слід уточнити, що мова тут йде, перш за все, про навички спілкування, встановлення контактів, обумовлених наміром і звичкою. В даному випадку цивілізованість виступає доповненням до культурних показників особистості. Однак на відміну від культури цивілізованість стосовно особистості, її поведінки акумулює в собі удосконалення міжособистісних відносин, створених на відповідних суспільству манерах і правилах поведінки.

Отже, в даний час змінюється характер інституційних відносин,

що веде до зміни в них місця і ролі особистості, Перш за все, в інституційних відносинах в значній мірі зростає роль особистісного потенціалу їх учасників, в значній мірі актуалізуються такі елементи суспільної моралі, як відповідальність і довіра. Настільки важливий для інституціональних відносин процес самоідентифікації обумовлюється духовним потенціалом особистості. Крім того, спостерігається звуження безпосереднього контакту суб'єктів між собою за рахунок спеціально організованого предметно-речового поля. У зв'язку з інтенсифікацією і актуалізацією знаково-символічного пізнання поведінка особистості набуває стильового, іміджевого оформлення, зростає рівень навичок і звичок до відтворення основних комунікативних практик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодрійяр Ж. Система речей / Ж. Бодрійяр. – М., 1995.
2. Джеймс У. Психологія / У. Джеймс. – М., 1991.
3. Мун'є Е. Персоналізм / Е. Мун'є // Французька філософія і естетика ХХ століття. – М., 1995.
4. Фромм Е. Людина для себе / Е. Фромм. – М., 1992.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

*Оксана ДЯЧЕНКО,
студентка 41 С групи,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
Науковий керівник – Оксана ІВАЩЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Дослідження проблеми акцентуацій характеру майбутніх фахівців служби цивільного захисту залишається актуальним у зв'язку з поширенням процесів їх дезадаптації до сучасних соціально-економічних умов суспільства, і не може не

відобразитись на їх особистісному самовиявленні, розвитку, вихованні та навчанні.

Акцентуації характеру і чинники їх формування – проблема, що стала предметом поглибленого вивчення багатьох науковців (П.Б. Ганнушкін, Ю.З. Гільбух, О.В. Кербіков, К. Леонгард, А.Є. Лічко, Н.Ю. Максимова, І.С. Подмазін, Р.К.Ушаков та ін.) й водночас залишається складним явищем щодо розуміння для оточуючих, в тому числі для батьків, педагогів, соціальних працівників.

Акцентуації характеру – це надзвичайне підсилення окремих рис характеру, за якого наявні відхилення в психології й поведінці людини, що не виходять за межі нормативної поведінки, але межують з патологією [3].

В психологічній літературі акцентуації характеру визначаються як дисгармонійність розвитку особистості, що виявляються в окремих рисах та зумовлюють підвищену уразливість особистості стосовно певних дій, ускладнюючи її адаптацію до повсякденних ситуацій [5].

Виникнення акцентуацій характеру, прояви специфічної для них поведінки є наслідком впливу спадкових, психологічних і соціальних факторів.

У роботах К. Леонгарда використовується як поєднання «акцентована особистість», так і «акцентуйовані риси характеру». На його думку, акцентуйовані особистості – це не хворі люди, це здорові індивіди зі своїми індивідуальними особливостями [8]. А.Є. Лічко стверджував, що акцентуації характеру – це демонстрація в поведінці окремих рис характеру, що можуть призвести до певних відхилень особистості та негативно вплинути на процес її самореалізації [9]. Російський психіатр П. Ганнушкін припускає, що акцентуація – це баланс на грані хвороби та здоров'я, а її загострені прояви можуть вказувати на хворобу [1].

Українські науковці Ю.З. Гільбух, С.І. Подмазін зазначають, що акцентуації характеру – це природне явище, яке спостерігається у підлітковому та ранньому юнацькому віці й не мають значного впливу на процес самореалізації особистості [7].

Акцентуації характеру особистості мають істотне значення при формуванні моделі поведінки індивіда й при цьому поряд з позитивним можуть мати і негативний потенціал (як щодо соціальної адаптації в цілому, так і щодо конкретних поведінкових актів зокрема).

Акцентуації характеру як гіпертрофована вираженість окремих його рис обумовлюють підвищену вразливість особистості щодо певного роду впливів і утруднюють її адаптацію у деяких специфічних ситуаціях [6].

Виокремлено два види акцентуації: явну акцентуацію, тобто такий її вид, який належить до крайніх варіантів норми, що вирізняється наявністю постійних рис певного типу характеру та приховану акцентуацію, за якої у звичних умовах, риси певного типу характеру виражені слабо чи зовсім не проявляються й не призводять до помітної соціальної дезадаптації [9]. Діагностичним критерієм акцентуації характеру є «місце найменшого супротиву», тобто така специфічна для визначеного типу акцентуацій психогенна дія, яка викликає порушення у поведінці та дезадаптацію.

Знання типу акцентуації дозволяє виокремлювати «слабкі» місця характеру особистості, й відтак – передбачати чинники, здатні викликати психогенні реакції, що призводять до дезадаптації й пошук дієвих засобів її психопрофілактики.

Фахівці наголошують, що від 20 до 50 % населення мають акцентуйовані риси характеру, що може призводити до конфліктів, неадекватних реакцій, відхилень у поведінці [6]. Акцентуації характеру часто зустрічаються в підлітків і юнаків (50-80%).

Юнацький вік – один із найважливіших етапів у становленні особистості, оскільки це період самовизначення: планування свого місця серед людей, своєї діяльності, способу життя. Це період, коли молода людина продовжує рефлексувати свої стосунки з сім'єю у пошуках свого місця серед близьких людей: проходить через уособлення і навіть відчуження від усіх тих, кого любила, хто був відповідальний за неї в дитинстві і у підлітковому віці. Це вже не підлітковий негативізм, а часто лояльне, тверде відсторонення від рідних, що прагнуть зберегти попередні стосунки із сином чи донькою. Це період перших глибоких почуттів, життєвого вибору.

За таких вікових особливостей прояви акцентуйованих рис характеру можуть негативно позначатися на процесі життєвого самовизначення і самореалізації, зокрема утруднюючи виконання майбутніми фахівцями служби цивільного захисту певних значущих видів діяльності, можуть призводити до виникнення проблем адаптації у середовищі. Американський психолог Л. Кольберг вважав, що акцентуації характеру в юнацькому віці

виявляються в емоційній сфері, а саме в інтенсивності почуттів та емоцій [1].

У багатьох випадках в осіб 19-20 років є загострення тих чи інших рис характеру, що врешті, і буде пояснювати їх проблеми, причини конфліктів, непорозуміння у спілкуванні з іншими.

З метою дослідження психологічних особливостей прояву акцентуацій характеру у майбутніх фахівців служби цивільного захисту нами було відібрано групу осіб, яку склали студенти Інституту віком 18 – 21 рр. Для отримання достовірних діагностичних даних нами було застосовано методику визначення акцентуацій характеру Г. Шмішека і тест особистісних акцентуацій В. П. Дворщенко.

За результатами емпіричного дослідження у 70% досліджуваних виявлено прояви явної акцентуації характеру, у 30% – прихованої, й у переважної більшості – гіпертимний тип, тобто з такими рисами, як підвищена збудливість, активність, комунікабельність, потреба в діяльності. У випадку яскраво вираженої акцентуації характеру за гіпертимним типом можуть проявлятися такі дезадаптивні якості, як легковажність, відсутність етичних норм і почуття обов'язку; дратівливість у колі друзів і близьких, схильність до азартних захоплень, утеч, раннього статевого життя, алкоголю.

У цьому контексті варто зазначити, що важливу роль у роботі з акцентуованою молоддю відіграє правильний виховний підхід зі сторони батьків, педагогів, наукових працівників. За неправильного підходу негативні прояви посилюються, якщо ж до акцентуованого застосовується правильний педагогічний підхід, його загострені риси характеру згладжуються, компенсуються.

Таким чином, акцентуації характеру як надзвичайне підсилення окремих рис характеру – це і наслідок факторів спадковості, так і того чи іншого типу виховання. Юнацький вік – значущий період у становленні особистості й прояви акцентуованих рис характеру можуть негативно позначатися на процесі їх життєвої самореалізації. У випадку грамотного педагогічного підходу до акцентуованої особи загострені риси характеру згладжуються, компенсуються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ганнушкин П.Б. Избранные труды / П.Б. Гуннушкин. – М.: Изд. центр «Академия», 1964. – 207 с.

2. Гиппенрейтер Ю.Б. Психология индивидуальных различий, 2009. – 362 с.
3. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник / М.Й. Варій – Львів: Держ. ун-т безпеки життєдіяльності. – 4-те вид. виправл. і доп. – К.: «Знання», 2014. – 1047 с.
4. Психология и педагогика: учеб.пособ./ под.ред. А.Абульхановой, И.Васиной, Л.Лаптиной, В.Сластенина. – М.: «Совершенство», 1998. – 320 с.
5. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – М.: «ПедагогикаПресс», 1999. – С. 54 – 79.
6. Запухляк О.З. Блок-тест акцентуацій характеру як нова авторська методика / Запухляк О.З. // [Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України.] – К.:, 2006, Т. 7, вип. 7. – С. 110 –120.
7. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закл. / [Р.В.Павелків]. – К.: «Кондор», 2002. – 506 с.
8. Леонгард К. Акцентуовані особистості. – К., пер. з нім. [попер. сл. і ред. Блейхера В.М.]. / К. Леонгард. – 2-е вид. стер. – К.: «Вища школа», 1989. – 375 с.
9. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. / А.Е.Личко. – Л., 1983. – 318 с.

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

Ольга ДЯЧКОВА,
*кандидат педагогічних наук,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Упродовж останніх десятиліть під впливом глобальних змін у кожній сфері суспільного життя відбувається інтенсивне оновлення сучасного суспільства, в якому акцент зроблений на розвиток особистості та визнання людини як найвищої цінності. Серед чинників, що впливають на розвиток та взаємодію особистості із зовнішнім світом, значне місце займає зростання її власного «Я».

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема особистісного зростання. Особистісне зростання – це збільшення внутрішнього потенціалу, позитивні зміни особистості. Процес особистісного зростання цілісний, взаємопов'язаний та неперервний.

Науковці висловлюють припущення, що особистісне зростання – це невимушене розгортання в людині того, що в ній закладено природою або стало його другою природою. Якщо розглядати «зростання» як щось природне, то вчені під особистісним зростанням розуміють те, що в особистості плекалося само, без впливу суспільства [5; 7].

Згідно положення гуманістичної психології, кожна людина є неповторною та унікальною, і будь-який зовнішній примус та обмеження вільного виявлення й розвитку особистості, зменшує її творчий потенціал, перешкоджає самоактуалізації [4-7].

Вагомою стає самоактуалізація як шлях особистісного зростання, оскільки дозволяє людині досягати вершин в особистому й професійному житті та відчувати задоволення від власних досягнень.

Феномен самоактуалізації особистості досліджувалась багатьма вітчизняними й зарубіжними вченими і вважається однією із ключових проблем людського буття, оскільки саме самоактуалізація впливає на становлення індивіда в суспільстві та його гармонійний розвиток в ньому.

Аналіз наукових джерел з даної проблематики [1; 2; 4; 7-9] засвідчує відсутність єдиного визначення поняття самоактуалізації. Необхідно наголосити, що поряд із терміном «самоактуалізація» часто використовуються близькі до нього терміни «самореалізація», «самодетермінація», «самовизначення», «самоствердження» тощо.

Загалом, самоактуалізація розглядається як безперервний процес саморозвитку особистості, реалізація потенційних можливостей.

Самоактуалізація як шлях особистісного зростання залежить від потреб, мотивів, мрій, переконань, можливостей та дій.

А. Маслоу під самоактуалізацією розумів постійний процес розвитку своїх можливостей. Вчений зробив висновок, що лише здорові індивіди здатні привести у повну рівновагу свої думки, почуття та дії і здатні протистояти негараздам; такі люди досягають успіхів шляхом самоконтролю та самоспостереження [4-5].

Самоактуалізація – це головний мотив людини, фундаментальний аспект людської природи, що спонукає людину

рухатися до більшої конгруентності і до реалістичнішого функціонування, і є основним джерелом життя. Крім цього, самоактуалізація – це прагнення стати собою, справжнім, автентичним і цілісним [7].

У вітчизняній психології самоактуалізація розглядається як природна й тотальнозагальна властивість (якість) кожної особистості. Потреба в самореалізації визначається як джерело активності особистості, яка, зокрема, визначає ті види діяльності, в яких ця потреба буде задовольнятися в конкретних умовах життєвого шляху [3]. Самоактуалізація як сукупність здібностей утворюється під час формування особистісних якостей на основі природних задатків людини [2].

Самоактуалізовані люди – щасливі, вони здорові, успішні, внутрішньо гармонійні, їх поважають і люблять. Самоактуалізовані люди відчують взаємозв'язок з оточуючими, ніби всі люди – члени однієї сім'ї.

Аналізуючи і узагальнюючи особливості самоактуалізації як головного чинника особистісного зростання слід зауважити, що розгортання особистісного потенціалу дає можливість людині ставати більш вільною і відповідальною, доброзичливою і відкритою, сильною, творчою та більш зрілою, і здатною сприймати світ як позитивні умови для саморозвитку, самовдосконалення та пізнання власного «Я».

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідик Н. М. Особливості особистісної зрілості та самоактуалізації соціальних педагогів у процесі їх професійної підготовки / Н.М. Дідик // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. – № 6. – С. 58–62.
2. Долінська Ю. Г. Самоактуалізація особистості майбутнього психолога у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Долінська Юлія Георгіївна. – К., 2000. – 200 с.
3. Максименко С. Д. Психологія особистості: Підручник / С.Д. Максименко, К.С. Максименко, М.В. Папуча. – К.: ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
4. Маслоу А. Самоактуалізація / А. Маслоу // Психологія личности. Тексты. – М., 1982. – С. 108–117.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.

6. Олпорт Г.В. Личность в психологии / Г.В. Олпорт. – “КСП+”. – М.: “Ювента”. – СПб., 1998. – 375 с.

7. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: пер. с англ. / общ. ред. и предисл. Исениной Е.И. – М.: Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.

8. Старинская Н.В. Структура личностных свойств самоактуализирующейся личности студентов / Н.В. Старинская // Проблемы сучасної психології: Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 17. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – С. 566–577.

9. Ткалич М.Г. Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення самоактуалізації особистості / М.Г. Ткалич // Актуальні проблеми психології. Том I.: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка / За ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. – К.: Міленіум, 2003. – Ч.9. – С. 85-90.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Оксана ІВАЩЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Характеристики самоактуалізованих особистостей – це інтегральні властивості, які формуються на підставі самоактуалізації особистості. Вони є результатом взаємодії цілої низки особистісних властивостей. Кожна з цих характеристик не є сукупністю окремих властивостей, а є системою взаємозв'язків. Тому особистісні властивості, які складають інтегральні характеристики особистості, перебувають у тісній взаємозалежності, взаємодії, супідрядності. Відкритість системи «людина» відповідно до світу, підсистемою якого вона є, визначає необхідність розглядати її розвиток, самоактуалізацію як процес придбання нею якісно нових властивостей, зростання

самосвідомості та різноманітності форм активності під впливом соціальних та особистісних чинників.

Важливим досягненням психологів екзистенційно-гуманістичного напрямку є чітке виділення значущих характеристик «самоактуалізованої», «психологічно здорової», «зрілої» особистості, і ці характеристики мають спільні риси у дослідженнях різних авторів.

А. Маслоу наводить такі риси самоактуалізованої особистості: ефективне сприйняття реальності та комфортні взаємини з нею; прийняття (себе, інших, природи); спонтанність, природність; служіння; автономність, воля й активність; новий погляд на реальність; містичні та вищі переживання, відчуття спільності; глибокі міжособистісні стосунки; демократичність; філософське почуття гумору; креативність; керівництво життєвими буттєвими цінностями [4 – 6].

Характеристики особистості, що повноцінно функціонує, запропонував К. Роджерс. Це відкритість переживань (здатність чути себе, свої переживання, почуття й думки), екзистенційний спосіб життя (тенденція жити повно й насичено щомоментно), організмична довіра (здатність приймати свої внутрішні відчуття й орієнтуватися під час вибору поведінки на них, а не на зовнішні обставини), емпірична свобода й внутрішній локус контролю (здатність робити вільний і відповідальний вибір), креативність. Водночас, К. Роджерс підкреслює, що особистість є поточним процесом становлення, постійно мінливою сукупністю можливостей, а не фіксованою сукупністю рис [9].

Про продуктивно реалізовану особистість, за Е. Фроммом, можна говорити лише, якщо людина живе за принципом «бути», а не «здаватися» і «мати»; прагне до найвищих для себе досягнень, «творить своє життя», користуючись продуктивною свободою, поєднує причетність до світу й незалежність від нього [13].

Близьким до поняття «самоактуалізована особистість» є термін С.Л. Рубінштейна «ідеальна людина». За С.Л. Рубінштейном, «ідеальна людина – це така, у якій реалізовані всі її потенції» [10, 367], а основним етичним завданням є, передусім, «основне онтологічне завдання: облік і реалізація всіх можливостей, які створено життям і діяльністю людини, боротьба за вищий рівень людського існування, за вершину людського буття ... боротьба проти всього, що знижує рівень людини» [10, 349].

Б.Г. Ананьєв також розглядає й аналізує поняття самоактуалізованої особистості, яку розуміє як «зрілу особистість». Ступінь зрілості особистості виражається у здатності приймати власні рішення і свідомо здійснювати вибір у складних ситуаціях, бути цілісним, автономним, творчим [1].

В.В. Столін вважає, що критерієм особистісної зрілості, ефективності є такі феноменальні властивості, як: самоідентичність, самототожність, генуїнність, незахищеність, конгруентність «Я» досвіду [11].

Цікавою є класифікація показників самоактуалізованої особистості відповідно до її структури, виділеної в концепції К.К. Платонова. За такою класифікацією біологічний рівень особистості визначає потенціал, який повинен бути актуалізованим. Рівню психічних процесів відповідають показники новизни сприйняття, розвиненої уяви, творчого мислення тощо. До рівня досвіду особистості віднесено природність поведінки, широту світосприймання, здатність розуміти сутність речей, здатність до ясного розуміння власних почуттів, ставлення до інших, до світу тощо. Рівень спрямованості особистості представлено такими показниками як: відповідальність, демократичність характеру; незалежність, суб'єктивний локус контролю, відчуття причетності до людства в цілому; потреба в глибоких міжособистісних стосунках тощо [2].

Аналіз наукової літератури дозволив стверджувати, що на сучасному етапі опрацювання проблеми вченими виділено певну сукупність якостей самоактуалізованої особистості, що забезпечують її продуктивне зростання й розвиток, а саме: активність, відповідальність, позитивність у ставленні до себе й до світу, цілісність, креативність, здатність до подолання перешкод тощо.

Як чинники, що перешкоджають самоактуалізації, А. Маслоу розглядає негативний вплив минулого досвіду й звички як його результат, які примушують людину дотримуватися непродуктивної поведінки; соціальні впливи й груповий тиск; внутрішні захисти. Розглядаючи Его-захисти як внутрішні перешкоди зростання, А. Маслоу до традиційного психоаналітичного переліку захистів додає ще два типи: десакралізацію й "комплекс Іони".

Десакралізація – це збіднення власного життя через відмову ставитися до чого-небудь з глибокою серйозністю й залученістю. "Комплекс Іони" – це відмова від спроб повної реалізації своїх

здібностей, що виявляється в тому, що людина віддає перевагу безпеці середніх, які не потребують великих досягнень, на відміну від цілей, що вимагають повноти власного розвитку [12, 59].

К. Роджерс вважає, що психологічний захист характеризує незрілу особистість, яка страждає від неможливості самореалізації та самоактуалізації. Він розглядає психологічний захист як спосіб ухилення від зростання, тому що закономірності особистісного зростання передбачають альтернативний вибір між самоактуалізацією та захистом [8]. Крім цього, дослідник акцентує увагу на двох перешкодах особистісного зростання, а саме: неконгруентність (відмінність між усвідомленням, досвідом і повідомленням про досвід) і «умовні цінності» (поведінка або відношення, яке заперечує деякий аспект самості як нецінний для значущих осіб (формується з дитинства) [7].

На думку Т.С. Яценко, «захисні» тенденції «Я» породжують внутрішні суперечності, що актуалізують ірраціональну поведінку, відступ від реальності. Розуміння власних захисних тенденцій, усвідомлення відступів від реальності під впливом хворобливих точок «Я» призводить до відкоригованості, яка передбачає під час роботи над собою набуття здатності до інтеграції уваги та самоаналізу як аналізу проблем інших людей, гуманістичної налаштованості, спроможності до самоактуалізації [14].

Багато теоретиків особистості вбачають у відсутності психологічного захисту критерій особистісної зрілості, поряд з такими факторами, як: самототожність, самоідентичність, конгруентність Я-досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
2. Лопатин Е.А. Педагогические аспекты самоактуализации студентов в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Лопатин Егор Александрович. – Рязань, 2009. – 221 с.
3. Маслоу А. Самоактуализация / А. Маслоу // Психология личности. Тексты. – М., 1982. – С. 108–117.
4. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики: пер. с англ. / А. Маслоу. – СПб.: «Евразия», 1997. – 432 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб.: Питер, 2006. – 352 с.

6. Маслоу А. По направлению к психологии бытия / А. Маслоу. – М.: Изд-во ЭКСМО-ПРЕСС, 2002. – 158 с.
7. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: пер. с англ. / общ. ред. и предисл. Исениной Е.И. – М.: Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.
8. Роджерс К. Искусство консультирования и терапии / К. Роджерс. – М.: Апрель Пресс, Изд-во Эксмо, 2002. – 976 с.
9. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: пер. с англ. / общ. ред. и предисл. Исениной Е.И. – М.: Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.
10. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 423 с.
11. Столин В.В. Самосознание личности / В.В. Столин. – М., 1983. – 284 с.
12. Фейдимен Док. Личность и личностный рост: пер. с англ. / Док. Фейдимен, Р. Фрейгер. – М.: Изд-во Российского открытого университета, 1994. – 84 с.
13. Фромм Э. Иметь или быть / Э. Фромм. – М.: Прогресс, 1986. – 238 с.
14. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: навч. Посіб. / Т.С. Яценко. – К.: Вища шк., 2006. – 382 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА ДСНС УКРАЇНИ

***Віталіна КОНДРАТЬЄВА,**
студентка 43 С групи,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
Науковий керівник: **Людмила ВОРОНОВСЬКА,**
кандидат філософських наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Працівник у сфері цивільного захисту має бути фахівцем високої професійної компетентності і культури. Вона вбирає в себе

і такі професійні якості, як комунікативна компетентність та культура спілкування. В умовах становлення та розвитку діяльності психолога ДСНС України за період незалежності нашої держави роль професійної комунікативної компетентності, що характеризує мовленнєву культуру і поведінку спеціаліста сприяє утвердженню його професійної і етичної позиції, дедалі зростає. Кожен має усвідомлювати, що дана професія увібрала в себе як духовні цінності та норми поведінки, так і професійні знання взаємодії з різними категоріями населення і в різних мікросередовищах.

Велика роль у цьому належить системі професійного вдосконалення вмінь і навиків психолога ДСНС України. Нині різні тематичні семінари, курси підвищення кваліфікації є тією структурною ланкою, яка має найбільші можливості для формування професійної комунікативної компетенції фахівців, орієнтації змісту їх професійного мовлення на суто людські потреби споживачів соціальних послуг [3, 42].

Вагомість психолога як партнера у спілкуванні особливо зросла в останні роки. У працівників спостерігається диференціація прояву комунікативних якостей за ознакою їх достовірності, переконливості, аргументованості, емпатійності. Позитивне сприйняття клієнтами пропозицій, рекомендацій визначається позицією соціального працівника, яка досить виразно простежується в процесі комунікативної взаємодії [2, 328].

Тому для підвищення ефективності роботи психолог ДСНС України має досконало володіти знаннями і вміннями професійної комунікації, а також вміти адекватно їх застосовувати у відповідній сфері та ситуації.

Поняття «компетентність» в широкому розумінні цього слова означає досконале знання своєї справи, суті роботи, яка виконується, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення окреслених цілей. У зміст компетентності включається рівень базової і спеціальної освіти, стаж роботи, вміння акумулювати широкий життєвий і професійний досвід, знання можливих наслідків конкретного способу впливу на особистість.

Козлов А., Іванова Т. вважають, що професійна компетентність характеризується наявністю комплексу знань, умінь, навичок, психологічних якостей, професійних позицій та акмеологічних варіантів. А знання, вміння і навички виступають як рольові

характеристики професійної компетентності. Окрім того, професійна компетентність повинна включати також і особисті якості, а також сукупність умінь і навичок, що забезпечують функціонування процесу спілкування з клієнтами і колегами [4, 320].

Руденський Е.В. розглядає комунікативну компетентність як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у визначеному колі ситуацій особистісної взаємодії. Компетентність у спілкуванні має як інваріантні загальнолюдські характеристики, так і характеристики, історично та культурно обумовлені [6, 224].

Комунікативна компетентність складається зі здібностей:

1. Давати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, у якій відбувається спілкування;
2. Психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації;
3. Здійснювати соціально-психологічне керування процесами спілкування в комунікативній ситуації [5, 216].

Прояв якостей мовлення у процесі діяльності утворюють таку стійку структуру, яка спроможна регулювати особистісне ставлення фахівця до ролі мовленнєвої діяльності, характеризують різний рівень готовності особистості психолога ДСНС України до професійної мовленнєвої діяльності і проявляються у свідомому, індивідуальному позитивному сприйнятті.

Мовленнєва діяльність – це об'єктивний процес, оскільки він стосується носіїв мови і водночас – це суб'єктивний процес, який реалізується завдяки мовленню суб'єкта, має свою мисленнєву базу, особистісні голосові та емоційні прояви, особистий інструментарій впливу на співрозмовника залежно від конкретної мети. Окрім того, це одна із умов особистісного самовираження, самореалізації. А звідси ми можемо говорити про мовленнєву діяльність як про процес і результат дії, як про структурний елемент будь-якої діяльності, як про складову професійної діяльності. Важливу роль у мовленнєвій діяльності відіграють уміння, які формуються у процесі професійної діяльності.

При такому підході до характеристики комунікативної компетентності доцільно розглянути спілкування як системно-інтегруючий процес, що має наступні складові:

1. Комунікативно-діагностична (діагностика соціопсихологічної ситуації в умові майбутньої комунікативної

діяльності, виявлення можливих соціальних, соціально-психологічних і інших протиріч, з якими можливо повинні зіштовхнутися особистості в спілкуванні).

2. Комунікативно-програмуюча (підготовка програми спілкування, розробка текстів для спілкування, вибір стилю, позиції і дистанції спілкування).

3. Комунікативно-організаційна (організація уваги партнерів по спілкуванню, стимулювання їхньої комунікативної активності тощо).

4. Комунікативно-виконавча (діагноз комунікативної ситуації, у якій розвертається спілкування особистості, прогноз розвитку цієї ситуації, здійснюваний по заздалегідь осмисленій індивідуальній програмі спілкування).

Кожна з цих складових вимагає спеціального психолого-технологічного аналізу, однак рамки викладу концепції дають можливість зупинитися тільки на комунікативно-виконавській частині. Вона розглядається як комунікативно-виконавська майстерність особистості.

Розвиток компетентного спілкування в сучасних умовах припускає ряд принципових напрямків його гармонізації. При цьому для практики розвитку комунікативної компетентності, важливо обмежити такі види спілкування, як службово-ділове або рольове і інтимно-особистісне. Підстава для розходження є звичайно психологічна дистанція між партнерами, це Я – Ти контакт. Тут інша людина здобуває статус ближнього, а спілкування стає довірливим у глибокому змісті, оскільки мова йде про довіру партнерові себе, свого внутрішнього світу, а не тільки «зовнішніх» зведень, наприклад, зв'язаних зі спільно розв'язуваною типовою службовою задачею [6, 224].

Комунікативно-виконавська майстерність особистості виявляється як два взаємозалежних і все-таки відносно самостійні уміння знайти адекватну темі спілкування комунікативну структуру, що відповідає меті спілкування, і уміння реалізувати комунікативний задум безпосередньо в спілкуванні, тобто продемонструвати комунікативно-виконавську техніку спілкування [5, 216]. У комунікативно-виконавській майстерності особистості виявляються багато які її навички і насамперед навички психологічного саморегулювання як керування своєю

психофізичною органікою, у результаті чого особистість досягає адекватного виконавській діяльності психологічного стану.

Комунікативна компетентність як знання норм і правил спілкування, володіння його технологією, є складовою частиною більш широкого поняття «комунікативний потенціал особистості».

Комунікативний потенціал – це характеристика можливостей людини, що і визначають якість її спілкування. Він включає поряд з компетентністю в спілкуванні ще дві складові: комунікативні властивості особистості, що характеризують розвиток потреби в спілкуванні, відношення щодо способу спілкування і комунікативні здібності – здатність володіти ініціативою в спілкуванні, здатність виявити активність, емоційно відгукуватися на стан партнерів спілкування, сформулювати і реалізувати власну індивідуальну програму спілкування, здатність до самостимуляції і до взаємної стимуляції в спілкуванні [6, 224].

Комунікативна компетентність розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Отже, професійну компетентність психолога ДСНС України можна назвати стрижневим компонентом вибраного ним виду діяльності, а комунікативну компетенцію – необхідною умовою її ефективності.

З цього випливає, що з сутності комунікативної компетентності, можна визначити чотири джерела комунікації: життєвий досвід (досвід міжособистісного спілкування), загальна ерудиція, мистецтво і спеціальні методи навчання. Звичайно, провідним є досвід міжособистісного спілкування, оскільки він враховує норми і цінності конкретного середовища і, водночас, базується на індивідуальних особливостях і психологічних подіях особистого життя. Ці якості проявляються лише у комунікативній взаємодії. Водночас психолог ДСНС України має враховувати той факт, що комунікативна компетентність може удосконалюватись як саморозвиток, самовдосконалення на основі власних дій, а діагностуватись компетентність повинна завдяки самоаналізу, самооцінці.

Тому комунікативну компетентність можна розглядати як складну інтегративну якість особистості, яка опосередковує фахову діяльність, спрямовану на налагодження, підтримку і розвиток

ефективного спілкування з клієнтом чи іншими учасниками соціального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі // Навчальний посібник (для студентів вищих навчальних закладів). — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 208 с.
2. Капська А.Й. Соціальна робота: технологічний аспект // К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 352 с.
3. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики: монографія / О. Ю. Карпенко. — Одеса: Астропринт, 2006. — 325 с.
4. Козлов А.А., Иванова Т.Б. Практикум соціального работника Ростов-на-Дону: "Феникс", 2001. — 320 с.
5. Петровская Л.А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг / Л.А. Петровская. — Москва: Издательство Московского университета, 1989. — 216 с.
6. Руденский Е. Социальная психология // Е. Руданский. — М.: Изд-во «Инфра-М», 1997. — 327 с.

ТВОРЧИСТЬ ЯК КОМПОНЕНТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

*Світлана КОСЯК,
кандидат історичних наук,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Проблема самоактуалізації особистості залишається важливою та значущою протягом багатьох десятиліть. Кожне нове покоління намагається не лише досягнути загальнолюдський зміст самоактуалізації, а й творчо підійти до його вирішення з урахуванням особливостей сьогодення та накопиченим раніше знанням [6, 38]. У наш час, в умовах дисгармонійного, невлаштованого суспільства значущим постає визначення дієвих орієнтирів для особистісного зростання, розвитку та становлення повноцінної особистості.

Американський психолог А. Маслоу головною характеристикою особистості вважав прагнення до самоактуалізації, самовираження, творчості та любові, в основі яких лежить гуманістична потреба нести людям добро. Фундаментальною основою гуманістичної психології є визнання пріоритетності творчого потенціалу людини. А. Маслоу стверджував, що творчість є універсальною характеристикою людини, її невід'ємною сутністю. Вчений зазначав, що творчі здібності притаманні людині від народження, здатність до творчості закладена в кожному, для цього не потрібні особливі обдарування та навички. Творчість – це універсальна функція людини, що передбачає всі види саморозкриття. Проте, протягом життя, більшість втрачає здатність до творчості.

Сучасні теорії творчості досить різнопланові, вони дають можливість краще зрозуміти, описати та дослідити складне явище людської креативності. Зупинимось на одній з них – гуманістичній. Яскравими представниками цієї теорії є Е. Фромм, К. Роджерс, А. Маслоу. Вони розглядали творчість в аксіологічних категоріях – як цінність, що надає людському життю сенс. [1, 147]. Творча активність, згідно досліджень Е. Фромма це стан внутрішньої активності, не обов'язково пов'язаний з творенням художніх образів, мистецьких шедеврів, наукових концепцій. Творчість за його твердженням – це діяльність, на яку здатні усі люди. К. Роджерс визначає творчість як «процес, в якому твориться новий продукт, з одного боку завдяки неповторності особистості, а з другого – неповторності матеріалів, подій, людей або умов життя» [3, 225]. Головним джерелом творчості К. Роджерс вважав прагнення людини до самореалізації, до максимального розвитку власних можливостей.

У сучасній вітчизняній психології проблемам творчості у процесі самоактуалізації особистості присвячено ряд ґрунтовних праць відомих українських психологів. Результатом їхніх досліджень стали різноманітні авторські концепції творчості. Це праці Л. Виготського, Я. Пономарьова, В. Маляко, О. Лук, Д. Богоявленська ті ін.

Формування творчої активності – це процес прогресивних змін особистості як цілісної системи і полягає в керованому розвитку її творчих здібностей та інтелекту на основі пробудження

інтересу до творчої діяльності, оволодіння методами творчого здобуття знань, формування індивідуального стилю творчої поведінки [2, 96].

Творчість являє собою тип діяльності, який створює якісно нові матеріальні та духовні цінності або висуває нові, ефективніші способи розв'язання тих чи інших наукових, технічних, соціальних проблем. Це здатність підходити нестандартно, креативно до будь-якого вияву життя. Для творчості в процесі самоактуалізації є важливими певні психологічні умови. А саме: 1) здатність сприймати навколишній світ без апріорних установок на те, що в ньому повинно бути, чого в ньому бути просто не може і що є завжди; 2) спонтанність та експресивність, як здатність діяти під впливом раптового бажання, без попередньої підготовки і планування; 3) відсутність страхів щодо нового, незрозумілого, таємничого, і навіть більше – тяжіння до невідомого; 4) майже відсутність межі між роботою і грою.

Серед стимулів творчості психологи називають «дух утечі», що пов'язаний з необхідністю компенсації і прагнення до незалежності. Сучасна людина прагне втекти від нудного часу, від нестерпних умов побуту – тоді з'являється потреба в новому, в змінах, в творчості. З «духом утечі» споріднене відчуття недосконалості. Саме тоді творчість виступає як необхідність компенсації, тобто вона має компенсувати фізичні недоліки, матеріальну незабезпеченість тощо. Створюється вигаданий світ, тому що світ реальний перетворив людину на розчаровану істоту. «Дух утечі» та необхідність компенсації, як правило, є негативними мотивами самоактуалізації в творчості. Позитивним мотивом є відчуття незалежності, або «пристрасна жадоба до життя» [4, с.38]. Прагнення до незалежності спонукає людей порушувати звичайний хід речей, впливає на долю сильних особистостей, породжує авантюристів, «великих», або просто оригінальних людей. Творчість завжди втілює в собі жагу життя як засіб усунення душевної самотності. Е. Фромм зазначав, якщо потяг до творчості не отримує реального виходу, виникає тяжіння до руйнування. Психічне напруження стає надзвичайно сильним, якщо людина не має можливості поєднати себе зі світом в творчості, тоді з'являється непоборне прагнення руйнування світу [5, 15]. Іноді так парадоксально виглядає потреба в творчості. Слід зазначити, що в

обох випадках творчість виступає джерелом самоактуалізації та має роль своєрідного постачальника енергії.

Універсальною характеристикою самоактуалізованої особистості являється креативність як прагнення та здатність до творчості. У західній літературі вирізняють два рівні креативності – велику («історичну») і малу («особистісну») креативність. Велика, або історична, пов'язується з досягненнями, що мали вплив на суспільство, культуру в цілому (наприклад творчість Л. Бетховена, Т. Едісона). Мала, або особистісна креативність, стосується повсякденного життя. Усе що робить людина, вона робить з певним відношенням до справи, певним налаштуванням, нестандартно, творчо.

Прояви креативності в процесі самоактуалізації простежуються в: 1) творчому підході до життєвих ситуацій, що в свою чергу передбачає відсутність страху перед несподіваними способами вирішення проблем. А процес виходу зі складної ситуації дає задоволення і хвилює, а сама проблема повністю захоплює людину. Неуспіхи та невдачі, як правило, не викликають розпач, зневіру; 2) творчому ставленні до життя, що долає психологічну межу «Я» від «не – Я». Навколишній світ людині відкривається не стільки як світ зовнішніх об'єктів, скільки як її особистісний світ, до якого вона причетна. Передумовою такого бачення світу є духовно практична діяльність щодо самоактуалізації власного потенціалу. Життєтворчість має місце тоді, коли особистість самоактуалізується не тільки на терені певної сфери життєдіяльності (науці, мистецтві, техніці), а у повноті всього власного життя. На основі цього формується творчий стиль життя.

Підсумовуючи зазначимо, що творчість є вищою людською потребою, проявом психологічного здоров'я та особистісної інтеграції. Творча особистість, це завжди самоактуалізована особистість, яка у повній мірі розкриває свій потенціал, перебуває у психоемоційному стані цілковитого задоволення життям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедева Н., Иванова Е. Путешествие в гештальт. Санкт-Петербург: Речь, 2005, 560 с.
2. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. Москва: Эксмо-Пресс, 2002, 272с.

3. Роджерс К. Творчество как усиление себя. *Вопросы психологии*. Москва, 1990. №1. С.164-168

4. Столяренко О. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012, 280 с.

5. Фромм Е. Психологія і етика. – Москва: «Издательство АСТ-ЛТД», 1998, 568 с.

6. Шрагіна Л. Оригінальність і творчість. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ, 1999. № 3. С. 38 – 40.

ДРУЖБА ЯК ЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ

Діана КОТЛЯР,

викладач кафедри успільних наук

Черкаський інститут пожежної безпеки

імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

Дружба – це безкорисливі взаємовідносини між людьми, дружба заснована на довірі, щирості, взаємних симпатіях, спільних інтересах і захопленнях. Найголовніше в дружбі – взаємодопомога. Друг завжди без користі прийде на допомогу та ніколи не підведе. Поняття «дружба» розуміє під собою близьку прив'язаність. Дружба відзначається спільністю цілей та інтересів, міцністю та тривалістю зв'язків, взаємною привабливістю, довірою та відданістю [3; с. 79].

Дружба – вид стійких, індивідуально-виборчих відносин міжособистісних, характерний взаємною прихильністю учасників, посиленням процесів афіліації, взаємними очікуваннями відповідних почуттів та переваг. Розвиток дружби передбачає проходження неписаним своєрідного «кодексу», який стверджує необхідність взаєморозуміння, взаємну відвертість і відкритість, довірливість, активну взаємодопомогу, взаємний інтерес до справ і переживань іншого, щирість і безкорисливість почуттів. Серйозні порушення «кодексу» ведуть або до припинення дружби, або до поверхових приятельських стосунків, або навіть до перетворення дружби на протиположну-ворожнечу.

Протиставлення дружби, при всій її інтимності, діловим, службовим і іншим відносинам - відносно. Дружба залежить від

спільною мети, інтересів, ідеалів, намірів; в ній необхідно проявляється ціннісно-орієнтаційна єдність. Багатство відносин дружби визначається соціальною цінністю діяльності, якою присвятили себе друзі, і тих ідей і інтересів, на яких заснований їх союз. Функції дружби, закономірності її розвитку істотно змінюються на різних етапах життя.

В силу того, що в дружбі дуже велику роль відіграють емоційні переживання, її формування і розвиток залежить від частоти контактів, від приналежності до однієї групи, від спільної діяльності. Якщо дитяча дружба, характерна емоційною прихильністю, заснована перш за все на спільній діяльності, то з віком формується потреба в іншій людині як особистості, заснована на розвитку потреби усвідомити самого себе, спів віднести свої переживання з переживаннями іншої людини. На цій основі відбуваються посилені пошуки друга і з'являється можливість його ідеалізації [3; с. 81].

Найбільшою інтенсивності дружба досягає в періоди юності і ранньої дорослості, коли відзначається виняткова значущість відносин з друзями, збільшується кількість зустрічей та покращується стосунки в цілому. При цьому дружні відносини характерні глибоким емоційним контактом. Оскільки потреба в інтимності у дівчат формується швидше, ніж у хлопчиків, дівчата раніше переходять від дитячої дружби до юнацької. Для дорослої людини підстави для дружби мають більш диференційований характер, бо дружні почуття можуть локалізуватися в любовних, сімейних або батьківських відносинах.

Поява сім'ї та інші зміни при переході до дорослого життя змінюють характер дружби - дружні відносини перестають бути унікальними, їх значимість дещо знижується, змінюються функції дружби. Однак на більш пізніх стадіях життя дружба залишається одним з найважливіших чинників формування особистості і підтримки стабільності. Оскільки дружба - соціальний феномен, аналіз її засобами лише психології недостатній. Дружба вивчається соціологією, філософією, етнографією та іншими науками.

У своїй праці «Дружба. Этико-психологический очерк» І. С. Кон зазначає, що дружба передбачає: «не тільки взаємодопомогу, а й внутрішню близькість, відвертість, довіру, любов». Аналіз літературних пам'яток показує, що дружба завжди пошановувалася як найбільша соціальна і моральна цінність. Дві глави своєї «Нікомахової

етики» присвятив дружбі Арістотель, розглядаючи її як чесноту й найнеобхідніше для життя. За Арістотелем, «ніхто не вибере життя без друзів, навіть в обмін на всі інші блага... Дружба - це не тільки щось необхідне, а й щось морально прекрасне...» [1; с. 52].

Що ж відрізняє дружбу від інших міжособистісних відносин і прихильностей? Передусім дружба є почуттям самоцінним, вона - сама по собі благо. Якщо в ділових стосунках людина використовує іншого як засіб для досягнення певної мети, то друзі допомагають один одному, що й знайшло, своє відображення у словах: «Не в службу, а в дружбу». Дружба – не послуга, за неї не дякують, зазначав великий російський поет Г. Р. Державін [2; с. 202].

Дружба - індивідуально-вибіркова й ґрунтується на взаємній симпатії. Це відрізняє її від близькості, характерної для кровнородинних відносин, і від товаришування, де відносини формуються колективом, необхідністю виконувати спільну справу. «Серцями схожі ми: він – ніби другий я», – писав О. С. Пушкін [2; с. 202-203].

Нарешті, дружба, як уже зазначалося, є ставленням глибоким і інтимним. Дружба, що має підґрунтям товариські стосунки, звичайно ж, передбачає взаємодопомогу, готовність до самопожертви. Разом із тим вона передбачає й внутрішню близькість, відвертість, довіру, любов. Довіра була визначена французьким письменником Ж. Лабрюєром як перша передумова дружби. Підкреслював цю особливість дружби й російський літературний критик, публіцист Б. Г. Белінський, котрий вважав, що там, де немає цілковитої відвертості, цілковитої довірливості, де приховується хоч малість яка-небудь, там немає й не може бути дружби [2; с. 203].

Уявлення про дружбу й реальні міжособистісні відносини людей великою мірою залежать від історичної епохи, від того, які соціальні класи чи групи вони представляють, нарешті, від рівня моральної культури окремих індивідів.

Етимологічний аналіз понять «друг» і «дружба» в різних мовах простежує зв'язок їхнього змісту зі словами, що позначають спорідненість, товариськість (передусім, воїнську) і любов. Так, давньослов'янське слово «дрожьба» тлумачилося як близькість, товаришування, товариство. Слово «дружина» в російській та українській мовах - це військовий загін, а в українській також жінка, жона. У словенській і болгарській мовах слово «дружина»

має на увазі сім'ю, людей, близьких за родинністю стосунків. Етимологія слова «дружба» вказує на те, що в глибокій давнині всі ці аспекти суспільних та особистих відносин практично не розрізнялися, «співіснуючи» у пов'язаних з ними емоційних формах [3; с. 75].

В сучасному світі людина стала мобільнішою, вона спілкується з безліччю людей, долає величезні відстані в пошуках роботи, даху над головою (згадаймо поняття, що виникли з практики нашої країни, «вахтовий метод», «завербуватися», «поїхати на заробітки»). Звичайно, все це впливає на характер міжособистісного спілкування. Дружні стосунки випробовуються великими відстанями, втрачають сталість. Велика вразливість дружби змушує людину ретельніше, вимогливіше вибрати своє друге «я» - того, кому можна довірити свої інтимні переживання, потаємне свого внутрішнього світу. Посилення вибіркової дружби вказує на те, що людина стає дедалі залежнішою від задоволення потреби в емоційному співпереживанні, створенні атмосфери психологічної інтимності, близькості моральних ідеалів [2; с. 208].

Ідеалові дружби не може серйозно загрожувати атомарний характер сучасного міського життя. Акцентування уваги на наслідках урбанізації суспільства відтісняє на другий план особисту відповідальність особистості у підтриманні дружніх стосунків. «Некомунікативність» сучасної людини є результатом бідності її діяльності, її емоційного світу. Тому так легко дає вона відтягти себе від спілкування з друзями та прив'язати до «спілкування» з телевізійним екраном чи екраном комп'ютера, задовольнитись - дружбою в Інтернеті. Таке спілкування будується за готовими кліше й не потребує постійної особистої відповідальності для свого підтримання. Таким чином, основна перепона на шляху сучасної дружби здолана й вимагає не усунення якихось зовнішніх сил, негативного впливу певних чинників, а формування внутрішньої культури особистості.

Найвище оцінюються душевні якості друзів: щирість, чесність, чуйність, простота, вірність («Вірність друга потрібна і в щасті, в біді ж вона абсолютно необхідна», - зауважив римський філософ Сенека). Особливо слід наголосити на такій якості, як терпимість до таких рис характеру у друга, що відрізняються від твоїх. Ця якість указує на рівень культури дружніх стосунків.

Можна сказати, що молоді люди прагнуть будувати стосунки дружби з тими, хто поділяє їхні погляди та інтереси. Для дорослих у цьому разі достатньо співзвучності інтересів, адже чим складніша людина, чим багатогранніший її внутрішній світ, тим складніше (а то й зовсім неможливо) знайти його цілковиту подобу. Тому в зрілому віці у людини водночас може бути друг дитинства (і тут співзвучні спогади дитинства та юності), друг-колега (співзвучні інтереси спільної справи), друг по улюбленому заняттю (співзвучні інтелектуальні інтереси чи естетичні переживання) і т. д. [3; с. 70].

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Никомахова етика // Соч.: В 4 т. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 46–52.
2. Коваленко А. Б. Соціальна психологія: Підручник для студ. вузів. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: 2006. – 400 с.
3. Петровский В. А. Социальная психология: Энциклопедический словарь / В. А. Петровский, М. Ю. Кондратьев. – М.: Речь, Per Se, 2006. – 176 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ «ПОРТРЕТ» ФАХІВЦЯ ОРСЦЗ

*Микола КРИШТАЛЬ,
кандидат психологічних наук, професор,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Прогнозування ефективності й надійності діяльності фахівця ОРСЦЗ пов'язане із створенням психологічного «портрету» професії. Створення психологічного «портрету» фахівця ми проводимо на основі експериментальних даних шляхом інтерпретації інформації, що була отримана в результаті досліджень, аналізуючи при цьому динаміку виконання експериментальних завдань.

Відомо, що різні види діяльності висувають певні вимоги до самого суб'єкта діяльності, визначаючи тим самим свій «портрет». Психологічний «портрет» є базовою точкою для підготовки фахівця як суб'єкта діяльності.

Типологія психологічних «портретів» фахівця ДСНС України залежить від індивідуальних особливостей і якостей суб'єкта професійної діяльності: від сили нервової системи, функціонального стану ЦНС, схильності до ризику, спрямованості на небезпеку, продуктивності розумової діяльності, тривожності тощо, тобто від співвідношення між собою трьох основних сфер особистості – психомоторної, емоційно-вольової і когнітивної. Причому, емоційно-вольова сфера підсилює або послаблює співвідношення психомоторної і когнітивної сфер, компенсує недостатність розвитку тієї або іншої сфери. Виділимо чотири типи «портретів» фахівця ОРСЦЗ.

Перший тип – індивіди, що мають добре розвинуті і психомоторну, і когнітивну сфери. Як правило, це фахівці, що мають найвищі показники навчальної та оперативної діяльності. Причому, рівень тривожності та психічної напруженості у таких осіб найнижчий; вони у переважаючій більшості схильні до ризику. Це пов'язано, на нашу думку, з сильною нервовою системою і високою продуктивністю розумової праці.

Такий тип фахівців рівнозначно може використовуватися як в оперативній діяльності ОРСЦЗ, так і в наглядно-профілактичній.

Персонал такого типу характеризується сильною нервовою системою, високою швидкістю сенсомоторних реакцій, високою нервово-психічної стійкістю, низькою тривожністю, гарним розвитком уваги; абстрактно-логічним та операційним мисленням; значною швидкістю репродуктивних операцій; гарною довготривалою та оперативною пам'яттю; здатністю до прийняття оптимальних рішень в умовах дефіциту часу й інформації.

Другий тип – індивіди, що мають добре розвинуту психомоторну сферу і недостатньо розвинену когнітивну сферу. Це індивіди з сильною нервовою системою, але недостатньо високою продуктивністю розумової праці для виконання завдань в умовах надзвичайних ситуацій; схильні до ризику. Однак, у таких умовах недостатність розвитку когнітивної сфери може компенсуватися виробленням індивідуального стилю діяльності, формуванням професійних навичок, високими морально-вольовими якостями.

Такий тип фахівців може використовуватися здебільшого в оперативній діяльності ОРСЦЗ.

У фахівців такого типу превалюють такі якості та властивості: сильною нервовою системою, стійкістю до стрес-факторів, значною швидкістю і точністю репродуктивних операцій; довготривалою

пам'яттю, тобто тривалим збереженням необхідної інформації; гарною короткочасною зоровою і слуховою пам'яттю; високою швидкістю простої і складної сенсомоторної реакції. Разом з тим, для них характерним є стереотипне мислення, недостатньо розвинуте логічне мислення, відсутність гнучкості у прийнятті рішень при зміні складної обстановки.

Третій тип – індивіди, що мають добре розвинуту когнітивну сферу і недостатньо розвинуту психомоторну сферу.

Це індивіди із слабкою нервовою системою, але досить високою продуктивністю розумової праці для виконання завдань в екстремальних умовах, не схильні до ризику. У таких умовах недостатність розвитку психомоторної сфери може компенсуватися виробленням індивідуальної стратегії діяльності, спрямованої на підвищення ефективності праці, високими моральними якостями.

Такий тип фахівців є більш оптимальним для використання в наглядно-профілактичній діяльності. Для інженерів-профілактів (з операторським характером праці) характерним є гарний розвиток: уваги (обсяг, концентрація, переключення і стійкість); наочно-діюче й абстрактно-логічне мислення; невисока швидкість і точність репродуктивних (рахункових і групових) операцій; гарна довготривала пам'ять (тривалість збереження і швидкості відтворення інформації); гарна оперативна пам'ять (швидкість, точність і відтворення перетвореної інформації); гарна короткочасна зорова і слухова пам'ять (обсяг, швидкість і точність запам'ятовування і відтворення матеріалу та зведень в умовах дефіциту часу); незначна швидкість простої, швидкість і точність складної сенсомоторної реакції; низька нервово-психічної стійкість (здатності до збереження або підвищенню працездатності в умовах небезпеки, аварійних ситуацій, дефіциту часу й інформації); висока тривожність, інтерес до спеціальності.

Четвертий тип – індивіди, що мають недостатньо розвинуту психомоторну і когнітивну сферу. Такий тип є непридатним для використання в ОРС ЦЗ за виключенням господарської, фінансової діяльності, роботи кадрових апаратів управлінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А. Бодров. – [2-е изд.]. – М. : ПЕР СЭ, 2006. – 511 с.

ПРОЦЕС ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ РЯТУВАЛЬНИКІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ЗАГРОЗИ

*Альона МАЦВЕЙ,
студентка 43 С групи,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
Науковий керівник: Людмила **ВОРОНОВСЬКА**,
кандидат філософських наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Для підтримання цілісності структури особистості, свого образу «Я», своєї індивідуальності та неповторності людина має систему психологічного захисту, яка допомагає їй адаптуватися до нових умов внутрішнього та зовнішнього середовища. За допомогою психологічного захисту людина підтримує свою унікальність та не дозволяє власній особистості «розчинитися» в соціумі.

Поняття психологічного захисту – одне із основних у сучасній теорії особистості. Воно пояснює патогенез психічних і психосоматичних захворювань. Проте, широких і систематичних досліджень, вкладених у вивчення співвідношення різних механізмів психологічних захистів проведено досить мало. Пояснюється це, очевидно, відсутністю досі психологічних методик, що дозволяють комплексно й у одному дослідженні оцінити виразність основних механізмів захисту, і навіть значними розбіжностями між дослідниками щодо спільного числа саме цих механізмів та змісту застосовуваних термінів.

Кожна людина має певну систему психологічного захисту, що забезпечує імунітет на руйнацію впливів щодо її особистості. Найбільша сила захисту залежить від уроджених і набутих впродовж життя психологічних особливостей людини, її знань. Отже, навіть проста поінформованість щодо методик зміни особистості може досить успішно протистояти психологічним впливам, або тому, звідки вони надходили. Зламати психологічний захист особистості, діючи простим переконанням, здебільшого вдасться. Щоб проникнути у внутрішній світ людей і керувати ним, використовують спеціальні прийоми психологічного впливу.

Адже, хто вміє управляти собою і своїми вчинками в окремій ситуації, скоріш зможе керувати перебігом подій власного життя взагалі. І навпаки, людині, яка не має навичок самостійної переробки інформаційних потоків, потенційно небезпечно потрапити під негативний психологічний вплив іншої людини чи групи людей. Ще страшніше, коли такий психологічний вплив є деструктивним, спрямованим на підпорядкування волі людини чийось інтересам: політичним, комерційним, релігійним тощо.

Розглянемо деякі найпоширеніші визначення психологічного захисту. Тож психологічним захистом вважається: психічна діяльність, спрямована на спонтанну ліквідацію наслідків психічної травми (В. Ф. Бассин, В. Е. Рожнов); окремі випадки ставлення особистості хворого до травматичної ситуації або хвороби, що вразила його (В. М. Баншиков); способи переробки інформації в мозку блокують загрозову інформацію (І.В. Тонконогий); механізм адаптивної перебудови сприйняття й оцінки, яка виступає у випадках, коли особа не може адекватно оцінити почуття занепокоєння, викликане внутрішнім або зовнішнім конфліктом, і не може впоратися зі стресом (В. А. Ташликов); механізми, що підтримують цілісність свідомості (В. С. Роттенберг); механізм компенсації психічної недостатності (В. М. Воловик, В. Д. Вид); пасивно-оборонні форми реагування в патогенній життєвій ситуації (Р. А. Зачевицькій); динаміка системи установок особистості у разі конфлікту установок (Ф. В. Бассин); способи репрезентації спотвореного сенсу (В. Н. Цапкін).

Взагалі можна сказати, що психологічний захист – це система механізмів, спрямованих на мінімізацію негативних переживань, пов'язаних з конфліктами, які ставлять під загрозу цілісність особистості. Подібні конфлікти можуть провокуватися як суперечливими установками в самій особистості, так і неузгодженістю зовнішньої інформації та сформованого в особистості образу світу та образу Я.

Компоненти психологічного захисту, розкриті відповідно до структури психіки людини, формують систему психологічного захисту.

Система психологічного захисту – це стійка сукупність компонентів психологічного захисту трансформації та психологічного захисту оптимізації, що визначені відповідно до структури психіки людини, які комплексно і взаємозалежно впливають на формування нормального психологічного стану

рятувальників, зниження та усунення негативних душевних переживань людини при взаємодії з об'єктивною реальністю [2].

Ганна Фрейд узагальнила погляди батька на механізми психологічного захисту і виділила 10 його видів. Вона відмічала, що для всіх видів механізмів психологічного захисту характерні дві головні ознаки: несвідомість і спотворення реальності (аж до її повної фальсифікації).

Наразі уявлення про психологічний захист і склад провідних способів його реалізації декілька змінилися в порівнянні з фрейдівським періодом психоаналізу. Уведені й розведені поняття «захисні механізми», «захисні реакції», «невротичні захисти», «захищеність» як властивість особистості.

Механізми психологічного захисту можна класифікувати за рядом ознак, найважливішими з яких є:

- 1) ступінь обробки внутрішнього конфлікту;
- 2) спосіб спотворення реальності;
- 3) кількість енергії, що витрачається на підтримку механізму захисту;
- 4) рівень інфантильності (залежності від попередньої ста дії онтогенезу);
- 5) тип можливого душевного розладу.

Стисло охарактеризуємо основні способи (механізми) психологічного захисту.

Термін «екзистенціальна загроза» (англ. existential threat) став широко вживатися у дослідженнях в області безпеки під впливом робіт О. Вевера і Б. Бузана. Тож, в загальному сенсі екзистенціальна загроза – це загроза, яка ставить під сумнів подальше існування об'єкту в його якісно ціннісному стані, тим самим, вимагаючи прийняття невідкладних, надзвичайних заходів, які можуть врятувати об'єкт від загибелі. [3]

Д. О. Леонтьєв у своїх роботах говорить, що існує щонайменше дві групи ситуацій в житті людини, де не спрацьовує жоден із традиційних підходів до їх вирішення:

Перші – це ситуації кризи, життєвого краху, коли руйнуються структури, що сформувалися в життєвому досвіді, і будь-які чіткі вказівки й орієнтири, як діяти в цьому світі, практично не спрацьовують. Це ситуації, пов'язані з втратами, смертю близьких, соціальними катаклізмами. З ними доводиться постійно стикатися тим, хто працює з постраждалими, їх родичами, біженцями,

мігрантами тощо, а також спеціалістам ризиконебезпечних професій. Всі рейки, якими життя котилося раніше, покручені, зруйновані, і людина виявляється ніби однією у чистому полі. Їй треба починати жити «з чистого листа», а вона до цього не готова і не розуміє, що їй робити. [4]

Друга група ситуацій, в яких усі традиційні психологічні підходи теж не працюють, – це ситуації зворотного порядку, коли все чудово, людина досягла повного благополуччя, успіхів, але, тим не менш, не задоволена. Вона виходить за межі всіх тих сил, які на неї діють, і хоче чогось більшого, іншого [4]. Такі ситуації також загрожують особистості, її само актуалізації та внутрішньому розвитку.

Тож, основними факторами які відрізняють ситуації екзистенціальної загрози від інших ситуацій у житті людини є – їх незвичність, специфічність, новизна, і те, що сама особистість не знає як їй діяти.

В загальному вигляді всі ситуації екзистенціальної загрози можна розділити на дві групи – ситуації реальної загрози та ситуації уявної загрози, які в свою чергу складаються з кількох підгруп.

Досвід роботи з персоналом ДСНС України, який був задіяний у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, дозволяє стверджувати, що в умовах надзвичайної ситуації більшість систем та механізмів організму людини працює дещо в іншому, незвичному, більш інтенсивному, або навпаки повільному ритмі. Не є винятком і система функціонування механізмів психологічного захисту, яка розпочинає свою активну діяльність найпершою та продовжує працювати ще доволі довго після завершення робіт з ліквідації наслідків надзвичайної події. Все це впливає на поведінкові реакції рятувальника, його внутрішні відчуття, професійну діяльність.

Отже, існує чіткий алгоритм включення кожного з механізмів психологічного захисту у рятувальників, що знаходяться в умовах екзистенціальної загрози. За допомогою цього алгоритму можна визначити, які механізми є «робочими», найбільш застосованими, актуальними на кожному з етапів переживання надзвичайної ситуації. Це також дає нам змогу у подальшому розробити дієві рекомендації з надання необхідної психологічної підтримки та допомоги щодо включення у роботу необхідного для даного етапу механізму психологічного захисту і зменшення нервового напруження, наявного при переживанні екзистенціальної загрози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аббаньяно Н. Экзистенция как свобода / Аббаньяно Н. // Вопросы философии. – 1992. – №8. – С. 146-157.
2. Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека / Аболин Л.М. – Казань: КГУ, 1987. – 261 с.
3. Алексеева Т.В. Проблема дослідження стресу в екстремальних умовах діяльності // Психологічна теорія і технологія навчання. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка / За ред. С.Д. Максименка. – Т. VIII, Вип. 2. – К., 2006. – С. 242-251.
4. Грининг Т. Посттравматический стресс с позиций экзистенциально-гуманистической психологии / Т. Грининг // Вопросы психологии. – 1994. – №1. – С. 92-96.
5. Медведєв В.С. Науковий аналіз зарубіжних джерел щодо феномену психологічного захисту / В.С. Медведєв // Юридична психологія та педагогіка. – 2010. – №1. – С. 28-37.
6. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж.-П. Сартр // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – С. 319-344.

ПОНЯТТЯ «КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ» І ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З ТРАДИЦІЙНИМИ ПОНЯТТЯМИ ПСИХОЛОГІЇ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

*Єлизавета МОДЛЕНКО,
студентка 41 С групи,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
Науковий керівник – Оксана ІВАЩЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Сучасна психологія орієнтована на пошук психологічних механізмів, які сприяють ефективній організації взаємодії особистості з навколишнім середовищем і, водночас, налагодженню соціальних стосунків у групі. В річищі цієї проблеми здійснюється вивчення процесів становлення

індивідуальності, особистісного зростання, вдосконалення професійної діяльності в сучасному суспільстві. При цьому саме стильові особливості є важливим психологічним механізмом, який належить до внутрішніх резервів особистості і здатен суттєво оптимізувати взаємодію людини з навколишнім середовищем. Стильовий феномен розглядається «як система індивідуальних або індивідуально-психологічних особливостей набуття психологічного досвіду і є формальною характеристикою структури особистості».

У зарубіжній психологічній науці поняття «когнітивний стиль» з'явилося у в 60-х рр. ХХ ст. у руслі когнітивної психології, яка прагнула об'єднати за допомогою цього феномену психологію пізнавальної діяльності та персонологію. Виникнення цього терміна пов'язується із домінуванням у когнітивних теоріях особистості думок «щодо взаємозв'язку особистісних рис і своєрідності індивідуальної поведінки, які проявляються в особливостях сприймання, розуміння і пояснення людиною того, що відбувається».

Як бачимо, в когнітивній психології простежується тісний взаємозв'язок когнітивного стилю особистості з її інтелектуальним потенціалом. Інша течія зарубіжної психології (психоаналітичний напрям) пов'язувала когнітивний стиль із механізмами психологічного захисту особистості й підкреслювала не лише його взаємозв'язок з інтелектуальними можливостями, але і значну роль у стримуванні афективних реакцій. Так, у дослідженні Г.В. Куценко вказується на те, що цей феномен (когнітивний стиль, або когнітивний контроль) ототожнюється із когнітивними процесами, які «забезпечують співвіднесення особистості із «принципом реальності», що передбачає стримування афекту за допомогою інтелектуальних процесів, звільнення поведінки від первинних потягів» [2]. Водночас про посилення інтересу до психологічного конструкту когнітивного стилю свідчить велика кількість досліджень, які стосуються цієї проблематики.

Слід зазначити, що у вітчизняній психології когнітивний стиль особистості вивчався у контексті індивідуального стилю діяльності. Найбільш влучно визначення останнього було сформульовано Є.О. Клімовим: «Індивідуальний стиль діяльності – це своєрідна система психологічних засобів, до яких спонтанно або свідомо звертається людина з метою найкращого урівноваження

власної (типологічно зумовленої) індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності» [1].

Когнітивний стиль має опосередкований вплив на організацію взаємодії між індивідуальністю й навколишньою дійсністю і є чинником, що забезпечує взаємозв'язок між пізнавальною і афективною сферами особистості.

На особливу увагу заслуговують дослідження взаємозв'язку когнітивного стилю з інтелектом, що дозволяє розглядати стильовий феномен як чинник розвитку інтелектуального потенціалу.

у психологічній науці когнітивний стиль розглядається у структурі індивідуальності поряд із темпераментом, характером, здібностями й інтелектом і виконує не лише інтеграційну функцію, але й виступає чинником розвитку інших складових, сприяючи більш продуктивній діяльності. Однак у навчально-виховному процесі особливостям розвитку когнітивного стилю приділяється мало уваги, що підкреслює необхідність подальших досліджень.

Таким чином:

1. Когнітивний стиль особистості є одним із вагомих психологічних механізмів, який сприяє ефективній організації взаємостосунків особистості з навколишнім середовищем, зокрема в соціальних групах.

2. У зарубіжній психології когнітивний стиль переважно досліджується психоаналітичною й когнітивною течіями, які пов'язують стильовий феномен із пізнавальними психічними процесами й інтелектуальними можливостями особистості і відмежовують від афективних реакцій, приписуючи йому регулятивну й пізнавальну функції.

3. У вітчизняній психології дослідження когнітивного стилю несуть в собі підґрунтя взаємозв'язку з індивідуальним стилем діяльності та його проявами в пізнавальних процесах й інтелекті, в соціальній поведінці, в саморегуляції, у спілкуванні, в емоційних процесах.

4. Когнітивний стиль є чинником структури індивідуальності, який впливає на її компоненти своїми інтегративними властивостями й сприяє організації взаємодії з навколишньою дійсністю.

5. Враховуючи особливості взаємозв'язку когнітивного стилю з компонентами структури особистості, а також рівень його розвитку, можна сприяти особистісному зростанню людини.

6. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у необхідності вивчення особливостей взаємозв'язку між когнітивним стилем, соціальним і емоційним компонентами інтелектуального потенціалу особистості.

Когнітивні стилі – це індивідуально своєрідні способи переробки інформації свого оточення у вигляді індивідуальних відмінностей сприйняття, аналізу, структурування, категоризації, оцінювання того що відбувається. В свою чергу, ці індивідуальні відмінності утворюють деякі типічні форми когнітивного реагування, відносно яких групи людей є схожими та відрізняються один від одного. Таким чином, поняття когнітивного стилю використовують для позначення, з одного боку, індивідуальних відмінностей в процесах переробки інформації, а з іншого боку, типів людей в залежності від особливостей організації їхньої когнітивної сфери. В сучасній зарубіжній та вітчизняній літературі спостерігається біля двадцяти різноманітних когнітивних стилей, які поділяють на основні та додаткові.

Отже, існують наступні когнітивні стилі, які складають основу феноменології стильового підходу:

1. Полезалежність/полenezалежність.
2. Імпульсивність/рефлексивність.
3. Когнітивна простота/ складність.
4. Вузкий/широкий діапазон еквівалентності.
5. Вузкість/широта категорії.
6. Ригідний/гнучкий пізнавальний контроль.
7. Толерантність до нереалістичного досвіду.
8. Фокусуючий/скануючий контроль.
9. Конкретна/абстрактна концептуалізація.
10. Згладжування/загострення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климов Е.А. Путь в профессию. – М., 1983.
2. Куценко Г.В. Когнітивний стиль особистості в структурі саморегуляції соціальної поведінки. [Текст]: дис. канд. психол. наук. 19.00.01 / Куценко Галина Володимирівна. – К., 1998 – 187 с.
3. Левиева С.Н. Методы психологического анализа профессиональной деятельности: Обзор. – Л., 1973. – 48 с.

ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА В АСПЕКТІ ЙОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Юлія НЕНЬКО,

*доктор педагогічних наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Професіоналізацію визначають як цілісний безперервний процес становлення особистості фахівця і професіонала, який починається з моменту вибору професії, триває протягом усього професійного життя людини й завершується, коли вона припиняє свою професійну діяльність [2].

Основними поняттями, що відображують сутність професіоналізації є поняття «професіонал», «розвиток (становлення, формування) особистості професіонала», «професійна ментальність», «професійна ідентичність» тощо. Поняття «професіонал» використовують для позначення складної системи, складовими компонентами якої є: властивості людини в цілому (особистості, суб'єкта діяльності); праксис професіонала; гнозис професіонала; інформованість, знання, досвід, культура професіонала; психодинаміка працівника, психологічні труднощі, навантаження в певній професійній галузі; осмислення питань своєї статево-вікової належності у зв'язку з вимогами професії [1].

У вітчизняній науці процеси професіоналізації особистості, її професійного становлення досліджують: у зв'язку з вивченням вікових кономірностей формування особистості (Л.І. Божович, Л.С. Славіна, І.С. Кон тощо); з позицій аналізу проблеми формування людини як суб'єкта професійної діяльності (А.В. Брушлінський, Ю.М. Забродін, Є.О. Клімов, О.О. Конопкін, В.І. Моросанова тощо); у межах концепції системогенезу професійної діяльності (особистісно-мотиваційні дослідження Б.Г. Ананьєва, Ю.В. Поваренкова); з точки зору місця й ролі здібностей та інтересів у процесах професійного становлення (С.П. Крякжде, А.К. Маркова, В.Д. Шадріков, Б.М. Теплов, Д.М. Завалішина тощо); з позицій осмислення проблем життєвого шляху й самовизначення особистості (С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, К.О. Абульханова-Славська, Є.І. Головаха, О.О. Кронік та ін.).

Створюються цілісні концепції професіоналізації, які майже охоплюють увесь процес професійного становлення особистості (Т.В. Кудрявцев, Е.Ф. Зеєр, О.Т. Ростунов, Л.М. Мітіна, О.Р. Фонарьов).

Напрямок, за яким професіоналізація розглядається як самореалізація індивіда, ґрунтується на визнанні таких положень. І самореалізації, і професіоналізації особистості є органічно притаманними процеси самопізнання, саморегуляції, самоконтролю й самооцінки особистості, вплив біографічних подій. Розвиток і професійне становлення протягом життєвого шляху відображено у вікових періодах, опосередковано суперечностями між вимогами суспільства й прагненням особистості до розвитку та самореалізації, планами та їх здійсненням, соціалізацією й індивідуалізацією особистості тощо [8].

Дослідження з професійної ментальності відображають той факт, що в результаті включення людини в професійну діяльність саме її ставлення до світу, сприйняття, мислення, поведінка набувають професійного характеру. Професійна ментальність містить мотиваційні компоненти, систему ціннісних орієнтацій, професійні та соціальні настанови [5].

Як критерій професійного розвитку розглядають професійну ідентичність, яка свідчить про ступінь прийняття суб'єктом професії та професіоналізації як засобу задоволення своїх потреб та самореалізації; про ступінь прийняття себе як професіонала; про ступінь прийняття себе як системи цінностей відповідної професійної спільноти. Вона оцінюється на підставі суб'єктивних показників, насамперед, задоволеності працею, професією, кар'єрою, собою, професійної самооцінки, індексів самореалізації й самоактуалізації особистості, показників ціннісно-орієнтаційної єдності [6;7].

У цілому професійне становлення розуміємо як складний, неоднозначний, багатоваріантний процес, невіддільний від загального розвитку особистості. Професійний розвиток починається з моменту прийняття й включення в процес засвоєння професії. Прийняття професії створює ситуацію включення людини в систему вимог і цінностей певної професії. Це породжує людську спрямованість на засвоєння професійної діяльності, під час якої зникають протиріччя між вимогами й можливостями, між

цінностями, пов'язаними з професією та змістом мотиваційної сфери людини.

Процес професійного становлення найтісніше пов'язаний зі смисловим регулюванням життєдіяльності людини, що здійснюється ціннісно-смисловою сферою особистості. Водночас, професійне самовизначення особистості носить самостійний, творчий характер, взаємопов'язано з активністю особистості, з вибором власної стратегії життя, побудовою свого професійного й життєвого шляху.

Багато науковців відзначають, що професійний розвиток людини – тривалий і динамічний процес (Б.Г. Ананьєв, М.І. Дьяченко, Є.О. Клімов, Л.Л. Кондратьєва, Ю.В. Укке, Т.В. Кудрявцев, Л.М. Мітіна). Водночас, незважаючи на розбіжність у назвах, кількості, вікових межах етапів, стадій, фаз, усі дослідники виділяють етап підготовки до вибору професії, етап професійної підготовки і етап безпосередньої професійної діяльності.

Л.М. Мітіна зазначає, що «професійний розвиток на різних етапах життєдіяльності людини є то результатом, то засобом розвитку особистості» [3].

Навчально-професійну діяльність розглядають як один з найбільш продуктивних видів діяльності, що обумовлює істотні особистісні новоутворення в студентському віці, у якій зароджуються елементи майбутньої професійної діяльності. Водночас, є важливим твердження В.С. Мухіної про те, що у студентів може психологічно домінувати одна з трьох діяльностей: спілкування, пізнання й майбутня трудова. Вона називає їх на відміну від провідних видів діяльності визначальними. Згідно з її уявленнями, визначальна діяльність обумовлює внутрішню позицію молоді людини, особливості її ціннісних орієнтацій [4].

Аналіз проблеми професійного зростання особистості у галузі практичної психології знаходить низку специфічних особливостей цього процесу. Відзначають тісний взаємозв'язок і взаємозалежність «професійних» та «особистісних» якостей професіонала. Особистість професіонала розглядають як основний інструмент професійної діяльності.

Є важливим, що перелік якостей особистості психолога-фахівця співвідноситься з індивідуально-психологічними якостями самоактуалізованої особистості.

Схожість виокремлених компонентів цілком зрозуміла, оскільки і професіоналізація, і самоактуалізація як процеси пов'язані з певною діяльністю, є специфічно організованими діяльностями і внутрішньо, і зовнішньо. Отже, період професійного навчання, входження до професійної діяльності характеризується суттєвими змінами у сфері самосвідомості, формуванням нової структури особистості, з представленими професійно важливими характеристиками як властивостями самоактуалізованої особистості.

Виділено структурні компоненти самореалізації особистості студента в навчально-професійній діяльності:

- мотиваційно-цільовий змістовний і регулятивний (Л.В. Цурікова);
- мотиваційно-цільовий, операціональний і компонент забезпечення (І.Г. Саділов);
- функціонально-генетичний;
- особистісно-діяльнісний і ціннісно-смісловий (Є.Ф. Ященко);
- мотиваційнопотребнісний, ціннісно-смісловий та функціонально-регулятивний (О.В. Самаль).

Самоактуалізація особистості в навчально-професійній діяльності – це динамічний процес актуалізації та розвитку потенційних можливостей, що виражається в особистісно-професійному самовизначенні і супроводжується формуванням професійної ідентичності, готовності до продуктивних особистісних і професійних самоперетворень, побудови успішної професійної кар'єри [9].

Студенти, які прагнуть до самоактуалізації власного потенціалу, повинні виявляти такі якості: виражена часова орієнтація, здатність до самопроекування, окреслення мети, мотивованість досягнення успіхів у своїх ініціативах. Результатом успішного застосування цих якостей у професійній діяльності психолога є ефективна професійна самореалізація [10].

Критеріями самоактуалізації особистості у навчально-професійній діяльності виділяють осмисленість життя, визнання головними в ньому цінностей зростання й розвитку; позитивне сприйняття себе, інших, обраної професії, розгляд її як можливості реалізувати власні інтереси, здібності й цінності; інтернальність; креативність; відкритість до життя й готовність постійно вчитися.

Розширюючи свої знання та вміння, переходячи на новий рівень світовідчуття, що відображає актуальність цього моменту, студент ще більше розкриває свої здібності, які можна успішно

втілити, реалізувати в навчально-професійній діяльності, особистому житті та майбутній професійній діяльності [9].

Прагнення особистості до зростання, розвитку, досягнень, самовдосконалення, тобто самоактуалізації, необхідно цілеспрямовано розвивати на етапі професійного навчання. Реалізуючи свої здібності, свій особистісний потенціал, студент здійснює безперервний рух до самоактуалізації – єдності професійного та особистісного зростання. Тому головним завданням вищої освіти має стати створення умов, що сприяють розкриттю істинного «Я» студента, його природного потенціалу, актуалізації прагнення до зростання та розвитку протягом всього навчання у ЗВО.

Логічним є припущення, що саме особистісно-орієнтоване навчання може сприяти самоактуалізації особистості студента. Сутність особистісно-орієнтованого навчання, принциповими позиціями якого є гуманізація педагогічного процесу, шанобливе ставлення до особистості студента як суб'єкта пізнання, спілкування, соціальної творчості, вимагає виявлення та розвитку потенційних можливостей кожного студента, створення умов для прояву його самобутності, збільшення вияву свободи волі учасників педагогічного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях / Е.А. Климов. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 224 с.
2. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
3. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л.М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С. 28–38.
4. Мухина В.С. Проблемы генезиса личности / В.С. Мухина. – М.: МГПИ, 1985. – 103 с.
5. Оборина Д.В. Становление профессиональной ментальности педагогов и психологов: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / Д.В. Оборина. – М., 1992. – 22 с.
6. Поваренков Ю.П. Системогенетический анализ профессионального самоопределения личности / Ю.П. Поваренков // Психология XXI столетия. В 3-х т. – Т. 1. – Ярославль: Изд-во ЯЛТУ, 2006. – С. 128–140.

7. Поваренков Ю.П. Психологический анализ профессионального становления учителя на стадии обучения в педагогическом вузе / Ю.П. Поваренков // Ярославский педагогический вестник. – 1998. – № 1. – С. 71–77.

8. Психология: Учебник гуманитарных вузов / Под общ. ред. В.Н. Дружинина. – СПб.: «Питер», 2001. – 656 с.

9. Самаль Е.В. Самоактуализация личности в процессе обучения в вузе: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Самаль Елена Викторовна. – Ярославль, 2008. – 267 с.

10. Шилакина А.В. Развитие профессиональной самоактуализации у студентов-психологов в вузе: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / А.В. Шилакина. – М., 2004. – 24 с.

ЕКОНОМІКА ЩАСТЯ ЯК СТАН ВНУТРІШНЬОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

*Владислав ОЧЕРЕТЯНИЙ,
старший викладач,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України.*

Особистісно зрілі люди – це люди, які досягли самоактуалізації через вираження потенційних можливостей, прагнення до знань. За Абрахомом Маслоу, ці люди являють собою найкращих представників людської раси.

Роздуми про щастя суспільства завжди були присутніми в історії людської думки. Сократ, Монтень, Бентам, Мілл та автори Американської декларації незалежності займалися цією темою. У минулому умови для здобуття індивідуального щастя були більш розглянуті, а останні десятиліття принесли дослідження щастя як мети політики та соціального розвитку.

Концепція щастя, сформульована в Стародавній Греції, залишається позачасовою. Ми пов'язуємо щастя насамперед з досягненням того, що приносить добро, і що доставляє нам радість. Щастя – це задоволення від сімейного та партнерського життя, здоров'я, праці та частіше матеріальної сфери в сучасний час.

Взагалі, щастя визначається як хороша емоція, викликана досвідом, оціненим суб'єктом як позитивним.

Метою статті є представлення концепції щастя в різних перспективах стосовно економіки щастя, як стану внутрішнього благополуччя, так і зовнішніх його ознак, тобто в аспекті сталого розвитку. Чи можна відчувати щастя в сучасному насиченому житті? Як визначити такий суб'єктивний стан як щастя? У цьому відношенні існують відмінності між окремими людьми, сім'ями, групами націями та культурами.

Арістотель вважав, що людина повинна йти шляхом «золотої середини» – вона не повинна ігнорувати похоть, але і не повинна їй підкорятися. Його філософія полягає в тому, щоб бути помірним, але в той же час приносити людині задоволення. Бажання повинні бути задоволені, але таким чином, що дозволяє гармонійно розвивати раціональну частину душі, яка повинна, окрім отримання знань також виховувати здатність контролю похоті через сильну волю, мужність та розум. Суворий підхід до моралі і повністю ігнорування тілесних бажань зазвичай мають катастрофічні результати, оскільки ці бажання – це спосіб, яким організм передає свої потреби душі, сильно залежній від неї.

Що тоді мотивує нас до досягнення щастя, те, що ми потребуємо? За словами американського психолога Абрахама Маслоу, суть щастя полягає у задоволенні потреб. Маслоу припускає, що люди мають такі потреби: фізіологічні – голод, спрага, сон; безпека; приналежність і любов; повага; самореалізація.

Після задоволення заданої потреби на перший план виходить потреба вищого рівня. Щаслива людина – це людина, яка задовольнила всі потреби. Оскільки найвища з них – потреба в самореалізації, можна припустити, що щасливі люди – це самореалізовані люди. За словами Маслоу, ці люди мають такі характеристики:

- реалістичне ставлення до світу;
- самоприйняття;
- доброзичливе ставлення до навколишнього середовища;
- спонтанність;
- незалежність;
- нетрадиційний підхід до життя (уникання стереотипів);
- глибока духовність;
- глибоко переживає кохання;
- хороше почуття гумору;

- творчість;
- багата особистість, стійка до впливу навколишнього середовища.

Зниження почуття щастя припадає на середній вік, незалежно від того, мільйонер чи працівник з низьким рівнем доходу, чоловік чи жінка, самотня або людина з багатодітною родиною, результати були загалом схожі.

А що відбувається, коли щастя перестає бути доброю наданою можливістю і стає соціальним обов'язком? Соціологи говорять про нове явище, що називається стресом щастя в цьому контексті. Ми починаємо наголошувати, що ми повинні мати гарне почуття, бажано весь час. Ми починаємо замислюватися, чи все у нас добре, якщо ми не відчуваємо такого стану щастя або не досягаємо цього щодня. Все складніше в сучасному світі відчувати себе щасливим.

Даніель Гілберт, професор психології Гарвардського університету в США, вважає, що рівень щастя людини генетично запрограмований, і хоча події можуть вплинути на нього, рано чи пізно ми повернемося до базової лінії.

То що таке щастя? Це питання є стандартним для всіх поетів, філософів, психологів, соціологів та інших гуманістів, а тепер і для економістів. Психологи, антропологи, палеонтологи та історики ще не встигли знайти єдиної культури, члени якої ставлять поганий настрій над добром, відсутність щастя над щастям. Неврологи та психологи ще не знайшли центрального центру управління емоціями, думками та поведінкою у розумі та мозку. Хоча у кожного з нас є переважне відчуття, що такий центр існує, і відчуття, що ми саме той, хто керує своїм життям через нього, насправді ми керуємось мозковими процесами, до яких ми не маємо прямого доступу.

Почуття щастя є побічним продуктом задоволення потреб, а взаємозв'язок між психічним благополуччям та багатством, та добрими стосунками з іншими, є очевидним. Люди, які довіряють іншим, мають багато друзів і відчуття, що вони «керуватимуть», щасливіші і мають усі підстави заробляти багато грошей. Тож можна сказати, що задоволення потреб дає як щастя, так і гроші, і, ймовірно, багато інших хороших наслідків, таких як хороші стосунки з іншими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – СПб: Питер, 2002. – 288 с.

2. Клонингер С. Теории личности: познание человека. – СПб.: Питер, 2003. – 720 с.
3. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
4. Маслоу А. Мотивация и личность // Психология личности. Т.1 Хрестоматия. Издание третье, дополненное. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ М», 2002. – С.391-416.
5. Маслоу А.Г. Психология бытия. – М.: Рефл бук, Ваклер, 1997. – 304 с.
6. Маслоу А. Самоактуализация // Психология личности. Т.1 Хрестоматия. 3-е издание третье, дополненное. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ М». 2002. – С.379-386.
7. Психология личности. Тексты / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузыря. – М.: Изд во Моск. ун та, 1982. – 288 с.
8. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Питер, 2005. – 607 с.
9. Холл Кэлвин С., Линдсей Гарднер. Теории личности. – М.: ЭКСМО Пресс, 1999. – 592 с.

**ВИЗНАЧЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КУРСАНТІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ПІД ЧАС СПОРТИВНИХ ЗАНЯТЬ**

Сергій ПАНЧЕНКО,
*науковий співробітник,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*
Галина ГАРМАШ,
*студентка 4 курсу факультету пожежної безпеки,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Визначення особливостей мотиваційної сфери курсантів надасть можливість викладачу сформулювати позитивне ставлення до конкретної діяльності, зокрема, до професійної фізичної підготовки. Створити гармонійний соціально-психологічний клімат

у навчальному взводі, підібрати команду так, щоб всі її учасники не тільки успішно взаємодіяли на полі чи майданчику, а й взаємодіяли між собою як особистості, побудувавши правильні взаємини в колективі – велике мистецтво і велика психолого-педагогічна праця. З життєвого досвіду та з теоретичних надбань науковців відомо, що в складних умовах завжди загострюється емоційно-почуттєве сприйняття дійсності, підвищується ступінь прояву непоступливості, нетерпимості до думок і дій інших, через значну кількість факторів зростає конфліктність і агресивність. В спортивній діяльності, особливо в ігрових видах спорту, емоційне напруження досягає високого рівня. При чому сумісні дії викладача у процесі гри є зачіпкою для того, щоб виразити свої негативні емоції, або незадоволення у будь-чому на товариша по команді. Непорозуміння, низький рівень емпатії, заздрісність, непоступливість, безкомпромісність і цілий ланцюг інших якостей і станів особистості викладачу зумовлюють погіршення психологічного клімату в команді, що, безумовно, відбивається негативно на результатах її ігрової діяльності. Саме тому проблема формування сприятливої атмосфери у навчальному взводі є важливою і практично значущою.

Оскільки, спортивна діяльність носить колективний характер, вона протікає і формується в присутності інших людей та за їх участю. Спортивна команда представляє собою колектив зі своїми психологічними особливостями, в якому між спортсменами складаються певні відносини. Якісні і кількісні показники цих відносин поєднуються поняттям “соціально-психологічний клімат колективу”. На думку відомого психолога Б. Паригіна, поняття “соціально-психологічний клімат колективу” відбиває характер взаємин між людьми, переважний тон суспільного настрою в колективі, пов’язаний із задоволенням умов життєдіяльності, стилем і рівнем управління та іншими факторами. Також питання, пов’язані з так званою гендерною проблематикою, займають сьогодні не останнє місце в найрізноманітніших областях науки. Протягом останніх десяти-п’ятнадцяти років і в нашій країні, і за кордоном зберігається стійкий інтерес до теми жіночого спорту і фізичної культури, що виражається, зокрема, у зростанні кількості публікацій, розширення складу авторів, різноманітності розглянутих проблем. Немає практично жодної з відомих теорій особистості, яка б не розглядала закономірності чоловічої й жіночої

психології як характеристику сутності особистості. Сучасна психологія визначає гендер, як соціально-біологічну характеристику, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка», психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, на відміну від статі, яка позначає біологічні відмінності. На відміну від біологічної статі, гендер виступає набором соціально рольових самоідентифікацій (самовизначень), які можуть співпадати із суто біологічними статево-рольовими стереотипами або суперечити їм. Відомо, що гендерні відмінності формуються у процесі соціалізації — навчання ролі чоловіків і жінок, яке відбувається від перших днів народження до статево-зрілого віку, і меншою мірою — пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність. Розуміння відмінностей між статями формується починаючи приблизно з двохрічного віку[9]. У сьогоdnішньому суспільстві соціально-рольові функції чоловіків і жінок у значній мірі зазнають серйозних змін, коли частина традиційних ролей одної біологічної статі засвоюється і демонструється протилежною статтю. У той же час в повсякденному житті ми постійно в тій або іншій формі стикаємося з уявленнями про відмінності між статями. У максимально узагальненій формі вони представлені стереотипами мужності і жіночності. Традиційно в суспільній свідомості чоловік повинен бути сильним, незалежним, активним, агресивним, самодостатнім, орієнтованим на індивідуальні досягнення. Жінка – ніжною, тактовною, терплячою, слабкою, залежною, емоційною, орієнтованою на сім'ю. Статево-рольові стереотипи, як показують численні дослідження, присутні у багатьох сферах діяльності. І. Броверман з колегами вивчив описи чоловіків і жінок, надані клінічними практиками, психіатрами та соціальними працівниками. Виявилася спільна для них установка стосовно того, що компетентність більше притаманна чоловікові, ніж жінці. Жінки ж характеризувалися як більш слухняні, менш об'єктивні і схильні до зовнішнього впливу, менш агресивні і змагальні, але більш дратівливі з незначних приводів. Дж. Мак-Кі та А. Шеріффс прийшли до висновку, що типово чоловічий образ – це набір рис, пов'язаний з соціально необмеженим стилем поведінки, компетенцією і раціональними здібностями, активністю та ефективністю. Типово жіночий образ, навпаки, включає соціальні та комунікативні уміння, теплоту й емоційну підтримку.

Загалом, чоловікам приписується більше позитивних якостей, ніж жінкам. При цьому автори вважають, що надмірна акцентуація як типово маскуліних, так і типово фемініних рис набуває вже негативного оцінюючого забарвлення: типово негативними якостями чоловіка визнаються грубість, авторитаризм, зайвий раціоналізм тощо, жінок – формалізм, пасивність, зайва емоційність і т.п. [6]. Стереотипи, що відносяться до розподілу гендерних ролей між чоловіками та жінками (і властиве цим розподілам розуміння того, хто більше повинен прагнути до успіху – чоловіки чи жінки), починають формуватися з раннього віку, і активно проявляються у студентські роки, коли у молодих людей проходить процес професійного становлення як у спорті так і в кар'єрі.

Повно й докладно цей аспект вивчення мотивації розглянув Е. П. Ільїн у своїй роботі «Диференційна психофізіологія чоловіка і жінки» [2]. Розглядаючи проблеми мотивації, він поділяв її на два типи: зовнішньо організовану і внутрішньо організовану. Під зовнішньо організованою мотивацією він розумів такий процес формування людиною мотиву, який відбувається під значним впливом ззовні (коли інші люди віддають накази, розпорядження, поради). Внутрішньо організована мотивація – це процес формування мотиву, при якому людина виходить з наявної потреби, без стороннього втручання у вибір цілі і способів її досягнення. Однак, як зазначав Е. П. Ільїн, на формування мотивації людини великий вплив мають гендерні стереотипи, які склалися в нашому суспільстві. Подібні стереотипи і вплинули на процес формування мотивації чоловіків та жінок до досягнення успіху в обраному виді спорту. Сформувалася думка, що чоловіки більш схильні до першості, переваги, тому мотивація досягнення успіху у чоловіків набагато вища, ніж у жінок. У роботі «Жіноча психологія» К. Хорні вказує на те, що для юнаків домінуючим типом мотивації вважається «орієнтація на успіх», у дівчат домінує мотивація на «уникнення невдачі»[1]. Однак пізніші дослідження показують інші результати. Так, наприклад, у дослідженні М.Л. Кубишкіної, не були виявлені відмінності між юнаками та дівчатами у розподілі мотиваційних тенденцій таких як уникнення невдачі, прагнення до визнання та суперництва. Були також виявлені вікові особливості мотиву соціального успіху: у дівчат надія на соціальний успіх має перевагу над мотивом уникнення невдачі, у дорослих жінок виявлена перевага мотиву уникнення

невдачі над надією на соціальний успіх. Крім того, на думку М.Л. Кубишкіної, жінки менш схильні до суперництва, і більш схильні уникати невдачі, ніж чоловіки. М.Л. Кубишкіна припустила, що дівчата не менше, ніж юнаки, націлені на соціальну активність і також ставлять перед собою завдання соціальної самореалізації. Дівчата так само, як і юнаки, прагнуть до визнання та ділового успіху. Різниця ж в мотивації дівчат і старших жінок, з одного боку, пояснюється відмінностями у соціальному досвіді, а з іншого – трансформацією соціальних впливів, що формують образ успішної жінки на протигагу традиційному образу «радянської жінки», де більш значимою інтегральною характеристикою була відповідність стандарту «робітниці», «селянки», члена трудового колективу, однією з багатьох – сумлінної та скромної [2]. Розбіжність результатів дослідження М.Л. Кубишкіної та багатьох інших сучасних дослідників, що займаються вивченням гендерних особливостей, за даними К. Хорні пов'язана з низкою факторів – з тимчасовим розривом, соціальними та культурними відмінностями досліджуваних респондентів. Є.П. Ільїн виділяє три точки зору на прояв мотиву досягнень у чоловіків і жінок:

1. Жінки по-іншому мотивовані на досягнення, ніж чоловіки (у жінок вища мотивація досягнення результату, у чоловіків – мотивація вдосконалення і змагання).

2. Чоловіки і жінки мотивовані різними потребами: для жінок потреба в емоційному прийнятті важливіша, ніж потреба в досягненнях.

3. Чоловіки і жінки мають мотив досягнень в рівній мірі, але реалізують його в різних видах діяльності Н.П. Лукашевич зазначає, що успіх залежить від психології конкретної людини, від системи його цінностей, від ступеня його радощів і страхів. При цьому система цінностей кожної людини може з часом зазнавати зміни [8].

Саме такі відмінності потрібно враховувати для мотивації курсантів і курсанток, якщо викладач бажає досягти результату. Це припущення проілюстровано результатами дослідження, проведеного Лабораторією проблем вищої школи ХГУ «НУА» у 2003 році серед студентів у віці від 17 до 22 років [3]. В результаті цього дослідження, була складена ієрархія життєвих цінностей юнаків та дівчат. Перша трійка цінностей (наявність хороших і вірних друзів, здоров'я та кохання) у юнаків і дівчат практично

зійшлися. Далі було виявлено досить симптоматичну розбіжність у рангах цінностей серед представників різних статей. Причому ряд розбіжностей підтримує традиційні моделі мускулінності і фемінності. Отримані дані, на перший погляд, підтверджують позицію про більшу орієнтованість чоловіків на роботу, досягнення успіху в спорті, самореалізацію. На противагу ж рольовій моделі поведінки «типової феміни» вступає нижчий (у порівнянні з юнаками) статус щасливого сімейного життя і більш високої кар'єри, службового професійного зростання. Особлива увага приділяється соціально-психологічному клімату, який виступає в якості важливого показника рівня психологічної включеності в спортивну діяльність. У той же час участь в змагальній діяльності вимагає від спортсменок формування стратегій поведінки на рівні спортивного колективу. Ці питання є проблемними, недостатньо вивченими, залишаються предметом дискусій серед вчених і фахівців з фізичної культури та спорту. Виключно важливою умовою гендерної соціалізації є товариство однолітків як своєї, так і протилежної статі. Вперше питання групової ідентичності як компоненту психології було поставлене З. Фрейдом. Він вперше в своїх роботах вводить поняття «ідентифікація».

Основна теза його теорії нарцисизму передбачає важливість переживання групою своєї унікальності, що здійснюється і підсилюється за рахунок порівняння та протиставлення ін-групи із аут-групою. Без групової ідентифікації неможлива соціалізація особистості. Реакція людини на присутність інших проявляється у вигляді різноманітних ефектів: ефект соціальної фасилітації, ефект «приналежності до групи», ефект групового мислення, ефект конформізму, ефект наслідування, ефект групового егоїзму, ефект «хвилі», ефект «ми і вони», ефект приналежності до групи.

До гендерних складових групової ідентичності відносяться: гендерні стереотипи; гендерні норми; гендерна ідентичність. Гендерні стереотипи мають складну структуру і поєднують у собі щонайменше чотири компоненти – особистісні якості, які вважають чоловічими або жіночими, типові для статі види діяльності, статево співвіднесені професії та соціальні ролі, а також оцінку зовнішніх даних. У суспільстві склалися певні зразки, «моделі» чоловічої та жіночої поведінки. Гендерна ідентичність виникає під впливом гендерних стереотипів, які існують у кожному суспільстві і формуються в контексті культури, історичного часу. Результати

емпіричного дослідження довели, що гомогенні групи призводять до зниження групової динаміки, до відсутності суперечних і конструктивних конфліктів, що часом являються необхідними для успішної роботи групи. Аналізуючи проблему мотивації до занять спортом, варто зазначити, що це одна з ключових проблем у педагогіці та фізичному вихованні. Викладач не зможе створити ефективну взаємодію із курсантом без урахування його мотивів, а досягнення високих результатів спортивної діяльності, передусім, залежить від сформованості у студента позитивної мотивації до неї. Мотивація курсанта (актуальна мотивація досягнення під час змагання) визначається не тільки особливостями й силою його мотивів, а й особливостями й силою багатьох ситуативних чинників (настановами викладача, турнірною ситуацією, очікуваннями інших людей, командним “духом” тощо) [7].

Соціально-психологічний клімат – це інтегральна характеристика системи міжособистісних відносин у групі, що відображають комплекс вирішальних психологічних умов, які, або забезпечують успішне протікання групо-утворень й особистісного розвитку, або, навпаки, перешкоджають цьому. Соціально-психологічний клімат складається в тісній взаємодії та під впливом безлічі факторів – від успіхів і досягнень колективу, від організації праці та стилю керівництва до форм і методів матеріального та морального стимулювання, поліпшення праці і побуту працівників, рівня їхньої освіченості, вихованості, соціальної активності та ін. Актуальна проблема спортивної мотивації стоїть у важливому та найбільш актуальному питанні в психології спорту. Вивчення проблем спортивної мотивації є надзвичайно перспективним, оскільки дозволяє відповісти на ряд важливих в науковому і практичному відношенні питань, які пов’язані з виділенням специфіки спортивної мотивації у курсантів різної статі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биличенко Е. А. Анализ мотивации к занятиям физическими упражнениями и ее использование для повышения эффективности занятий по физическому воспитанию со студентками / Е. А. Биличенко // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2010. – № 4. – С. 12-15.

2. Головнюва І.В. Психологічні проблеми переходу до ринкової економіки: гендерний аспект // Г-34 Гендерна політика

міст: історія і сучасність / Матеріали науково-практичної конференції (Академія міського господарства, Харків, 18 грудня 2003 року): Наук. Зб. – Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – 304 с. 54

3. Головнева І.В. Гендерная идентичность: тенденции изменений: Монография. – Харьков.: Изд-во НУА, 2006. – 312 с.

4. Готтсданкер Р. Основы психологического эксперимента. - М.: МГУ, 1982. -463с.

5. Должиков И.И. Учитель работает по своей системе // Физическая культура в школе. — М, 1993. — № 5. — С.10.

6. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.

7. Ильин Е.П. Пол и гендер. — С. 688. — Питер, 2010.

8. Лукашевич Н.П. Самоменеджмент: как достигнуть успеха в деловой карьере. – Харьков: Око, 1998. – 178 с.

9. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов/ А.Г. Маклаков - СПб.: Питер, 2006. – 583 с. 10. Хорни К. Женская психология. – СПб., Вост.-Европ. ин-т психоанализа, 1993. – 222 с.

ВЧЕННЯ ПРО ЩАСТЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Вікторія РЯБОКОНЬ,

кандидат педагогічних наук,

*Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Важко переоцінити творчий внесок видатного українського педагога, філософа, поета Григорія Сковороди у вітчизняне надбання педагогічної науки, адже його праці, погляди та поради залишаються актуальними і сьогодні. В українській педагогіці саме Сковорода вперше поставив у центр уваги почуття дитини, її проблеми, її стосунки з навколишнім світом, реалії її сьогодення, її справи, її щастя.

Г. Сковорода вважав, що щастя є найвищим “пренужнейшим и любезнейшим для всех благом”. Він писав: “Нет слаже для человека и нет нужнее, как щастіе” [1, 14]. Мислитель визнавав, що прагнення людини до щастя загальне і що право на щастя мають усі

люди без винятку: “Премилосерднейшее естетство всем без выбора душам открыло путь к щастію...” [1, 212]. Шлях до щастя, на думку мислителя, лежить через самопізнання людиною своїх здібностей і нахилів до певного виду діяльності. Тільки тоді людина буде щасливою, коли зможе пізнати себе, розпізнати свої покликання, нахили та обдарування, зрозуміє який вид діяльності буде приносити їй моральне задоволення. Філософ розглядав самопізнання не лише як необхідну умову досягнення щасливого життя, але й як мету і сам зміст щастя [2, 117].

Блаженство і справжнє щастя людині приносить праця за покликанням, така, що відображає природні нахили людини, – “споріднена праця”. Не результат, а сам процес роботи повинен приносити задоволення. Коли людина щаслива, вона здатна приносити радість в життя інших людей. Щасливі люди здатні створити щасливе суспільство, в якому процес освіти буде спрямований до морального самовдосконалення.

Г. Сковорода вважав, що знання мають відкрити суть щастя і вказати шляхи його здійснення. Але щасливе життя може бути лише за умови поєднання знань і доброчесності, які мислитель образно назвав двома крилами, без допомоги яких людина не зможе досягнути своєї мети.

Мислитель висловлює важливі думки щодо сімейного виховання. Вважає, що діти повинні зростати в атмосфері глибокої поваги і любові до батьків. Батьки – перші вихователі і наставники молоді. Для того, щоб легше прийти до щастя, треба людину виховувати з дитинства в напрямку до цього. Справа такого виховання, хоча і почесна, але дуже важка. Лише у щасливій родині зможе вирости щаслива дитина. Суть виховання складається в тому, щоб дитину: "благодарить", "сохранить птенцеви младое здравие", "благовоспитать й научить благодарности." [1, 415]

"Благодарить" – це дати дитині поняття розуміння добра. Якщо цього не буде, то ніяке виховання їй не допоможе. Це вже не буде справжнє виховання, розвиток здібностей, закладених природою, а "обуздание".

Що ж до "благовиховання", то воно полягає в тому, щоб розвинути зароджене почуття добра – навчити вдячності, яка є основним завданням виховання. Потрібно вселяти вихованцеві думку, що він є одиницею колективу, суспільства, нації. Виховання

не мусить бути багатим, а спасеним. Ні до чого тут знання іноземних мов, коли дитина не знає вдячності.

Сковорода вважав, що освіта має бути загальнодоступною, адже без освіти у суспільстві неможливо досягти гармонії, щастя та благополуччя. Він наголошував на необхідності поєднання у навчанні і вихованні віри з розумом, науки з етикою, теорії з життєвим досвідом. Він вважав, що навчаючи, потрібно спиратися на індивідуальні особливості тих, кого навчаєш, адже природні обдарування найкраще показують себе тоді, коли людина горить бажанням знати, вчитися, вдосконалюватися, проявляє власну творчість та ентузіазм.

На думку Сковороди, головне завдання навчальних закладів, які були на той час, полягало в тому, щоб допомогти розкрити в дитині її природні здібності та спрямувати її на шлях дійсного щастя і служіння батьківщині.

Сковорода вказує, що виховання має бути загальнодоступним, безкоштовним, охоплювати всі верстви населення, особливо народні маси: "виховання й убогим потрібне" [1, 792].

Мислитель виступає за гармонійне виховання, розуміючи його як єдність розумового, фізичного, морального і естетичного виховання. Розум – головний регулятор людської діяльності. Спираючись на знання, людина спроможна пізнати добро і зло, оцінити явища навколишньої дійсності. Він радив повсякчас займатись наукою: "Коли не любити всією душею корисних наук, то всякий труд буде марним". Головним завданням морального виховання вважав виховання людяності, благородства і вдячності.

Як бачимо, вчення Г. Сковороди залишається актуальним і сьогодні, адже в наш час так само ставляться високі вимоги до педагога, який відіграє курівну роль у навчальному процесі та у вихованні майбутнього покоління. Крізь століття так само важливими залишаються такі риси педагога як любов і повага до особистості учня, гідність, безкомпромісність, чесність, служіння добру, вміння допомогти особистості пізнати себе і стати щасливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сковорода Г. Твори: У 2 тт. / Г. Сковорода. – К.: Обереги, 1994.
2. Корнієнко Н. М. Григорій Сковорода: гіпотеза щастя // Філософська і соціологічна думка. – 1992. – №11. – С.113– 129.

ПАЛІТИВНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Оксана СПІРКІНА,
кандидат історичних наук,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Початок 21 століття знаменується глобальним старінням населення, зростанням онкологічних захворювань, розповсюдженням СНІДу, збільшенням кількості хворих на хронічні прогресуючі хвороби, що призводить до появи великої групи хворих, що відчують надсильну біль і потребують адекватної комплексної медико-соціальної допомоги. Сьогодні в світі щороку помирає 55 мільйонів людей, захворюють на рак 10 мільйонів (2000 р.) Вважається, що в 2050 р. число хворих збільшиться до 24 мільйонів [1].

Щороку в Україні паліативної допомоги потребують понад 600 тис. невиліковних хворих. Серед них: онкохворі, хворі на ВІЛ/СНІД, цукровий діабет та інші захворювання.

Паліативна допомога (від лат. pallium – покривало, плащ) – це підхід, що дозволяє поліпшити якість життя пацієнтів та їхніх сімей, які зіткнулися з проблемами смертельного захворювання, шляхом запобігання і поліпшення страждань завдяки ранньому виявленню, ретельній оцінці й лікуванню болю та інших фізичних симптомів, а також наданню психосоціальної і духовної підтримки [2].

У 1970-ті рр. невелика група експертів під заступництвом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) почала рух за розвиток паліативної допомоги у більш ніж 40 країнах, серед яких Швейцарія, США, Велика Британія, Канада, Голландія, Бельгія, Франція та Австралія. У 1982 р. ВООЗ запровадила паліативну допомогу як окремий напрямок медицини. Спочатку її визначали як догляд за людиною в останні дні її життя. У 1996 р. паліативна допомога була внесена до Index Medicus під терміном «паліативна допомога» на додаток до наявних термінів «термінальна допомога» (1968 р.) та «хоспіс» (1982 р.) [3].

У 2002 р. ВООЗ розширила поняття паліативної допомоги. Наразі паліативна допомога – це комплексний підхід, мета якого забезпечити максимальну якість життя пацієнта з невиліковним

(смертельним) захворюванням і членів його родини, шляхом запобігання та полегшення страждань завдяки ранньому виявленню і точному діагностуванню (оцінці) проблем, що виникають, та проведення адекватних лікувальних заходів (при больовому синдромі та інших розладах життєдіяльності), а також надання психосоціальної та моральної підтримки.

ВООЗ дає окреме визначення паліативної допомоги дітям, призначення якої – активна і повна турбота про фізичний стан, розумові здібності й душевний стан дитини, що також включає надання підтримки дитині. Паліативне лікування повинно бути доступним для хворого цілодобово і надаватися в обсязі, прийнятному для пацієнта, відповідно до затвердження стандартів і клінічних протоколів.

Паліативна допомога може надаватися з урахуванням потреб і згоди конкретного пацієнта вдома, у поліклініці (як консультативна допомога) або в стаціонарних лікувально-профілактичних закладах будь-яких форм власності з використанням різних організаційних форм медичного обслуговування, у тому числі: у денному стаціонарі, у спеціалізованих стаціонарах (хоспісах або відділеннях паліативної допомоги). Наприклад, якщо хворий хоче одержувати паліативну допомогу вдома, медичні працівники можуть навчити його родичів, близьких або сусідів, які його доглядають, правильно давати йому призначені лікарем препарати, а також надавати інші види медичної і психологічної допомоги. Вони також повинні мати можливість звертатися, за необхідності, до медичних працівників за консультацією.

За критеріями ВООЗ необхідним мінімумом є 100 ліжок для паліативних хворих на 1 млн. населення. Ситуація в Україні не відповідає даним стандартам. В Україні функціонує лише 8 хоспісів, 2 центри надання паліативної допомоги (Івано-Франківськ, Харків), а також понад 60 спеціалізованих паліативних відділень з сукупною кількістю 1 500 ліжок. За класифікацією Міжнародного альянсу паліативної допомоги, який діє при ВООЗ, Україна належить до групи країн з «несистемним забезпеченням паліативної допомоги». Такий самий статус мають Куба, Єгипет, Пакистан, Росія та ще кілька десятків країн.

Відповідно до сучасних міжнародних підходів та концепцій, паліативна медицина повинна бути невід'ємною, інтегрованою складовою медичного обслуговування та соціальної опіки.

Декларація ВООЗ (1990 р.) та Барселонська декларація (1996 р.) закликають усі держави світу включити паліативну допомогу в структуру національних систем охорони здоров'я.

Згідно з існуючими визначеннями, паліативна медицина – це галузь наукової медицини та охорони здоров'я, основним завданням якої є покращення якості життя та полегшення страждань пацієнтів з різними формами невиліковних хвороб, переважно в термальному періоді їх прогресування та за умов, коли можливості спеціалізованого лікування основної хвороби є обмеженими або, з точки зору сучасних наукових уявлень, безперспективними.

Паліативна допомога:

- забезпечує полегшення болю та інших симптомів або розладів життєдіяльності, що спричиняють страждання;
- поєднує соціальні, психологічні й духовні аспекти піклування про пацієнта;
- пропонує систему підтримки, що допомагає пацієнту жити активно, наскільки це можливо, до самої смерті;
- пропонує систему підтримки, що допомагає родині пережити важкі часи хвороби пацієнта;
- покращує якість життя і позитивно впливає на перебіг хвороби;
- призначається незалежно від стадії захворювання або основного лікування, в поєднанні з іншою терапією, яка забезпечує продовження життя, наприклад, така як хіміотерапія і променева терапія, та включає дослідження, що необхідні для покращення розуміння динаміки захворювання, контролю та запобігання клінічних ускладнень [4].

Водночас, і пацієнти, і лікарі, і громадські активісти зазначають, що за останні роки спостерігається покращення паліативної допомоги в Україні:

- з'явилися нові хоспіси або спеціалізовані відділення;
- розширився та покращився доступ до знеболення пацієнтів (зокрема, з'явився таблетований морфін);
- відбулися зміни в законодавстві, які дозволяють призначати препарати сильнодіючої групи;
- поступово розвивається волонтерський рух із допомоги паліативним пацієнтам.

З іншого боку, існує проблема застарілих підходів паліативної медицини, вигорання медперсоналу, відсутність потрібної кількості ліжкомісць, недостатнє фінансове забезпечення тощо. Ці та інші проблеми сьогодні гальмують розвиток паліативної допомоги в Україні та створюють значні бар'єри для тих людей, які її потребують.

На фоні недостатньої кількості хоспісів в Україні цілком доцільним є догляд за паліативними хворими вдома. Окрім того, що це економічно «вигідно» державі, ще й частково відповідає бажанню самих хворих та їх рідних. Водночас, цілеспрямована політика держави у цьому напрямку не ведеться. Нині не має окремого державного наказу щодо створення «паліативних послуг в домашніх умовах», що також ускладнює розвиток такої медичної служби. Часто виїзна паліативна вимога тримається на окремих ентузіастах.

Хоспісна допомога – складова паліативної допомоги, яка надається пацієнту в термінальних стадіях захворювання, а також членам родини пацієнта у закладах охорони здоров'я або вдома фахівцями, які мають удосконалення з питань паліативної допомоги.

Призначення хоспісів у тому, щоб допомогти смертельно хворим пацієнтам прожити останні дні якомога більш повно і незалежно, забезпечуючи необхідну підтримку самим пацієнтам та їхнім родинам. Перші хоспіси з'явилися в Англії (1967 р.) і США (1974 р.). Зараз такі установи існують і в Україні, хоча державну підтримку, на жаль, мають лише кілька з них. Програма роботи хоспісу зазвичай включає госпіталізацію лежачих хворих, догляд за пацієнтами вдома, у тому числі й побутове обслуговування, медичне і психологічне консультування, постійну лікарську та сестринську допомогу.

Для хоспісів неприйнятним є уявлення про смерть як про програш у боротьбі за життя. Тут передбачається ставлення до смерті як до нормальної і природної стадії життя, наближення якої потрібно зустріти з гідністю. Основна мета хоспісів – допомогти зустрітися з усіма видами страждання (фізичного, морального, соціального і духовного) достойно і, за можливості, зменшити ці страждання. Також вони забезпечують участь пацієнта у прийнятті рішень і виборі стосовно власного життя та сприяють підтриманню зв'язку з родиною вмираючої людини.

У 2011 р. Лігою паліативної допомоги та МФ «Відродження», спільно з Департаментом розвитку медичної служби МОЗ України,

розроблено проект наказу «Про організацію паліативної допомоги», в якому були включені розділи «Про організацію паліативної допомоги вдома», «Положення про хоспіс», «Положення про паліативне відділення». Але на сьогодні МОЗ України не затвердив зазначений наказ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Stjernswärd J. Uganda: Initiating a Government Public Health Approach to Pain Relief and Palliative Care. *Journal of Pain and Symptom Management* 2002, 24: 257–264.

2. Введенская Е. С. Паллиативная помощь – современное направление общественного здравоохранения // *Нижегородский медицинский журнал*. №2, 2004, С. 23–27.

3. Colleau S., Weis N. WHO guidelines on cancer pain, opioid availability, symptom control and palliative care: ordering information. University of Wisconsin Pain and Policy Studies Group / WHO Collaborating Centre for Policy and Communications in Cancer Care; Madison, Wisconsin, USA. Prepared for 19th World Congress on Pain, Vienna, Austria, August 19–26, 1999.

4. Підвищення якості медичної допомоги: наукові засади та практичні результати. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 22 жовтня 2010 року).

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЧЕРЕЗ ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

*Дмитро УСОВ,
доктор філософських наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Тема маніпуляції суспільною свідомістю сьогодні активно обговорюється представниками широкої громадськості, все частіше стає предметом бурхливих наукових дискусій, гострої публіцистичної полеміки. З недавнього часу питанням маніпуляції стали присвячуватися багато творів вітчизняної та зарубіжної

літератури, вона знаходить своє відображення в творах художньої творчості, що ще раз підтверджує її актуальність.

Дослідження проблематики маніпуляції суспільною свідомістю і розгляд її з наукової точки зору налічує всього лише декілька десятків років, якщо не мати на увазі опосередкованість висвітлення даної теми в контекстах інших, суміжних з нею явищ і процесів, інших аспектів соціального буття. Таким чином, питання маніпуляції суспільною свідомістю з боку гуманітарних дисциплін, особливо соціальної філософії, залишається відкритим і до кінця не вивченим і не поясненим. Проблема маніпуляції суспільною свідомістю при всій своїй популярності залишається маловивченою у соціально-філософському аспекті.

Сьогодні відбувається зміна основних принципів, на яких ґрунтуються стосунки між людьми, змінюється ціннісно-нормативна система поведінки людей. В сучасному суспільстві відбувається інтенсивне впровадження маніпулятивних конструкцій у суспільну свідомість, широкомасштабне поширення їх через засоби масової комунікації з метою маніпуляції та контролю.

Саме поняття «маніпуляція» походить від латинського *manipulus*, який має два значення: а) пригорща, жменя (*manus* - рука і *ple* - наповнювати) і б) маленька група. У першому значенні даний термін використовується в його технологічному сенсі - як поведінка з об'єктами з особливими намірами і метою, як ручне управління, як рух руками. Впритул до даного значення примикає використання цього терміну безпосередньо в техніці. У значенні терміну «маніпуляція» як маленької групи людей цей термін в Стародавньому Римі позначав невеликий, мобільний загін воїнів - маніпулу, загін, який беззаперечно підкоряється і беззаперечно виконує всі накази начальників. Саме в цьому значенні, закладаються основні ознаки маніпулювання, яке Великий Оксфордський словник (*Oxford English Dictionary*) тлумачить як акт впливу на людину, *таємне управління людьми* [4].

Визначимо суб'єктно-об'єктні відносини в процесі маніпуляції.

Об'єкт маніпуляції – це свідомість людини, на яке здійснюється певний вплив з метою досягнення бажаного результату.

Жертва маніпуляції – це людина (спочатку об'єкт маніпуляції), яка була використана або певним чином «послужила» для досягнення чужих цілей.

Суб'єкт маніпуляції – це людина або група людей, які ініціюють проведення маніпуляції свідомістю для досягнення власних цілей.

Інструменти маніпуляції – це ідеї, прийоми, методи, використання яких дозволяє впливати на свідомість людей для досягнення певних цілей.

Американський соціолог Лестер Уорд пов'язує маніпулювання з інтелектуальною діяльністю. У класичній праці «Психічні фактори цивілізації» Л. Уорд вважає, що обман – це необхідний елемент інтелектуального панування, це типові дії інтелекту, які розглядаються окремо від емоцій, завдяки яким інтелект домагається найбільш значущих результатів. Таким чином, обман – ключ до успіху. Але в той час як більшість людей практикує обман у м'якій формі, у певної групи людей він приймає форму злості – форму маніпуляції. Л. Уорд називає таких людей «паразитами» суспільства і вважає, що інтуїтивний розум зовсім не змушує людину в обов'язковому порядку заподіювати шкоду оточуючим [2].

У концепції Е. Шострома маніпулятивність є атрибутом міжособистісних відносин, які складаються під впливом ринкових механізмів сучасного суспільства, що примушують людей ставитися один до одного байдуже, як до речей, до засобу досягнення певної мети. Е. Шостром вважає маніпулювання болючою проблемою сучасної людини, яка не здатна розраховувати на себе і в зв'язку з цим вимушена за допомогою різних хитрощів і прийомів контролювати інших і використовувати їх для отримання певних благ. Причиною маніпулювання Е. Шостром вважає нездатність людей до повного розуміння та поваги індивідуальності іншого. Джерелом маніпулювання стає соціальна ситуація, в якій сучасна людина відчуває себе безпорадною, особливо тоді, коли необхідно зробити свідомий індивідуальний вибір [3].

Маніпуляція являє собою специфічну форму духовного управління, яке виражається у формі прихованого, анонімного панування, здійснюваного ненасильницьким шляхом.

Основним стереотипом свідомості в даний період часу стає свідомість «суспільства споживання». Через сферу потреб, бажань, переконань здійснюється маніпулятивна практика. Через програмування потреб, бажань, переконань відбувається управління і контроль.

«Масова» людина не здатна критично мислити, її свідомість повинна формуватися ззовні і управлятися. Маніпуляція стає формою ідеологічної практики, прийнятою в соціумі. Х. Ортега-і-Гассет наголошує, що феномен маніпуляції суспільною свідомістю пояснюється необхідністю духовного управління, духовної диктатури. «Більшість людей не мають власної думки. Народу притаманні лише оціночні судження. Непристосованість до теоретичного мислення заважає йому приймати розумні рішення і складати правильні думки. Але без думки людське суспільство було б хаосом, навіть більше – «історичним ніщо», тому думки «необхідно втиснути в людей під тиском ззовні, як мастило в машину» [1].

Таким чином, маніпуляція суспільною свідомістю виступає як форма неусвідомленого управління, технологією влади, що стає феноменом соціально-культурного простору.

Принциповим щодо проблеми маніпуляції суспільною свідомістю є визнання того факту, що вона не залежить від однієї людини або груп, а являє собою певне відносно незалежне утворення, пов'язане з духовно-нормативними стереотипами, що змінюються в процесі суспільного розвитку.

Як підсумок можна відзначити, що зусилля філософів зосереджені не тільки на описі змісту маніпуляцій, а й на пошуку причин, які змушують людину маніпулювати. Постає суттєва проблема, якщо маніпуляція більшістю визнається як різновид аморального спілкування, то повинні бути вагомі причини, щоб індивід обрав саме такий шлях соціальної взаємодії.

Сформовані механізми сучасної суспільної комунікації та побудоване на їх основі інформаційне середовище створюють умови для маніпуляції всіма формами і рівнями суспільної свідомості, із застосуванням різних видів, методів і технологій впливу на почуття і волю людини з метою управління психікою і соціальною поведінкою. По суті, маніпуляція свідомістю стає системним явищем, яке охоплює всі сфери життя і проявляється у різноманітних формах соціальної поведінки людини.

В сучасному суспільстві роль «головного маніпулятора» виконують засоби масової комунікації, маніпулятивні можливості яких за останні десятиріччя зросли у сотні разів. В першу чергу це стосується інтернет-технологій, які впливають на почуття й підсвідомість людини, обминаючи свідомість. Інтернет творить масове несвідоме. Екран монітора, який повинен об'єднувати

людину зі світом, насправді вводить її у «нову реальність», де маніпуляція стає тим принципом, що організує масову свідомість.

Система маніпуляції суспільною свідомістю може привести до виникнення в соціумі спотвореного розуміння світу і, як наслідок, до непередбачуваних дій, що постануть реальною загрозою для суспільної безпеки і самозбереження суспільства в цілому.

Розуміння основних механізмів маніпуляції свідомістю допоможе розробити ефективні методики захисту від подібного впливу, а також буде сприяти поширенню в сучасному суспільстві навичок критичного мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / [Електронний ресурс] - Режим доступу до джерела: http://www.skmrf.ru/library/library_files/ortega.htm

2. Уорд Л. Психические факторы цивилизации / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://eknigi.org/psihologija/136197-psichicheskie-factory-civilizacii.html>

3. Шостром Э. Человек-манипулятор. Внутреннее путешествие от манипуляции к актуализации / [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://psylib.ukrweb.net/books/shost01/index.htm>

4. Юренков В.В. Манипуляция как социально-философское явление / [Електронний ресурс] - Режим доступу до джерела: <http://www.teoria-practica.ru/-4-2013/philosophy/yurenkov.pdf>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЩАСТЯ У ПОЗИТИВНІЙ ПСИХОЛОГІЇ ЕДВАРДА ДІНЕРА

Яніна ФЕДОРЕНКО,

доктор історичних наук, доцент,

Черкаський інститут пожежної безпеки

імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

Що таке щастя? Це питання хоча б раз у житті цікавило кожную людину. І відповіді на нього у кожного різні. Для одних – щастя – це здоров'я, для інших – матеріальні цінності, для когось – сім'я, а для когось – кар'єра.

Варто зазначити, що на сьогодні існує також і безліч трактувань поняття «щастя» різними науковцями, та створено на базі позитивної психології цілий розділ, де вивчають цей психоемоційний стан вчені-психологи. Одним із таких науковців є Едвард Дінер, американський психолог, викладач і автор, публікації якого користуються шаленою популярністю. Так, за даними наукової платформи Google Scholar станом на серпень 2019 року наукові статті вченого були процитовані 191 000 разів.

Едвард (Ед) Дінер або «Лікар щастя» як часто його називають в науковому світі відомий своїм дослідженнями психоемоційного стану щастя, котрі він проводив понад двадцять п'ять років, у вимірах добробуту; характеру та індивідуальності особистості, культурних впливів, тощо.

Вчений народився в 1946 в Глендейлі у Каліфорнії. Він навчався в середній школі Меморіалу Сан-Хоакіна у Фресно, а згодом отримав ступінь бакалавра психології у 1968 році в Каліфорнійському державному університеті у цьому ж місті. У 1974 році Е. Дінер отримав свою докторську ступінь в університеті Вашингтона та почав викладати в університеті Іллінойсу, де й працював протягом наступних 34-ох років. У 2010 році він отримав звання почесного доктора у Вільному Берлінському університеті та коледжі Еврика та здобув визначну вчену нагороду від Міжнародного товариства досліджень якості життя. За видатний внесок у психологію особистості Дінера нагородили премією Джека Блока.

На думку вченого – щастя – це подвійний феномен, який, з одного боку, складається з того, що ми уявляємо собі під тим, яким мало б бути наше ідеальне життя, тобто це когнітивний компонент. Також є емоційний компонент, і тут щастя полягає в частоті переживань нами радості і наближених до неї переживань, і бажано, аби паралельно з цим, ми мали якомога менше негативних емоцій. До того ж порівняння «коли мені зле, а коли добре» також є потрібним [1].

Згідно досліджень Еда Дінера, котрі він проводив в університеті Іллінойсу студенти, котрі мають тісні зв'язки із родиною та постійно контактують із друзями мають більш високий рівень щастя і найменшу кількість симптомів депресії.

Категорію щастя вчений тісно пов'язує з іншою категорією, категорією суб'єктивного добробуту (SWB). Вивчаючи дану

категорію, Дінер досліджував результати анкетувань, що включали оцінку власного життя людьми у різні часові проміжки їхнього життя, звертаючи увагу на вплив емоційних реакцій людей щодо різноманітних подій, а також їхні настрої та судження, сформовані щодо задоволеності своїм життям, особливо у сферах роботи та шлюбу [2].

На думку науковця, щастя має переваги над станом «почувати себе добре». У 2011 році Ед Дінер у співпраці із іншим вченим Чаном зробили висновок, що причинно-наслідкові зв'язки «суб'єктивного добробуту» залежать від здоров'я та довголіття. Ними було доведено, що високий показник SWB впливає на поліпшення і здоров'я, і довголіття. Також було встановлено, що чим вищий показник SWB, тим вищий показник прибутків, краща якість виконаної роботи, більша креативність та продуктивність праці.

Цікавими із точки зору науки є дослідження Еда Дінера щодо найбільш оптимального рівня щастя, а отже і рівня суб'єктивного добробуту. Не дивлячись на думки про переваги щастя для успішної життєдіяльності людини, у вченого виникло питання – чи може бути людина аж занадто щасливою [3]. Проводячи багато експериментів Дінер прийшов до висновку, що занадто багато щастя є шкідливим для людини із точки зору таких категорій як дохід, освіта, політичне життя. Найбільш успішні люди – ті, хто відчуває помірний рівень щастя.

Важливим показником для визначення рівня щастя, а отже і суб'єктивного добробуту є рівень пристосування та адаптації до різних життєвих ситуацій. У середині ХХ століття у наукових колах побутувала думка, котра ґрунтувалася на традиційній теорії адаптації про те, що люди повністю пристосовуються буквально до усіх життєвих ситуацій. Дослідження Еда Дінера показали всю суперечність такого твердження та довели, що люди не можуть повністю адаптуватися до усіх життєвих негараздів, оскільки деякі негативні ситуації (втрата близьких людей, розлучення, звільнення із улюбленої роботи) можуть докорінно змінити емоційний стан особи і протягом багатьох років вона буде постійно відчувати емоційний дискомфорт. Отже, адаптація має відмінності як індивідуальні, так і на рівні різних країн. Ті люди, що мають більші високий рівень адаптації – щасливіші, ніж ті у кого низький рівень пристосуванням до різних негативних умов життєдіяльності.

Ще одним дослідження, котре провів Ед Дінер із колегами-науковцями є порівняння рівнів щастя від рівнів прибутку. Використовуючи дані дослідження, котрі проводили у 100 різних країнах, було доведено, що населення більш заможних країн більш щасливе, ніж населення слаборозвинутих країн. Почуття суб'єктивного добробуту у населення країн із найбільшим розвитком економіки зростає разом із прибутками. А це, найвірогідніше, стає причиною зростання оптимізму, задоволеності від фінансів, життєвого процвітання. Крім того, Дінер разом із колегами дослідили співвідношення між прибутком та різними складовими суб'єктивного прибутку. Вони довели, що прибуток має більш сильніший вплив на оцінку людьми свого життя, ніж позитивні або ж негативні емоції, які вони відчують протягом тривалого проміжку часу.

На початку другого десятиліття XXI століття Ед Дінер почав проводити дослідження, пов'язані із вивченням ролі культури у міжнародних відмінностях SWB. На думку вченого, рівень суб'єктивного добробуту пов'язаний із різноманітними культурними відмінностями. Так, асоціації між самооцінкою та життєвим досвідом набагато сильніші в індивідуальній культурі, ніж у масовій. Дінер виявив, що культурна відповідність сприяє відчуттю особистого щастя, коли певні особливості людей відповідають нормам культури певної країни. Так, релігійне населення набагато більш щасливіше порівняно з нерелігійним в дуже релігійних країнах. Однак така особливість вже зникає у нерелігійних країнах. Також Дінер дослідив відмінності психоемоційного стану «відчуття себе щасливим» у економічно розвинутих країнах. Зокрема, порівнюючи рівень щастя у населення США і Данії, вчений виявив так званий «датський ефект», котрий доводив, що населення в Данії більш щасливіше, ніж в Сполучених Штатах Америки. Не дивлячись на схожий прибуток, найменш заможне населення Данії більш задоволене рівнем свого життя, ніж аналогічне населення в США.

Отже, вивчаючи дослідження Еда Дінера стосовно даного складного психоемоційного феномену, можна зробити висновок, що щастя залежить від багатьох складових, а саме від уявлень того, що для кожного з нас є саме поняття щастя, нашої культурної індивідуальності, емоційних та матеріальних компонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кривенко І. Психологія про щастя: чи воно існує і де його шукати . URL: <https://health.ucu.edu.ua/faculty/science/psychologiya-pro-shhastya-chy-vono-isnuye-de-jogo-shukaty/>
2. Дінер Е. Еммонс Р., Ларсен Ренді Дж, Гріффін Ш. Задоволеність масштабом життя. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327752jpra4901_13
3. Бенгли Ш. Психология счастья может привести к проблемам? URL: http://msk.treko.ru/show_article_1581.

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК БАЗОВА ДЕТЕРМІНАНТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Микола ФОМИЧ,

*кандидат психологічних наук, доцент,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

Сучасні зміни в соціокультурному, політичному та економічному житті суспільства висувають жорсткі вимоги до особистості, її фізичного та психічного здоров'я, які можуть забезпечити гармонію між потребами людини і навколишнім середовищем.

Відомо, що основою повноцінного функціонування особистості є психічне здоров'я людини.

Аналіз літератури показує, що феномен психічного здоров'я має глибокі історичні витoki, що беруть свій початок в давньосхідних практиках індо-тібетської медицини, таких як йога та аюрведа. Метою яких досягнення піднесеного духовного й психічного стану [3].

У новітніх наукових розвідках психічне здоров'я пов'язують із досягненням психологічного благополуччя, наприклад «щастя» [2].

Наковці вказують, що змістові характеристики психічного здоров'я виявляються у його критеріях [6]. За визначенням ВООЗ тамі є: усвідомлення і відчуття безперервності, сталості та ідентичності свого фізичного і психічного «Я»; почуття сталості та ідентичності переживань в однотипних ситуаціях; критичність до

своєї власної психічної продукції (діяльності) та її результатів; відповідність психічних реакцій (адекватність) силі та частоті впливів оточуючого середовища, соціальним обставинам і ситуаціям; здатність керування поведінкою відповідно до соціальних норм, правил, законів; здатність планувати власну діяльність і реалізовувати її; здатність змінювати спосіб поведінки залежно від зміни життєвих ситуацій і обставин [4].

Детальний аналіз змісту зазначених критеріїв показує, що всі перелічені критерії психічного здоров'я описують здорову самодостатню особистість, орієнтовану на саморозвиток та самоздійснення, що повною мірою співвідноситься із гуманістичною концепцією психічно здорової особистості розробленої західними вченими Р. Олпортом, Л. Франклом, К.Роджером, А. Маслоу та ін.

Так, Г. Олпорт увівши в науку уявлення про пропріативність людської природи, склав портрет психологічно зрілої особистості. За Г. Олпортом психологічно зріла особистість здатна брати на себе всю відповідальність за своє життя, за його якість, успіхи та поразки. Риса, що характеризує особистісну зрілість, за типологією Г. Олпорта, є центральними рисами пропріуму особистості, які охоплює ті її сторони, що є важливими для почуття самоідентичності та самоповаги [9].

Дещо інший підхід до вивчення сутності психічного здоров'я запропонував австрійський психіатр В. Франкл. У своїй праці «Людина у пошуках сенсу», В. Франкл, колишній в'язень нацистського концентраційного табору, розмірковував про людину, яка прагне до сенсу, наголошуючи на тому, що людське життя ні при яких обставинах не може позбутися сенсу. Сенс життя має бути знайденим. У його пошуку людину спрямовує совість, яка для Франкла тотожна «внутрішньому голосу», що направляє людину по шляху до досягнення здоров'я [8]. Щоб сповнити життя сенсом, отже зробити його усвідомленим, людині потрібно виявляти відповідальність, творчість у роботі, уміння переживати, – зазначає Франкл.

Незважаючи на дещо різні підходи до вивчення сутності проблеми психічного здоров'я у вищезгаданих науковців, в цілому можна зазначити, що в гуманістичній теорії модель психічного здоров'я визначається як модель самоактуалізованої особистості.

К. Роджерс вважав, що самоактуалізація – це головна рушійна сила життя, що проявляється в прагненні поширюватися, ставати незалежним, розвиватися, зріти [7]. На думку вченого самоактуалізуюча особистість являє собою «повноцінно функціонуючу особистість». Така особистість виражає відкритість до переживання, екзистенційний образ життя, організмичну довіру, емпіричну свободу та креативність [7]. Роджерс наголошував, що людина наділена вродженим, природнім стремлінням до здоров'я.

Найбільш ґрунтовно теорію самоактуалізації розкрив А. Маслоу. Науковець створив образ самоактуалізованої, психічного здорової людини. На думку вченого, психічне здоров'я характеризує індивіда як суб'єкта життєдіяльності, розпорядника своїх власних сил і здібностей. Маслоу писав, що особа, яка самоактуалізується, зорієнтована на реальність, сприймає себе, інших людей, світ природи такими, якими вони є; спонтанна, центрована на проблемі, а не на собі; автономна і незалежна, її оцінка людей, речей, явищ не є стереотипною; вона має значні творчі ресурси [5].

Важливою рисою концепції Маслоу є акцентування уваги на взаємозв'язку між здоров'ям самоактуалізуючої особистості і базовими потребами й цінностями. На його думку, неможливість задовольнити базові потреби призводить до хвороб і розладів (неврозів, психозів).

Сучасні психологи О.С. Васильєва та Ф.Р. Філатов також стверджують, що психічне здоров'я є рухом особистості до самоактуалізації, гармонійної взаємодії з соціумом [2].

О. Василевська, у свою чергу, наголошує на тому, що психічне здоров'я це комплексне поняття, що включає здатність до самоактуалізації, життєтворчості, наявності сенсу життя, позитивного впливу на оточуючих [1].

Ми поділяємо думку науковців та зауважимо, що самоактуалізація не можлива без психічного здоров'я як однієї з базових потреб. На нашу думку психічне здоров'я це важлива детермінанта самоактуалізації, яка дозволяє рухатися до реалізації власного потенціалу, саморозвитку, ефективно втілювати свої здібності в особистому й професійному житті, відчувати задоволення від власних досягнень і тому займає визначальну роль в життєдіяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василевська О.І. Психічне здоров'я особистості як соціально-психологічне явище / О.І. Василевська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – 2016. – Вип. 3(2). – С. 7–11.
2. Васильєва О.С. Психология здоровья человека / О.С. Васильєва Ф.Р. Филатов. – М. : Издательский центр Академия, 2001. – 210 с.
3. Здоровая личность / [Г.С. Никифоров, Л.Г. Татарникова, Н.Ф. Голованова, В.М. Снетков и др.] ; под ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2013. – 400 с.
4. Здоровье для всех к 2000 году. Глобальная стратегия ВОЗ. – Женева: Изд-во ВОЗ, 1981. – 106 с.
5. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб: Питер, 2006. – 352 с.
6. Психологія здоров'я людини : навч. посіб. / І.Я. Коцан, Г.В. Ложкін, М.І. Мушкевич ; за ред. І.Я. Коцана. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. Нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 316 с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапію. Становление человека / К. Роджерс ; пер. с англ. ; общ. ред. и предисл. Е.И. Исениной. – М. : Изд. группа «Прогресс», Университет, 1994. – 478 с.
8. Франкл В. Воля к смыслу / В. Франкл; пер. с англ. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 368 с.
9. Фрейджер Ф. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Ф.Фрейджер, Д. Фэйдимен. – СПб: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 864 с.

ІНТЕГРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ САМОАКТУАЛІЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Тетяна ЧЕРЕДНИЧЕНКО,
старший викладач,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України*

В умовах сучасних соціальних та економічних перетворень проблема розвитку та реалізації особистісного потенціалу людини постає в якісно новому аспекті. Особистість змушена шукати

шляхи саморозвитку та самоактуалізації через набуття цілої низки особистісних якостей та властивостей.

Проблема самоактуалізації є однією із ключових проблем психологічної науки і традиційно розглядається в межах гуманістичного напрямку психології. В центрі її дослідження знаходиться всебічно розвинена гармонійна особистість, яка максимально реалізує свій потенціал в інтересах особистісного і суспільного зростання. Це відображено у концепціях самоактуалізації А. Маслоу, самореалізації особистості К. Роджерса, гуманістичного психоаналізу А. Адлера, К. Г. Юнга, Е. Еріксона, Е. Фромма, теорії зрілої особистості Г. Олпорта, екзистенціальної автентичності Р. Мей, Е. Шострома, В. Шутса та ін.

У психологічній літературі самоактуалізація визначається як процес актуалізації людиною власних потенціалів, прагнення людини якомога більше виявити, розвинути і реалізувати свої можливості [1; 4; 8; 11]. В той же час самоактуалізація є і процесом, і станом, і властивістю особистості. Більшість дослідників пропонують інтеграційний підхід до визначення самоактуалізації як комплексу системних якостей, що сприяють розкриттю внутрішнього потенціалу людини під час її індивідуалізації. Таким чином, самоактуалізація розглядається як процес придбання якісно нових властивостей особистості, зростання самосвідомості під впливом соціальних та особистісних чинників. Ті чи інші характеристики самоактуалізованої особистості формуються як результат взаємодії багатьох особистісних властивостей. Вони не є сукупністю окремих властивостей, а є системою взаємозв'язків, що перебувають у тісній взаємозалежності.

Важливим є виділення і аналіз значущих характеристик «самоактуалізованої», «психологічно здорової», «зрілої» особистості.

У теорії А. Маслоу особистість, яка самоактуалізується, володіє такими особистісними характеристиками: активне сприйняття дійсності й здатність добре орієнтуватися у ній; прийняття себе та інших людей такими, як вони є; безпосередність у вчинках і спонтанність у виявленні своїх почуттів та думок; зосередженість уваги на тому, що відбувається зовні, на відмінну від орієнтації тільки на внутрішній світ; почуття гумору і розвинені творчі здібності; неприйняття умовностей, але без показного їх

ігнорування; стурбованість благополуччям інших людей, а не забезпечення тільки власного щастя; здатність глибоко розуміти і дивитися на життя «розплющеними» очима, оцінювати його неупереджено, об'єктивно; встановлення з оточуючими людьми доброзичливих особистих взаємин; відкрита й чесна поведінка в усіх ситуаціях; безпосередня включеність у життя з повним зануренням у нього так, як це роблять діти; перевага надається новим, неходженим і часто небезпечним шляхам; уміння покладатися на свій досвід, розум і почуття, а не на думку інших людей, традиції та умовності, позиції авторитетів; готовність стати непопулярним, невизнаним більшістю людей за нетрадиційні погляди; здатність брати на себе відповідальність, а не уникати її; докладати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей [4].

К. Роджерс зазначає, що особистість є поточним процесом становлення, постійно мінливою сукупністю можливостей, а не фіксованою сукупністю рис і пропонує наступні характеристики особистості, що повноцінно реалізує себе: відкритість переживань (здатність чути себе, свої переживання, почуття й думки); екзистенційний спосіб життя (тенденція жити повно й насичено у кожний момент); організмична довіра (здатність приймати свої внутрішні відчуття й орієнтуватися під час вибору поведінки на них, а не на зовнішні обставини); емпірична свобода й внутрішній локус контролю (здатність робити вільний і відповідальний вибір); креативність [8].

В межах теорії зрілої особистості Г. Олпорта самоактуалізація є основною умовою розвитку особистості, збереження її здоров'я й досягнення зрілості. Риси особистості розглядаються як інтегровані системи, що обумовлюють нашу схильність до певних дій і є молярними одиницями цілісної структури особистості [7, 45]. Дослідник виділяє три типи диспозицій: кардинальні, які настільки впливають на людину, що майже всі її вчинки можна звести до їх впливу; центральні – це яскраві характеристики індивідуальності людини, які може легко помітити оточення; вторинні – це менш стійкі, менш узагальнені, менш помітні риси.

Р. Мей вивчав соціальну інтеграцію особистості, через яку вона може реалізовувати свою неповторну індивідуальність. Серед провідних ознак «стійкої» особистості дослідник виокремлює такі: свобода особистості; індивідуальність (уміння прийняти і бути самим собою); соціальна інтегрованість (вміння пристосовуватися

до суспільства); духовність людини (здатність до трансцендентності, виходу за межі власного Я) [5].

У працях представників гуманістичного психоаналізу А. Адлера та Е. Фромма самоактуалізація розглядається як фундаментальний мотив людського життя, процес реалізації природного потенціалу особистості, розвиток позитивної свободи в соціальному бутті за допомогою спонтанної активності [1; 11]. Е. Фромм визначає продуктивно реалізовану особистість, як людину, що живе за принципом «бути», а не «здаватися» і «мати»; прагне до найвищих для себе досягнень, творить своє життя, користуючись продуктивною свободою; поєднує причетність до світу й незалежність від нього [11]. А. Адлер визнає, що кожна людина здатна самостійно планувати свої дії, керувати ними, усвідомлювати значення своїх дій для власної самореалізації.

Е. Шостром у своїх дослідженнях використовує поняття «актуалізатор» і описує наступні характеристики самоактуалізованої особистості: компетентність у часі (здатність відчувати нерозривний зв'язок минулого, теперішнього й майбутнього, сприймати своє життя цілісним); опора (незалежність цінностей і поведінки від впливу ззовні, впевненість у собі); прийняття цінностей самоактуалізації; гнучкість поведінки; сензитивність до себе (розуміння, усвідомлення своїх потреб і почуттів); здатність до спонтанної поведінки й вираження своїх почуттів; самоповага й самоприйняття; уявлення про цілісність природи людини; синергічність (здатність до цілісного сприйняття світу та людей, до розуміння пов'язаності протилежностей); прийняття агресії як природного прояву людської природи; контактність; пізнавальні потреби; креативність [12].

Визначаючи самоактуалізовану особистість, В. Шутс звертає увагу на виміри психічно і соматично здорової особистості. На думку дослідника, особистість поєднує у собі баланс трьох особистісних інтегральних утворень – вимірювань. До таких особистісних вимірів належить: приєднання як бажання бути з людьми, бути включеним у взаємодію, прагнення бути виділеним іншими; контроль як відображення потреби впливу й авторитету; відкритість як вираження бажання любити й викликати любов [13].

С. Мадді та Р. Нельсон-Джоунс у своїх дослідженнях спробували виділити узагальнені риси самоактуалізованої особистості. Серед них: відкритість досвіду, що містить

емоційність і рефлексію; буття «тут і тепер», що охоплює рухливість, адаптивність, спонтанність; індуктивне мислення; віра в організмичний процес; воля в житті (почуття волі та контролю над життям); творчість. Р. Нельсон-Джоунс додає до них ще самоповагу, здатність до встановлення і підтримання хороших особистих стосунків, етичний спосіб життя [6].

С. Рубінштейн розглядає «ідеальну людина», у якій реалізовані всі її потенції [9, 367]. Б. Ананьєв аналізує поняття самоактуалізованої особистості як «зрілої особистості». Ступінь зрілості виражається у здатності приймати власні рішення і свідомо здійснювати вибір у складних ситуаціях, бути цілісним, автономним, творчим [2]. В. Столін вважає, що критерієм особистісної зрілості, ефективності є такі феноменальні властивості, як: самоідентичність, самототожність, генуїнність, незахищеність, конгруентність "Я" досвіду [10]. О. Бодальов вважає, що особистість досягає «акме» завдяки цілій сукупності рис, серед яких провідними є: активне відображення й орієнтування в дійсності; здатність знаходити оптимальне рішення та вміння його здійснювати в будь-якій ситуації; постановка й досягнення масштабних цілей; концентрація сил для реалізації творчого потенціалу; здатність здійснювати позитивний вплив на людей; прийняття себе та інших такими, які вони є; безпосередність у вчинках і щирість у вираженні своїх думок і почуттів, відкрита й чесна поведінка у всіх ситуаціях; доброзичливі стосунки з людьми, відсутність конформності [3].

Аналіз основних робіт із проблеми самоактуалізації особистості дозволяє узагальнити інтегральні характеристики самоактуалізованої особистості. Вченими виділено певну сукупність якостей особистості, які сприяють її розвитку та самоактуалізації. Ці характеристики проявляються у всіх сферах життя особистості і є особливою системою взаємозв'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. О нервическом характере. Спб.: «Унив. кн.», 1997. 385 с.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. М.: Наука, 1977. 380 с.
3. Бодалев А.А. Как становятся великими или выдающимися? М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. 287 с.

4. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. М.: Смысл, 1999. 423 с.
5. Мэй Р. Искусство психологического консультирования. М.: Независимая фирма «Класс», 1994. 132 с.
6. Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования. СПб., 2000. 456 с.
7. Олпорт Г.В. Личность в психологии. СПб., 1998. 375 с.
8. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.
9. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. М.: Педагогика, 1973. 423 с.
10. Столин В.В. Самосознание личности. М., 1983. 284 с.
11. Фромм Э. Иметь или быть. М.: Прогресс, 1986. 238 с.
12. Шостром Э. Анти-Карнеги, или человек-манипулятор. Минск: ТПЦ «Полифакт», 1992. 128 с.
13. Шутс В. Глубокая простота. СПб.: Роза мира, 1993. 218 с.

ЗМІСТ

Марія АНТОНЮК, Неля ВОВК ДЕТЕРМІНАНТИ ВИНИКНЕННЯ БАР'ЄРІВ САМОРОЗВИТКУ КУРСАНТІВ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ	5
Лариса БОГУН САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ З ПОЗИЦІЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ	9
Дмитро ВАСИЛЬЄВ СУЧАСНА ДЕВІАЦІЯ ЯК ЧИННИК ЗМІН СОЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ	13
Марія ВІДЬМЕНКО САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТЕХНІКУМУ	16
Дарина ВЛАДИШЕВСЬКА АКАУНТ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК НОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ОСОБИСТОСТІ: СТАТУСИ ТА ПРОФІЛІ КОРИСТУВАЧІВ	21
Неля ВОВК ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ «САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ»	29
Людмила ВОРОНОВСЬКА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА/СТУДЕНТА У ПОДОЛАННІ КРИТИЧНИХ СИТУАЦІЙ	35
Сергій ГОЛОВЧЕНКО ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ	38

Леся ГОРЕНКО ПРО ХРИСТИЯНСЬКИЙ ДОСВІД У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ (З РАДІОБЕСІД МИТРОПОЛИТА АНТОНІЯ СУРОЗЬКОГО)	41
Геннадій ГРИБЕНЮК, Тетяна ІЛЬНИЦЬКА ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ПСИХОЛОГА	43
Владислав ДАНИЛЬЧУК ГОТОВНІСТЬ КУРСАНТІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ У СКЛАДНИХ НЕПЕРЕДБАЧУВАНИХ СИТУАЦІЯХ	47
Марія ДМИТРЕНКО ОСОБИСТІСНІ ПРІОРИТЕТИ В СУЧАСНИХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ	51
Оксана ДЯЧЕНКО ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІСІ	54
Ольга ДЯЧКОВА САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ	58
Оксана ІВАЩЕНКО ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ	61
Віталіна КОНДРАТЬЄВА ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА ДСНС УКРАЇНИ	65
Світлана КОСЯК ТВОРЧІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	70
Діана КОТЛЯР ДРУЖБА ЯК ЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ	74

Микола КРИШТАЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИЙ «ПОРТРЕТ» ФАХІВЦЯ ОРСЦЗ	78
Альона МАЦВЕЙ ПРОЦЕС ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ РЯТУВАЛЬНИКІВ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ЗАГРОЗИ	81
Єлизавета МОДЛЕНКО ПОНЯТТЯ «КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ» І ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З ТРАДИЦІЙНИМИ ПОНЯТТЯМИ ПСИХОЛОГІЇ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ	85
Юлія НЕНЬКО ОСОБЛИВОСТІ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА В АСПЕКТІ ЙОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ	89
Владислав ОЧЕРЕТЯНИЙ ЕКОНОМІКА ЩАСТЯ ЯК СТАН ВНУТРІШНЬОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ	94
Сергій ПАНЧЕНКО, Галина ГАРМАШ ВИЗНАЧЕННЯ ЗНАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КУРСАНТІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПІД ЧАС СПОРТИВНИХ ЗАНЯТЬ	97
Вікторія РЯБОКОНЬ ВЧЕННЯ ПРО ЩАСТЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	104
Оксана СПІРКІНА ПАЛІТИВНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	107
Дмитро УСОВ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЧЕРЕЗ ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ	111

Яніна ФЕДОРЕНКО	115
ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЩАСТЯ У ПОЗИТИВНІЙ ПСИХОЛОГІЇ ЕДВАРДА ДІНЕРА	
Микола ФОМИЧ	119
ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК БАЗОВА ДЕТЕРМІНАНТА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	
Тетяна ЧЕРЕДНИЧЕНКО	122
ІНТЕГРАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ САМОАКТУАЛІЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ	

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного університету
цивільного захисту України

Наукове видання

**«ЩАСТЯ ЗАРАЗ: ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ
САМОАКТУАЛІЗОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ»**

Матеріали
міжвузівського науково-практичного семінару,
м. Черкаси, 10–12 лютого 2020 року

*Матеріали подані в авторській редакції.
Відповідальність за грамотність, науковий та літературний
зміст, достовірність фактів і посилань несуть їх автори*

Головний редактор:

Микола ФОМИЧ

кандидат психологічних наук, доцент

Відповідальна за випуск:

Людмила ВОРОНОВСЬКА

кандидат філософських наук, доцент

Підписано до друку 05.02.2020
Формат 60x84/16. Гарнітура Times. Папір офсет.
Умовн. друк. арк. 7,67.
Друк цифров. Тираж 50 прим.

Це видання надруковано на папері
із деревини відповідної нормам
екологічного лісовикористання

Видавець ФОП Гордієнко Є.І.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 4518 від 04.04.2013 р.

Україна, 18000, м. Черкаси

тел./факс: (0472) 56-56-12, (067) 444-28-94

e-mail: book.druk@gmail.com